

Regional analyse Telemark 2013

Næringsutvikling, attraktivitet og innovasjon

KNUT VAREIDE OG MARIT NYGAARD

TF-notat nr. 29/2013

Tittel: Regional analyse Telemark
Undertittel: Næringsutvikling, attraktivitet og innovasjon
TF-notat nr: 29/2013
Forfatter(e): Knut Vareide og Marit Owren Nygaard
Dato: 19. mars 2014
ISBN: 978-82-7401-650-7
ISSN: 1891-053X
Pris: 180,- (Kan lastes ned gratis fra www.telemarksforskning.no)
Prosjekt: VRI Telemark
Prosjektnr.: 20120330
Prosjektleder: Knut Vareide
Oppdragsgiver(e): Telemark fylkeskommune

Spørsmål om dette notatet kan rettes til:

Telemarksforskning
Postboks 4
3833 Bø i Telemark
Tlf: +47 35 06 15 00
www.telemarksforskning.no

Resymé:

Arbeidsplass- og befolkningsutviklingen i Telemark fylkeskommune har blitt analysert gjennom å ta i bruk attraktivitetsmodellen. Vi har også analysert data for innovasjon og utdanning og lagt inn et kapittel om NæringsNM.

Knut Vareide er utdannet sosialøkonom (Cand. Oecon.) fra Universitetet i Oslo (1985). Han har arbeidet ved Telemarksforskning siden 1996.

Marit Owren Nygaard er utdannet samfunnsøkonom (M.Sc. Economics) fra Universitetet for miljø- og biovitenskap i Ås (2012). Hun har jobbet ved Telemarksforskning siden 2013.

Forord

Denne rapporten inngår i en serie analyserapporter for kommuner, regioner og fylker i Norge som er utført av Telemarksforskning i 2013, og som er utgitt i januar 2014. Det er benyttet en modell for attraktivitet som er utviklet med støtte fra Oslofjordfondet i forbindelse med prosjektet *Attraksjonskraft gjennom stedsinnovasjon*. Analysene av innovasjon bygger på et empirisk arbeid som er gjennomført og finansiert i forbindelse med Norges Forskningsråds VRI-program der Telemarksforskning og AFI har et felles forskningsprosjekt i VRI Telemark. Kapitlet om NæringsNM omhandler resultatene fra det arbeidet vi har gjort årlig for NHOs NæringsNM.

De regionale analysene er svært verdifulle for forskningen, i det at vi får anvendt modeller og empiriske metoder for ulike geografiske områder. Gjennom dette arbeidet får vi også testet relevans og kvalitet gjennom dialog med mange forskjellige og kompetente oppdragsgivere som arbeider profesjonelt med regional utvikling i praksis.

Telemarksforskning har laget slike regionale analyser i en årrekke. Tidligere var analysene i stor grad deskriptive, og nøyde seg stort sett med å beskrive en rekke indikatorer for befolknings- og næringsutvikling. Etter hvert har vi lagt mer vekt på å finne sammenhenger, gjennom å koble de ulike trekkene i en region sammen i stadig mer helhetlige modeller. De fleste oppdragsgiverne etterspør slike rapporter fordi de skal brukes i en strategisk sammenheng. Da er det ikke tilstrekkelig kun å beskrive ulike utviklingstrekk hver for seg. For at utviklingen på et sted skal kunne påvirkes gjennom bevisste strategier, er det nødvendig å forstå sammenhengene og avdekke årsaker og drivkrefter til den faktiske utviklingen. Først da blir analysene virkelig nyttige i det strategiske arbeidet. Dynamikken i den regionale utviklingen er imidlertid ganske kompleks, og våre modeller og forståelsen av den er ikke på langt nær ferdig utviklet. Det er dessuten en utfordring å presentere så mange tema og ulike analyser i en rapport av dette formatet, som er ment å være kortfattet og enkel.

Bø, 19. mars 2014

Knut Vareide

Prosjektleder

Innhold

Sammendrag.....	5
1. Arbeidsplasser	6
2. Attraktivitet for bedrifter og besøk.....	31
3. Befolkning.....	39
4. Bostedsattraktivitet	44
5. NæringsNM.....	53
6. Innovasjon.....	62
7. Utdanning	73

Sammendrag

Utviklingen i Telemark i 2012 følger mønsteret fra tidligere år, med stagnasjon i arbeidsplassutviklingen og svak befolkningsvekst. Den svake veksten i arbeidsplasser i næringslivet kan forklares av nedleggelsen av REC i Porsgrunn. Næringslivet utenfor Grenland hadde en ganske god utvikling i 2012.

Telemark har ikke hatt arbeidsplassvekst de tre siste årene, mens resten av landet opplever arbeidsplassvekst. Siden 2000 har antall arbeidsplasser i næringslivet stått stille, mens antall arbeidsplasser i næringslivet i Norge har hatt en økning på nesten 13 prosent. Den svake utviklingen i antall arbeidsplasser i næringslivet i 2012 kan forklares av at virksomheten til REC på Herøya i Porsgrunn ble lagt ned. Uten denne nedleggelsen ville utviklingen sett mye bedre ut, og mange kommuner i fylket har hatt en bedre vekst i antall arbeidsplasser i næringslivet enn landsgjennomsnittet. Antall arbeidsplasser i offentlig sektor har også hatt en svakere utvikling i Telemark enn i resten av landet. Det skyldes hovedsakelig at antall statlige arbeidsplasser har hatt en mye svakere utvikling i Telemark enn i resten av landet.

Når vi splitter opp næringslivet i basisnæringer, besøksnæringer og regionale næringer, kommer det fram at det er nedgang i basisnæringene som er hovedårsaken til den svake utvikling i næringslivet i fylket. Basisnæringer omfatter industri, primærnæringer og teknologiske tjenester. Det er industrien som står for nedgangen, og da spesielt industrien i Grenland og Øst-Telemark. Industrien i Telemark har i stor grad hatt sitt tyngdepunkt i bransjer som har hatt nedgang i Norge. Det forklarer omtrent halvparten av nedgangen, men industrien har også hatt større nedgang bransje for bransje i Telemark enn i resten av landet.

De regionale næringene, som omfatter bygg og anlegg, engroshandel, transport og forretningsmessige tjenester, har også hatt svakere vekst i Telemark enn i resten av landet. De regionale næringene har annet næringsliv, offentlig virksomhet og publikum som kunder, og den svake utviklingen i de regionale næringene er et naturlig utslag av at veksten i andre sektorer og befolkningsutviklingen har vært svak.

Besøksnæringene, som omfatter butikkhandel, overnatting, servering og aktivitet- og opplevelsesnæringer, har også hatt svak vekst i Telemark. Det er spesielt de tradisjonelle reiselivsnæringene, overnatting og servering, som har hatt nedgang. Antall arbeidsplasser i butikkhandel og aktivitetsnæringene har hatt en forholdsvis god utvikling. Egen befolkning er den største kundegruppen for besøksnæringene, og veksten i besøksnæringene blir dermed sterkt påvirket av befolkningsutviklingen. Når befolkningsveksten i Telemark er lav, slår det ut i svakere vekst i besøksnæringene også. Hvis vi ser på utviklingen i besøksnæringene i Telemark samlet sett i forhold til befolkningsutviklingen, har besøksnæringene faktisk litt bedre vekst enn forventet.

Næringslivets prestasjoner blir også målt i NHOs NæringsNM, som baserer seg på foretakenes lønnsomhet og vekst og nyetableringer i fylket. Telemark skårer forholdsvis lavt på alle de tre indikatorene, og er rangert fjerde siste av fylkene for året 2012.

I denne rapporten har vi også målt innovasjon og utdanningsnivå i næringslivet. Telemark plasserer seg omtrent som middels av fylkene når det gjelder innovasjon i næringslivet. Det er mest innovasjon blant store foretak som har virksomhet i flere fylker. Blant foretak som bare har virksomhet i Telemark er innovasjonsgraden forholdsvis lav. Utdanningsnivået i næringslivet i Telemark er også omtrent som middels av fylkene.

Befolkningsutviklingen i Telemark blir naturligvis preget av den svake arbeidsplassutviklingen. Telemark har hatt vekst i folketallet de siste årene, men veksten er mye lavere enn veksten på landsbasis. Flyttestrømmene i Telemark kan forklares fullt og helt av arbeidsplassutviklingen. Telemark er dermed i sum middels attraktivt som bosted.

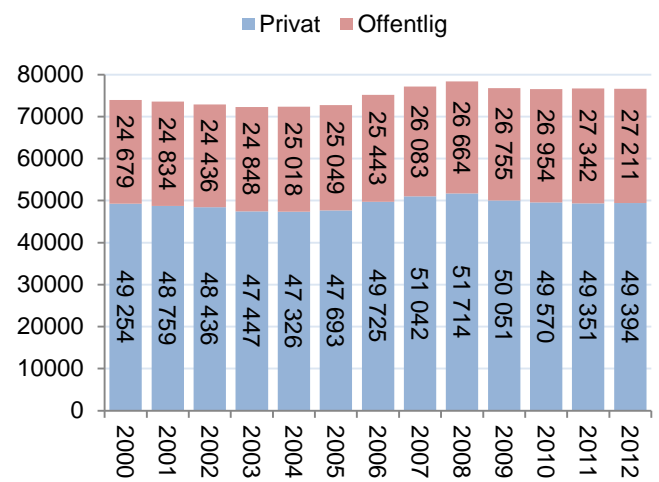
1. Arbeidsplasser

Arbeidsplassutviklingen er en viktig indikator for regional utvikling, og er kanskje den mest sentrale forklaringsfaktoren for flyttemønstrene. Arbeidsplasser finnes i både offentlig og privat sektor, men det er ofte sterkest interesse for arbeidsplassene i privat sektor, som en forsøker å påvirke gjennom næringsutvikling.

1.1 Antall arbeidsplasser

På slutten av 2012 var det 49 394 arbeidsplasser¹ i privat sektor i Telemark, mens det var 27 211 arbeidsplasser i offentlig sektor.

I næringslivet har antall arbeidsplasser stått nesten stille siden 2000. Offentlig sektor har hatt en økning på mer enn 2 500 arbeidsplasser siden 2000.

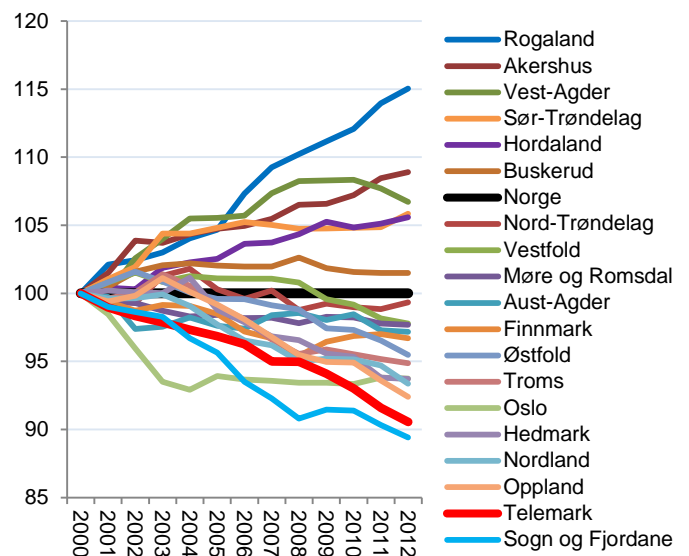
Figur 1: Antall arbeidsplasser i Telemark i offentlig og privat sektor fra 2000 til 2012.

I figur 2 ser vi hvordan utviklingen i antall arbeidsplasser i fylkene har vært siden 2000, når vi sammenlikner utviklingen med landsgjennomsnittet.

Det er seks fylker som har hatt en høyere vekst i antall arbeidsplasser enn landet som helhet. Rogaland, Akershus og Vest-Agder har hatt den høyeste veksten.

Telemark har nest dårligst arbeidsplassutvikling av fylkene siden 2000, kun Sogn og Fjordane har hatt svakere arbeidsplassvekst.

Arbeidsplassveksten i Telemark har vært nesten ti prosentpoeng lavere enn arbeidsplassveksten på landsbasis.

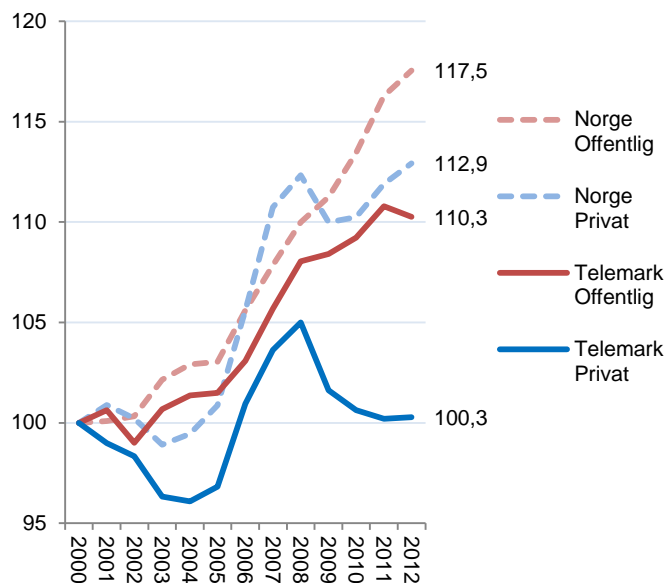
Figur 2: Utvikling i antall arbeidsplasser i fylkene, i forhold til utviklingen i Norge fra 2000 til 2012. Den årlige veksten i Norge er indeksert til å være lik 100 for hvert år siden 2000.

Utviklingen i antall arbeidsplasser i privat og offentlig sektor er vist i figur 3, der vi har sammenliknet veksten i fylket med veksten på landsbasis.

Her ser vi at antall arbeidsplasser i privat sektor i Telemark bare økte med 0,3 prosent siden 2000, mens antall arbeidsplasser i privat sektor på landsbasis økte med 12,9 prosent. De siste to årene har det vært vekst i næringslivet på landsbasis, men ikke i Telemark.

Antall arbeidsplasser i offentlig sektor har økt med 17,5 prosent på landsbasis, men veksten i Telemark har vært på 110,3 prosent.

Hvis vi ser på veksten samlet sett for alle sektorer, har antall arbeidsplasser økt med 3,6 prosent i Telemark, mot 14,4 prosent på landsbasis.

Figur 3: Utvikling i antall arbeidsplasser i Telemark og i Norge i privat og offentlig sektor, indeksert slik at nivået i 2000=100.

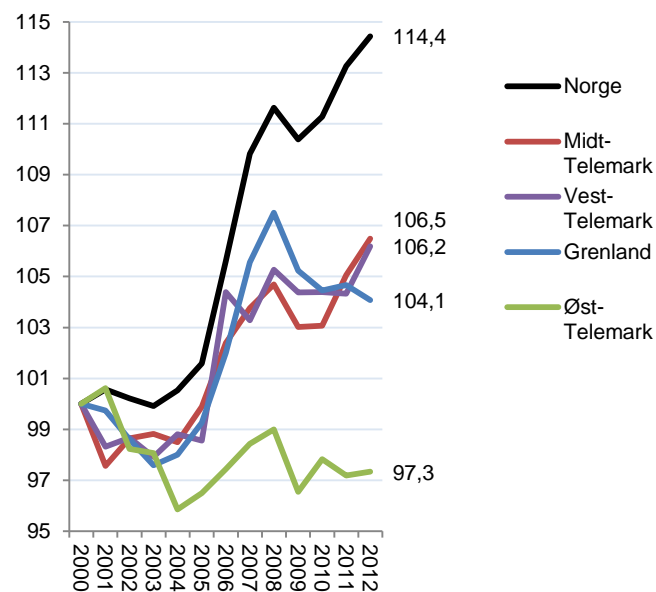
I figur 4 ser vi hvordan arbeidsplassutviklingen har vært i de enkelte regionene i Telemark. (Regioninndelingen finnes på siste side.)

Midt- og Vest-Telemark har hatt omtrent samme vekst i antall arbeidsplasser etter 2000, med mellom seks og sju prosent. Midt- og Vest-Telemark fikk ganske god vekst i 2012.

Grenland hadde sterkest vekst fram til 2008, men har hatt ganske sterk nedgang etter det, og har bare hatt fire prosents vekst fra 2000 til 2012.

I Øst-Telemark har antall arbeidsplasser sunket siden 2000, og antallet har gått litt opp og ned de siste årene uten noen klar trend.

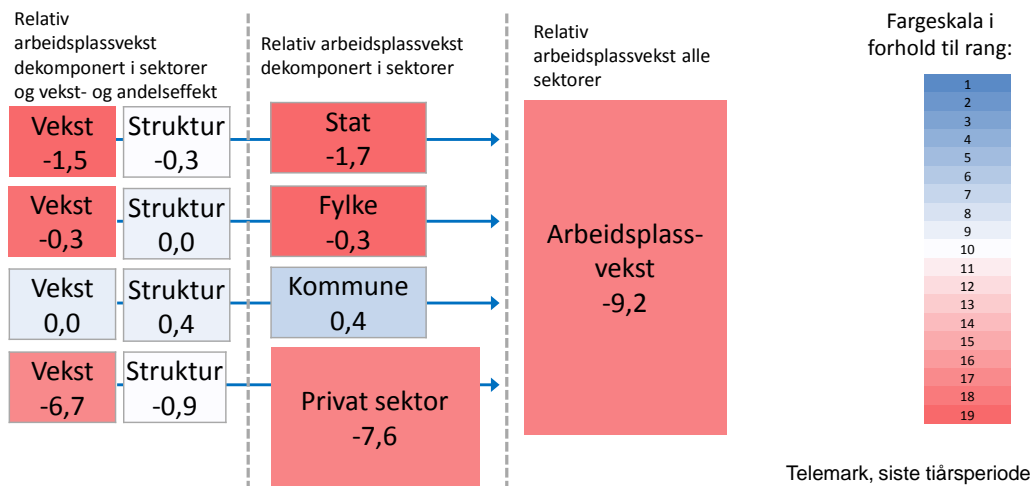
Avstanden til veksten i antall arbeidsplasser på landsbasis er ganske stor. Ingen av regionene i Telemark har halvparten av den nasjonale veksten i antall arbeidsplasser siden 2000.

Figur 4: Arbeidsplassutviklingen i de enkelte regionene i Telemark fra 2000 til 2012, alle sektorer, indeksert slik at nivået i 2000 = 100.

1.2 Oppsummering sektorer

Vi kan oppsummere utviklingen i antall arbeidsplasser i de ulike sektorene i Telemark med følgende modell:

Figur 5: Avvik mellom arbeidsplassveksten i Telemark og i Norge de ti siste årene. Alle tallene viser hva avviket utgjør som prosent av samlet sysselsetting og fratrukket tilsvarende andel på landsbasis. Fargene viser hvordan fylket rangerer blant de 19 fylkene i landet for det spesifikke avviket. Avviket for hver av de fire sektorene er dekomponert i en veksteffekt og en andelseffekt. Veksteffekten viser hvordan sektoren ville ha bidratt til samlet vekst dersom sektorens andel hadde vært den samme som på landsbasis. Andelseffekten viser hvordan sektoren ville bidratt dersom veksten hadde vært den samme som på landsbasis.

I diagrammet over har vi forsøkt å illustrere hvordan arbeidsplassveksten i Telemark har avviket fra arbeidsplassveksten i landet i perioden 2003 – 2012. Vi har samtidig målt endringer i arbeidsplassveksten som andel av samlet sysselsetting.

Arbeidsplassveksten i Telemark har vært mye lavere enn ellers i landet. Det har gitt en arbeidsplassvekst, målt som prosentvis andel av sysselsettingen som er 9,2 prosentpoeng svakere enn i landet som helhet.

Utviklingen i stat og fylke har vært med på å bidra til disse negative tallene. Utviklingen i antall arbeidsplasser i stat og fylke i Telemark er mye dårligere enn i andre fylker, og har samlet sett gitt en «manglende» sysselsettingsvekst på 2,0 prosentpoeng.

Kommunesektoren har vokst som i resten av landet, og siden Telemark har en relativt stor kommunesektor, har det gitt en mervekst i kommunal sektor i fylket, tilsvarende 0,4 prosentpoeng av den relative sysselsettingsveksten.

Det som først og fremst skaper dårligere arbeidsplassvekst i Telemark er likevel den svake veksten i næringslivet. Av differansen i sysselsettingsveksten mellom Telemark og resten av landet på 9,2 prosentpoeng, utgjør den svake veksten i næringslivet 7,6 av differansen.

1.3 Utvikling i næringslivet

Når vi skal sammenlikne veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet mellom ulike områder, er det praktisk å bruke relativ vekst, som er differansen i den prosentvise veksten i antall arbeidsplasser i fylket og veksten i antall arbeidsplasser i Norge. Da filtrerer vi bort konjunktursvingningene, og kan se hvordan veksten i den enkelte fylkene er i forhold til landet som helhet over tid.

Tabell 1: Relativ vekst, målt som differansen mellom prosentvis vekst i fylkene og veksten på landsbasis, i antall arbeidsplasser i næringslivet fra 2000 til 2012. Nest siste kolonne viser progressivt gjennomsnitt. Siste kolonne viser trenden, dvs. retningen på verdiene i de senere årene.

Fylke	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	prog snitt	Trend
Rogaland	3,4	0,4	0,2	0,6	0,3	2,8	2,4	0,9	0,7	1,3	2,4	1,0	1,4	0,1
Akershus	1,2	3,8	0,3	0,8	0,6	-0,5	0,3	1,3	0,1	1,3	1,1	0,3	0,6	0,1
Hordaland	0,9	1,0	1,1	0,5	0,6	1,3	0,6	-0,2	1,1	-0,2	0,3	0,4	0,4	-0,1
Vest-Agder	0,0	2,5	1,5	1,1	0,4	1,6	1,5	1,8	0,5	-0,4	-1,1	-0,8	0,2	-0,3
Sør-Trøndelag	5,9	-3,2	0,8	-0,7	0,6	-0,3	-0,6	-0,1	0,4	0,1	-0,1	1,1	0,2	0,0
Finnmark	-2,1	1,2	1,1	-0,8	0,3	-0,7	-0,7	-1,1	1,7	0,2	0,7	0,1	0,1	0,0
Oslo (Fylke)	-1,5	-3,7	-2,1	-0,2	-0,2	-0,1	-0,6	-0,1	0,3	-0,5	0,6	0,8	0,1	0,2
Buskerud	0,3	0,8	1,1	0,8	0,0	-0,5	0,1	1,2	-1,8	0,8	0,6	-0,7	0,0	-0,1
Nord-Trøndelag	-0,7	0,4	2,9	0,4	0,0	-0,7	0,8	-1,4	0,5	-0,2	0,0	-0,6	-0,1	-0,2
Møre og Romsdal	-1,0	-0,4	-0,6	-0,8	0,8	0,0	0,2	0,0	0,5	0,1	-1,0	-0,5	-0,1	0,0
Aust-Agder	-1,3	-1,3	-0,6	1,6	0,3	1,2	1,1	0,1	-0,6	0,3	-1,6	-1,2	-0,2	-0,2
Vestfold	-0,2	1,4	-0,7	0,9	-0,5	-0,6	0,5	-0,6	-0,9	-0,5	-1,9	-0,6	-0,7	-0,1
Nordland	-1,3	0,9	0,1	-0,5	-1,2	-1,0	0,0	-0,8	-0,4	-0,4	-0,8	-1,8	-0,8	-0,1
Troms	-1,8	1,3	1,8	-0,8	-1,7	-1,8	-1,3	-1,2	0,0	-1,3	-0,8	-0,4	-0,9	-0,1
Østfold	0,2	1,6	-1,0	-1,1	-0,3	-0,2	-0,1	-1,3	-1,4	-0,7	-0,9	-1,8	-1,0	-0,1
Sogn og Fjordane	-2,1	-0,2	0,9	-2,6	-1,1	-2,1	-2,1	-1,2	0,2	-0,1	-1,6	-1,3	-1,1	0,0
Telemark	-1,8	0,0	-0,8	-0,8	-0,7	-0,4	-2,2	-0,2	-1,1	-1,2	-1,9	-0,9	-1,1	-0,1
Hedmark	-1,3	0,7	0,6	-0,4	-1,9	-1,4	-1,8	-0,8	-1,5	-1,3	-1,9	-0,7	-1,3	-0,1
Oppland	-1,7	0,9	1,0	-0,9	-0,6	-1,3	-0,6	-2,7	-0,5	-0,4	-1,7	-2,4	-1,3	-0,2

Fylkene er rangert etter såkalt progressivt gjennomsnittⁱⁱ for de ti siste årene. Telemark er tredje sist av fylkene, foran Hedmark og Oppland. Utviklingen for 2012 er isolert sett ikke spesielt negativ. Her er det fem fylker med en sterkere relativ nedgang. Nedleggelsen av REC bidro ganske mye til den negative utviklingen i Telemark i 2012, og uten denne nedleggelsen hadde utviklingen vært langt mer positiv.

1.4 Bransjer i næringslivet

Vi kan se på næringslivets sammensetning i bransjer, og bruker da den bransjeinndelingen som er mest vanlig, og som også SSB bruker i sine framstillinger.

Handelen er den klart største bransjen i næringslivet i Telemark. Det var 10 982 sysselsatte i handelen i 2012. Antall arbeidsplasser i handelen gikk litt ned fra 2008 til 2012.

Industrien var tidligere størst i Telemark, men falt fra 11 523 arbeidsplasser i 2008 til 9 765 arbeidsplasser i 2012.

Bygg og anlegg er tredje størst, og har så vidt økt antall arbeidsplasser de siste årene. Personlig tjenesteyting øker ganske raskt, og har i 2012 kommet opp i 6 404 arbeidsplasser.

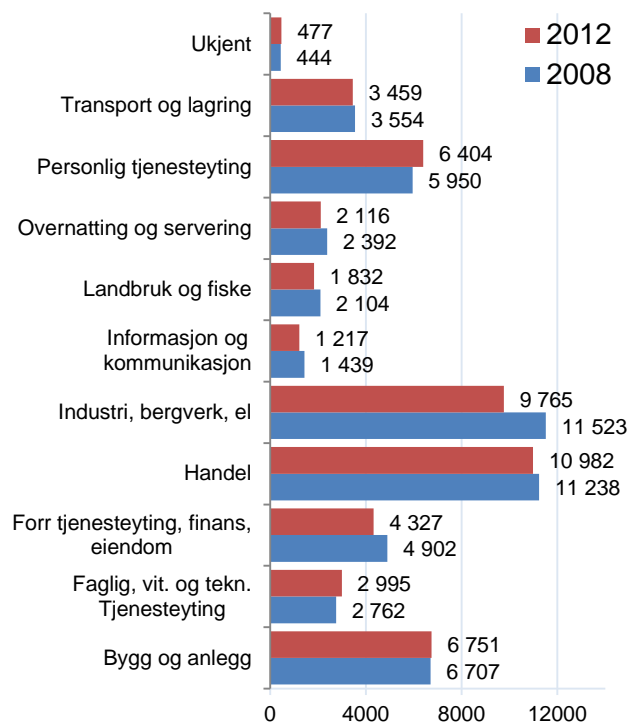
Forretningsmessig tjenesteyting har 4 327 arbeidsplasser i 2012, men har hatt ganske sterk nedgang.

Det er flere bransjer med nedgang enn som har vekst i antall arbeidsplasser.

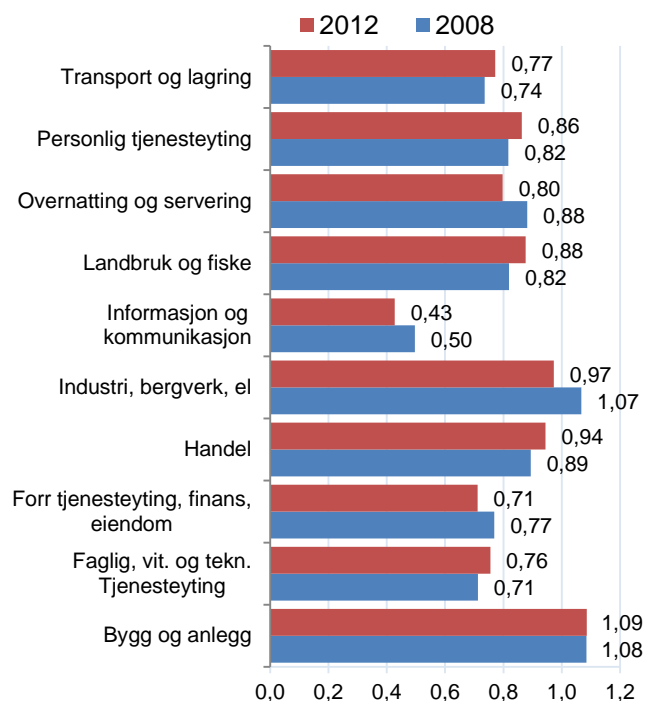
1.5 Bransjer og lokaliseringkvotienter

Vi så antallet sysselsatte i de ulike bransjene i figur 6, men det er også interessant å vurdere om Telemark har høye eller lave andeler i forhold til andre fylker. I figuren ved siden av ser vi lokaliseringkvotientene til de ulike bransjene. Antall sysselsatte i bransjen er delt på totalt antall innbyggere, og andelen er delt på tilsvarende andel for landet. Når tallet er 1, er andelen den samme som andelen for Norge.

Telemark har forholdsvis mange arbeidsplasser i bygg og anlegg. I alle andre bransjer er lokaliseringkvotienten lavere enn 1. Det tidligere industrifylket Telemark har nå mindre industri i forhold til folketallet enn tilsvarende industriandel på landsbasis.

Figur 6: Antall sysselsatte i ulike bransjer i Telemark i privat sektor i 2008 og 2012.

Figur 7: Andel arbeidsplasser i forhold til folketallet i Telemark i forhold til tilsvarende andel på landsbasis, bransjer i privat sektor, 2008 og 2012.

1.6 Bransjestrukturens betydning for vekst

Bransjestrukturen er en av de viktigste forklaringsfaktorene for forskjeller i næringslivets vekst mellom kommuner og regioner. Steder med en høy konsentrasjon av vekstbransjer vil ha mye lettere for å oppnå vekst i næringslivet enn steder hvor en stor andel av næringslivet er konsentrert til bransjer med generell nedgang på landsbasis.

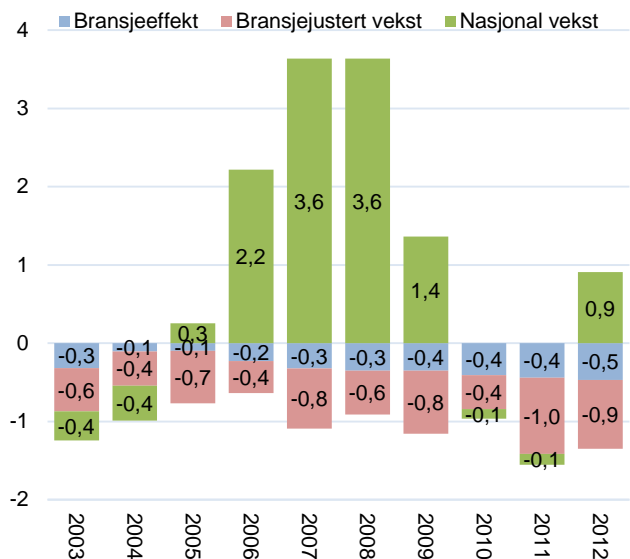
Veksten i antall arbeidsplasser kan dekomponeres i tre deler. Den første komponenten er den nasjonale veksten. Den nasjonale veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet vil være et mål for konjunktorene, som i noen år er positive, i andre år negative.

Den andre komponenten er bransjeeffekten, som viser hvilken effekt bransjestrukturen har for veksten på stedet.

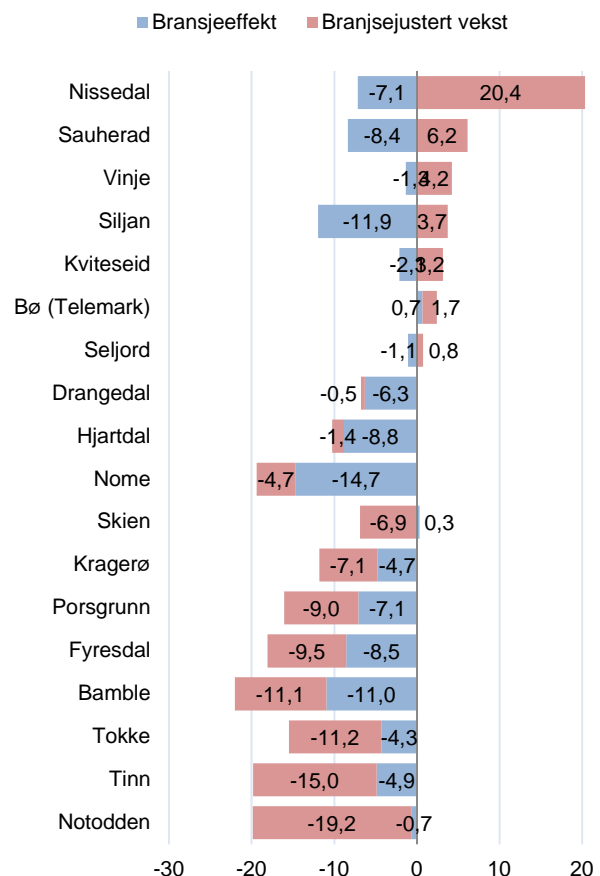
Den siste komponenten er bransjejustert vekst, en restfaktor, som forteller hvilken utvikling stedet har, når en trekker fra den nasjonale veksten og bransjeeffekten. Den bransjejusterte veksten blir da et godt mål for om stedet har over- eller underprestert i forhold til andre kommuner, gitt sin bransjestruktur.

Bransjeeffekten har vært negativ for Telemark i alle årene etter 2003, og vi kan se av figur 8 at bransjeeffekten gradvis har blitt mer negativ. Den svake utviklingen i næringslivet i Telemark er imidlertid ikke forklart av bransjeeffekten, ettersom den bransjejusterte veksten er negativ for alle periodene.

I figur 9 ser vi at bransjeeffekten har vært negativ for de fleste kommunene i Telemark. Bare Bø og Skien har hatt en bransjeeffekt som har bidratt positivt til næringslivsveksten. Nome, Bamble og Siljan har hatt den minst gunstige bransjestrukturen. De fleste kommunene har hatt en negativ bransjejustert vekst, og de store næringslivskommunene som Porsgrunn, Skien, Nome, Bamble, Tinn og Notodden, har alle hatt en bransjejustert utvikling som har vært ganske dårlig.

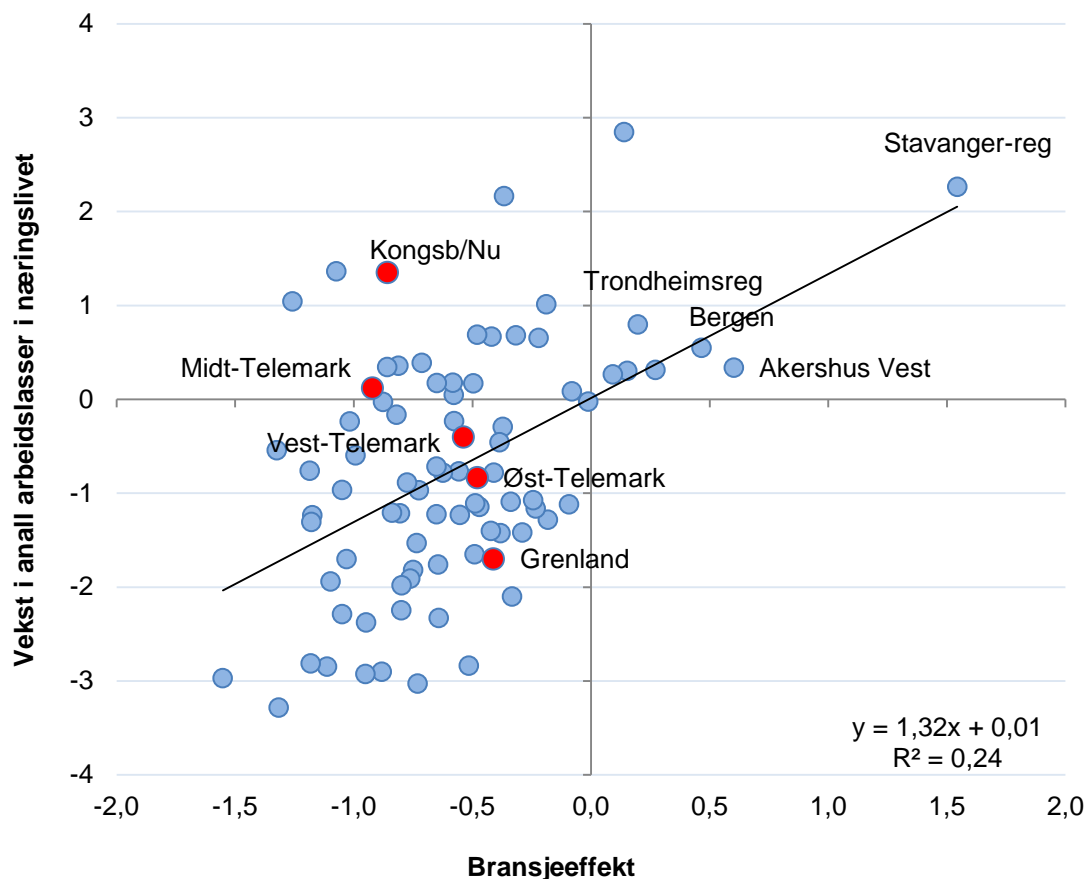
Figur 8: Veksten i antall arbeidsplasser i Telemark fra 2003 til 2012, dekomponert i nasjonal vekst, bransjeeffekt og bransjejustert vekst, tre års glidende gjennomsnitt.

Figur 9: Sum bransjeeffekt og bransjejustert vekst i kommunene i Telemark for de siste ti årene.

1.6.1 Bransjeeffekten og vekst regionvis

Vi kan også se på bransjestrukturens betydning for veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet i regionene.

Figur 10: Bransjeeffekten og veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet i regionene i Norge, i perioden 2010-2012.

I figuren over ser vi ganske tydelig at Stavangerregionens sterke næringslivsvekst stort sett kan forklares av bransjestrukturen alene. Stavanger hadde i utgangspunktet en gunstig sammensetning av næringslivet, på den måten at en stor andel av næringslivet var i vekstbransjer som olje og gassutvinning og tjenester til Olje- og gasssektoren. De største regionene hadde en gunstig bransjestruktur, mens de små i stor grad hadde en ugunstig bransjestruktur. Dermed er det ganske få, men store, regioner på høyre side i diagrammet, hvor bransjestrukturen isolert sett hadde bidratt til vekst i denne perioden.

Grenland hadde faktisk den mest gunstige bransjestrukturen av regionene i Telemark, fordi det er et stort innslag av tjenester i denne regionen, samt at nedgangsbransjen prosessindustri etter hvert har en liten andel. Grenland hadde likevel ganske sterk nedgang, mye på grunn av nedleggelsen av REC.

Øst- og Vest-Telemark har hatt en utvikling som ligger nær det forventede ut fra bransjestrukturen, mens Midt-Telemark har hatt en ganske god utvikling, til tross for den minst gunstige bransjestrukturen.

1.6.2 Utvikling av bransjeeffekt fylkesvis

Bransjeeffektens utvikling er også interessant, vi kan se hvordan bransjeeffekten har utviklet seg for fylkene.

Bransjeeffekten for fylkene, som viser hvilken betydning bransjestrukturen har hatt for den årlige prosentvise veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet i perioden 2003 til 2012.

Fylke	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Østfold	-0,2	-0,1	-0,1	-0,3	-0,3	-0,4	-0,4	-0,5	-0,5	-0,5
Akershus	0,2	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,3	0,1	0,1	0,0
Oslo	0,3	0,1	0,1	0,3	0,2	0,3	0,4	0,4	0,4	0,2
Hedmark	-0,2	0,0	0,1	-0,3	-0,4	-0,6	-0,6	-0,5	-0,6	-0,8
Oppland	-0,1	0,0	0,1	-0,1	-0,2	-0,4	-0,4	-0,5	-0,6	-0,7
Buskerud	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	-0,1	-0,5	-0,5	-0,4
Vestfold	-0,1	0,0	0,0	-0,1	-0,1	-0,2	-0,3	-0,5	-0,4	-0,4
Telemark	-0,3	-0,1	-0,1	-0,2	-0,3	-0,3	-0,4	-0,4	-0,4	-0,5
Aust-Agder	-0,2	-0,3	-0,1	0,1	0,1	-0,1	-0,2	-0,4	-0,4	-0,4
Vest-Agder	-0,2	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,2	-0,4	-0,7	-0,6	-0,5
Rogaland	0,0	-0,1	0,0	0,3	0,4	0,5	0,4	0,7	0,7	1,0
Hordaland	0,1	0,0	0,0	0,2	0,2	0,3	0,2	0,0	0,0	0,1
Sogn og Fjordane	-0,5	-0,4	-0,4	-0,7	-0,7	-0,8	-0,8	-0,7	-0,8	-0,8
Møre og Romsdal	-0,7	-0,6	-0,5	-0,5	-0,5	-0,6	-0,7	-0,9	-0,8	-0,6
Sør-Trøndelag	0,1	0,2	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	-0,1
Nord-Trøndelag	-0,2	-0,1	0,0	-0,4	-0,4	-0,6	-0,5	-0,4	-0,6	-0,7
Nordland	-0,2	0,0	-0,2	-0,6	-0,7	-0,8	-0,6	-0,4	-0,3	-0,5
Troms	0,2	0,3	0,1	-0,2	-0,3	-0,4	-0,2	-0,1	0,0	-0,2
Finnmark	0,0	0,2	-0,1	-0,5	-0,7	-0,7	-0,6	-0,2	0,0	-0,1

Her kan vi se at Rogaland er den strukturelle vinneren, som har gradvis økt sin gevinst av bransjestrukturen med sin store andel av næringslivet i olje- og gassutvinning og tilhørende tjenester. Oslo, Akershus og Hordaland har også hatt en gunstig næringsstruktur.

Fylker som Hedmark, Oppland, Sogn og Fjordane og Nord-Trøndelag har etter hvert fått den minst gunstige næringsstrukturen.

Telemark har også gradvis fått en mindre gunstig næringsstruktur. Hvis alle bransjer i næringslivet i Telemark utvikler seg som landsgjennomsnittet, vil Telemark likevel få lavere vekst i antall arbeidsplasser i næringslivet enn landet som helhet.

1.7 Næringstyper

Noen deler av næringslivet kan vi karakterisere som *basisnæringer*. Basisnæringer er de delene av næringslivet som genererer inntekter utenfra. Eksportnæringer er basisnæringer, men vi kan også legge til næringer som selger sine produkter eller tjenester ut av regionen, selv om salget ikke er til andre land. Alle primærnæringene og stort sett all industri kan regnes som basisnæringer. Vi kan også ta med tjenester som konkurrerer i et nasjonalt eller internasjonalt marked, som IT, telekom- og ingeniørtjenester. Basisnæringene sysselsatte 484 666 personer på slutten av 2012. Utviklingen i basisnæringene påvirkes kraftig av konjunkturer og har gått i bølger. De siste to årene har veksten vært ganske sterk.

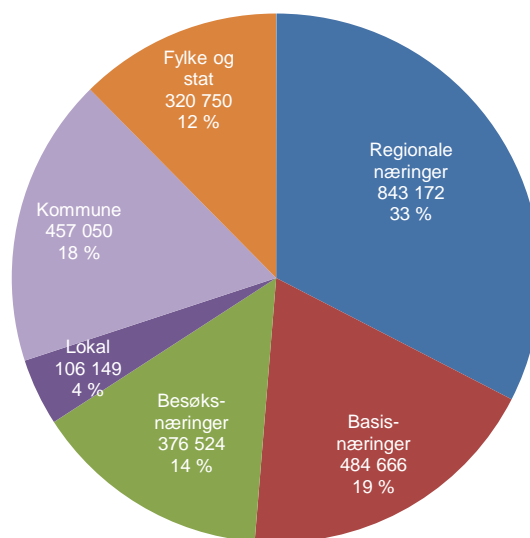
Besøksnæringer er de delene av næringslivet hvor kunden må være personlig til stede. Butikkhandel (men ikke internetthandel), servering, overnatting, opplevelser og personlige tjenester er bransjer som vi regner som besøksnæringer. Årsaken til at vi ønsker å isolere besøksnæringene, er at de vil reflektere om et område er attraktivt å besøke. Områder som trekker til seg besøkende fra andre områder vil normalt få høyere etterspørsel, og dermed også flere arbeidsplasser i besøksnæringene. Det vil være ulike stedskvaliteter som gjør et område attraktivt for besøk og for bedrifter i basisnæringene. Besøksnæringene sysselsatte 376 524 personer i 2012. Besøksnæringene i Norge vokste raskt fra 2000 til 2007, men har stagnert etter det.

Den tredje og største gruppen kaller vi *regionale næringer*. Denne kategorien inneholder bransjer som bygg og anlegg, engros- og agenturhandel, transport og forretningsmessige tjenester. Dette er store bransjer, som ofte er knyttet til regionen, men som er ganske ujevnt fordelt mellom enkeltkommuner.

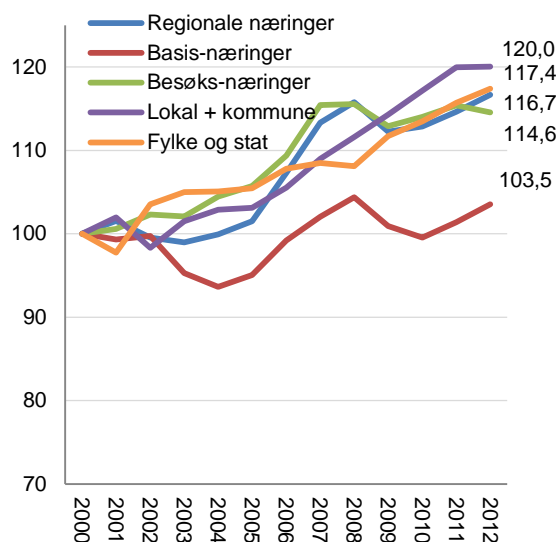
Til *lokale næringer* regnes privat virksomhet innenfor primærhelsetjenester, skoler, avfallshåndtering og barnehager. Dette er tjenester som er knyttet til lokalbefolkningen, og som i mange tilfeller er substitutter til de kommunale tjenestene. De lokale næringene kan

vi derfor se i sammenheng med kommunal sektor. Det er de lokale næringene som vokser raskest i Norge, og de er samtidig ganske upåvirket av konjunktorene.

Stat- og fylkessektoren utgjør den siste delen av arbeidslivet, og hadde 320 750 sysselsatte i 2012. Veksten i antall arbeidsplasser i stat og fylke har vært litt høyere enn veksten i den totale sysselsettingen.

Figur 11: Antall arbeidsplasser i de ulike sektorene og næringstypene i Norge i 2012.

Figur 12: Utviklingen i antall arbeidsplasser i de ulike sektorene og næringstypene i Norge fra 2000 til 2012, indeksert slik at nivået i 2000=100.

1.7.1 Næringstyper i Telemark

I Telemark er det flest arbeidsplasser i det vi kaller regionale næringer. Det er 21 208 arbeidsplasser i de regionale næringene i Telemark. Andelen regionale næringer er likevel lavere i Telemark enn i landet som helhet.

Basisnæringene i Telemark står for 13 174 arbeidsplasser. Telemark har lavere andel basisnæringer enn landet som helhet.

Det er 12 698 arbeidsplasser i besøksnæringene, og her er andelen i Telemark en høyere enn på landsbasis.

De lokale næringene i privat sektor har til sammen 3 245 arbeidsplasser. Dette er tjenester som overlapper de kommunale tjenestene, hvor det er 17 936 arbeidsplasser. Samlet sett har de utgjør kommunal sektor og de lokale næringene 27 prosent av arbeidsplassene i Telemark.

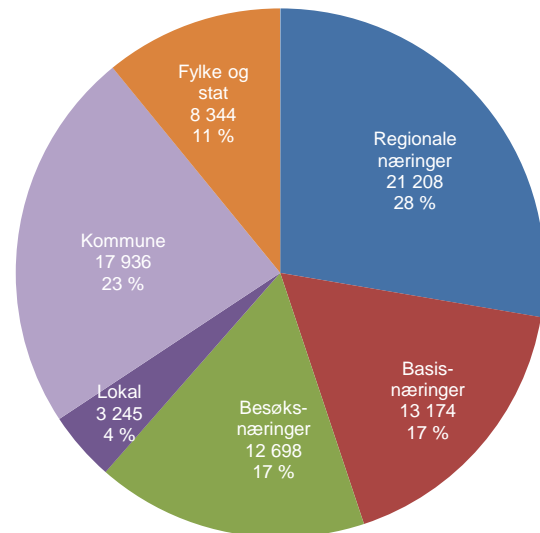
I stats- og fylkessektoren er det 8 344 arbeidsplasser. Andelen litt lavere enn tilsvarende andel i landet.

I figur 14 ser vi hvordan de ulike næringstypene i Telemark har utviklet seg. Skalaen er lik som i tilsvarende figur på forrige side, slik at sammenlikningen med utviklingen på landsbasis skal bli enklere.

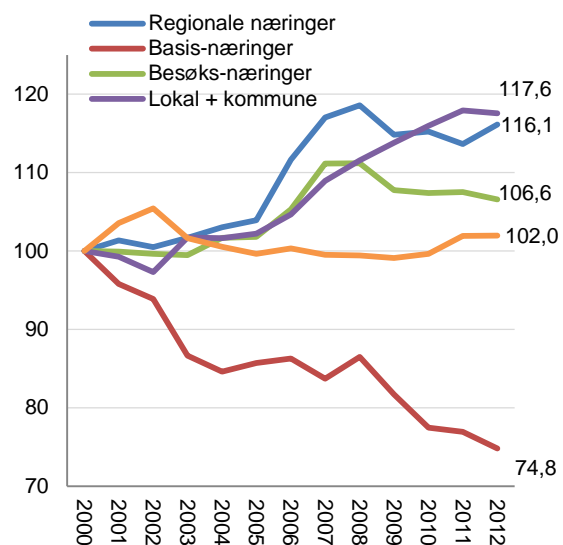
Basisnæringene har hatt en ganske sterk nedgang fra 2000 til 2012, til tross for at basisnæringene har økt litt på landsbasis.

De andre næringstypene har økt i antall arbeidsplasser, men veksten har vært lavere enn veksten på landsbasis. Statlige arbeidsplasser og besøksnæringer har hatt mye lavere vekst i Telemark enn i resten av landet.

Den svake utviklingen i basisarbeidsplasser og i besøksnæringene i Telemark er et dårlig tegn. Det er disse næringene som skaper inntekter utenfra, og som igjen er drivere for de lokale og regionale næringene.

Figur 13: Antall arbeidsplasser i de ulike sektorene og næringstypene i Telemark i 2012.

Figur 14: Indeksert arbeidsplassutvikling i de ulike sektorene og næringstypene i Telemark fra 2000 til 2012, indeksert slik at 2000-nivået = 100.

1.7.2 Basisnæringer i Norge

Basisnæringene kan deles opp i tre ganske forskjellige næringer: Industri, teknologiske tjenester og naturbaserte næringer.

Vareproduserende industri er den klart største næringen, som sysselsatte 264 217 personer på landsbasis i 2012. Industrissysselsettingen var på nesten 300 000 i 2000. Antallet arbeidsplasser i industrien har vært nedadgående i flere tiår. Denne nedgangen skyldes i stor grad at industrien har hatt muligheter til rasjonalisering, og dermed har verdiskapingen per sysselsatt kunnet øke ganske mye. Noe av dette skyldes også såkalt strukturrasjonalisering, ved at industribransjer med lav verdiskaping per sysselsatt har blitt lagt ned.

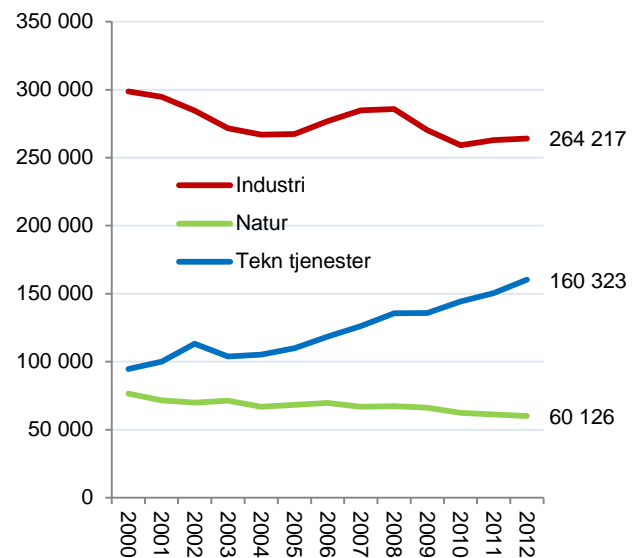
Naturbaserte næringer er primærnæringer som landbruk, fiske og gruvedrift. Antallet arbeidsplasser i primærnæringene har falt jevnt de siste årene, og utgjorde 60 126 arbeidsplasser på slutten av 2012.

De teknologiske tjenestene har etter hvert vokst seg store. Det er tjenester som IT, telekom, engineering, teknisk konsulentarbeid og forskning. Dette er bransjer som konkurrerer nasjonalt og internasjonalt. I 2000 var det under 100 000 arbeidsplasser i de teknologiske næringene i Norge, i 2012 hadde antallet økt til 160 323 arbeidsplasser.

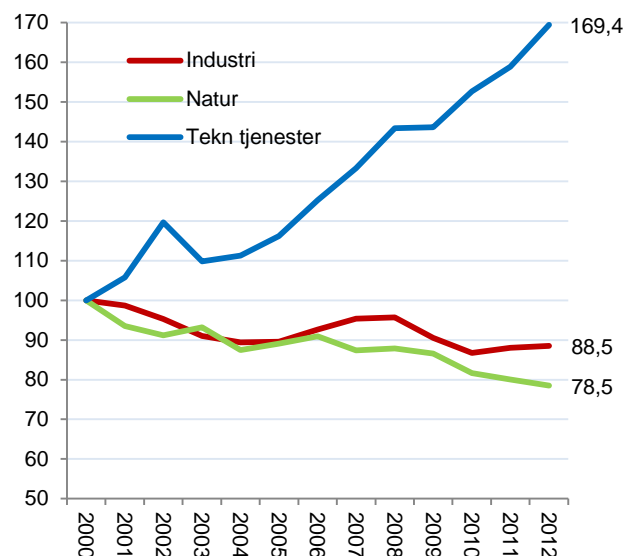
Vi kan se den indekserte utviklingen i de tre basisnæringene i figur 16. De teknologiske næringene har vokst med nesten 70 prosent siden 2000, og veksten ser ikke ut til å avta.

Industrien har hatt en nedgang på 11,5 prosent siden 2000. Nedgangen har ikke vært jevn, men fulgt konjunktorene.

De naturbaserte næringene har hatt en nedgang på 21,5 prosent av arbeidsplassene siden 2000. Nedgangen er jevn og sterk, og viser ingen tegn til å avta.

Figur 15: Antall arbeidsplasser i tre underkategorier av basisnæringer i Norge fra 2000 til 2012.

Figur 16: Indeksert arbeidsplassutvikling i underkategoriene av basisnæringer i Norge fra 2000 til 2012, der 2000-nivået er indeksert til å være lik 100.

1.7.3 Basisnæringer i Telemark

I Telemark var det over 14 000 arbeidsplasser i industrien (inkludert kraftproduksjon) i 2000. På slutten av 2012 var antallet redusert til 8 837. Nedgangen har vært både jevn og bratt.

Antall arbeidsplasser i de teknologiske tjenestene har økt, og på slutten av 2012 var det 2 644 arbeidsplasser i det vi kaller teknologiske tjenester.

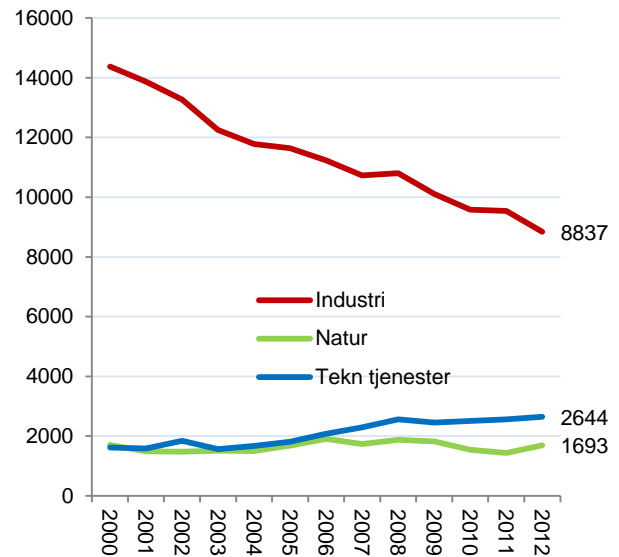
De naturbaserte næringene, som for Telemark stort sett består av landbruk, teller 1 693 arbeidsplasser i 2012, og antallet har endret seg lite de siste årene.

I figur 18 ser vi den indekserte utviklingen i de tre kategoriene av basisnæringer i Telemark fra 2000 til 2012. Skalaen er lik som i tilsvarende figur på forrige side for å gjøre sammenlikningen med utviklingen på landsbasis lettere.

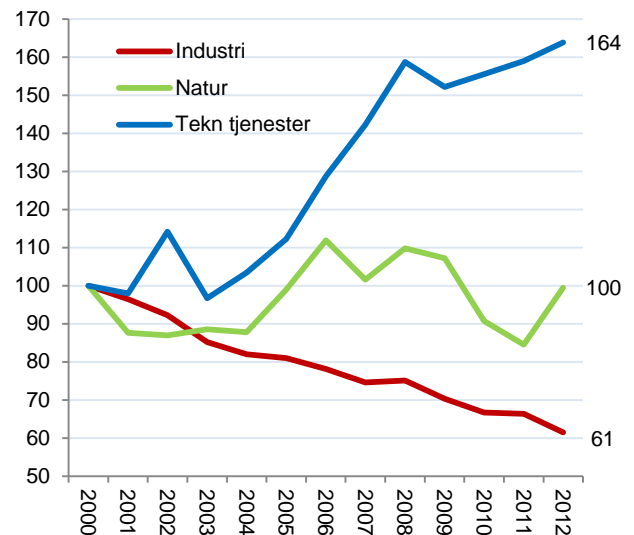
Veksten i de teknologiske tjenestene i Telemark har vært på 64 prosent fra 2000 til 2012. Det er bare litt lavere vekst enn de teknologiske tjenestene har hatt på landsbasis.

Industrien i Telemark har hatt en reduksjon på 39 prosent i antall arbeidsplasser siden tusenårsskiftet. Nedgangen er kraftigere enn nedgangen har vært på landsbasis.

De naturbaserte næringene har nøyaktig samme antall arbeidsplasser i 2012 som i 2000. Ellers i landet har det vært nedgang i naturbaserte næringer på 21,5 prosent. Det er litt pussig at antall arbeidsplasser i landbruket i Telemark holder stand, ettersom landbruket i Telemark er preget av mange små bruk med lav lønnsomhet.

Figur 17: Antall arbeidsplasser i de tre typene av basisnæringer i Telemark fra 2000 til 2012.

Figur 18: Indeksert utvikling i de tre typene av basisnæringer i Telemark fra 2000 til 2012, der 2000-nivået = 100.

1.7.4 Basisnæringer - nivå

Basisnæringene blir tillagt stor betydning for regional utvikling. Dette er næringer som selger sine varer og tjenester til et nasjonalt eller internasjonalt marked, og som bringer inntekter inn til regionen.

Basisnæringene skaper ringvirkninger til andre næringer, gjennom å kjøpe varer og tjenester fra bedrifter i andre bransjer. Basisnæringene har også større svingninger enn andre næringer. Etterspørselen avgjøres av nasjonale og internasjonale konjunkturer, og konkurransevnen kan også svinge ganske mye.

Tabell 2: Nivå for basisnæringene i regionene på Østlandet, målt som andel av samlet sysselsetting, fra 2000 til 2012. Rangering blant landets 83 regioner med hensyn til nivå helt til venstre.

Rang	Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Endring
1	Kongsberg/Numedal	35,5	35,2	35,8	33,9	32,5	33,6	36,6	38,1	41,1	41,5	41,4	44,4	46,1	10,6
6	Akershus Vest	20,4	23,8	27,6	28,2	27,6	28,0	28,0	28,9	30,3	30,1	30,8	30,7	30,9	10,5
11	Halden	28,9	28,1	29,1	28,0	26,6	26,1	26,3	26,7	25,7	25,5	24,4	24,6	25,4	-3,6
24	Gjøvikregionen	26,7	25,6	25,6	23,9	22,9	22,3	22,9	23,0	22,1	21,3	20,8	20,8	20,4	-6,3
32	Fjellregionen	23,7	22,8	23,9	22,4	22,1	22,4	22,7	21,1	21,3	21,5	19,9	19,4	18,9	-4,9
36	Midt-Gudbrandsdal	19,4	19,8	19,6	20,7	20,1	19,9	20,2	19,8	19,9	19,5	18,8	18,3	18,3	-1,1
38	Oslo	20,0	19,4	19,8	17,4	17,2	17,3	17,5	17,3	17,5	17,0	16,8	17,0	17,7	-2,2
42	Nord-Gudbrandsdal	23,9	22,8	27,0	26,5	25,8	22,3	21,7	20,6	20,4	20,4	19,1	18,2	17,5	-6,3
46	Tønsbergregionen	20,1	19,8	19,0	18,0	17,9	17,4	17,5	17,8	17,7	17,3	16,8	16,8	17,1	-3,0
48	Grenland	24,9	24,4	23,9	21,8	21,4	21,0	20,0	18,8	19,3	18,7	17,9	17,8	16,9	-8,0
50	Sandefjord/Larvik	19,4	19,1	18,6	17,9	18,3	18,2	18,6	17,8	17,4	16,8	16,5	16,4	16,5	-2,9
51	Glåmdal	21,5	20,6	19,6	19,3	18,3	18,8	18,5	17,9	17,8	17,0	15,9	15,9	16,1	-5,4
52	Nedre Glomma	23,9	22,7	22,2	21,3	20,4	19,3	18,9	18,5	17,9	17,1	16,5	16,5	16,1	-7,8
53	Ringerike/Hole	21,9	20,6	20,3	19,2	19,0	19,8	20,5	20,0	19,4	18,5	17,8	17,6	15,9	-6,0
56	Midt-Buskerud	19,4	18,4	17,7	17,0	17,1	17,9	17,8	17,9	17,4	16,6	16,1	15,7	15,5	-4,0
59	Hamarregionen	18,9	18,5	18,4	18,2	17,4	17,2	17,2	16,4	15,9	15,4	14,9	14,6	15,0	-3,9
60	Midt-Telemark	15,4	13,8	14,0	13,9	14,1	14,8	15,4	14,9	15,4	13,9	13,0	13,7	15,0	-0,5
63	Vest-Telemark	14,6	13,2	13,6	14,6	14,2	14,7	15,6	14,9	15,1	14,4	13,7	13,8	13,8	-0,7
64	Indre Østfold	16,9	16,5	16,6	16,5	16,3	16,2	15,9	15,7	15,7	14,9	14,4	14,4	13,8	-3,1
67	Øst-Telemark	19,4	18,2	18,6	17,7	16,4	16,9	17,3	16,0	15,7	15,6	14,2	13,2	13,4	-6,0
68	Valdres	16,5	16,6	18,3	18,1	16,9	16,1	16,9	15,6	15,1	14,9	13,9	13,9	13,3	-3,2
71	Mossregionen	18,4	17,7	17,6	17,4	17,2	17,0	16,5	16,4	15,5	14,0	13,7	13,4	12,6	-5,8
72	Sør Østerdal	18,5	18,0	16,9	16,5	15,9	15,4	15,4	14,6	14,6	14,1	13,5	12,8	12,5	-6,0
73	Hallingdal	17,1	16,4	16,3	15,8	16,1	16,5	16,4	15,6	14,8	14,3	13,7	13,3	12,4	-4,6
74	Drammensregionen	15,3	14,6	14,3	13,9	14,1	13,5	13,1	13,0	12,9	12,4	12,1	12,3	12,1	-3,2
76	Lillehammerregionen	14,0	13,9	14,7	14,5	13,9	14,3	13,5	13,3	13,0	12,7	12,2	11,9	12,0	-2,0
80	Hadeland	12,9	12,0	11,3	11,2	11,0	11,0	11,0	11,2	11,1	10,1	9,9	9,7	9,9	-3,1
81	Nedre Romerike	12,6	11,8	11,9	11,6	11,1	10,9	10,7	10,3	10,4	9,8	9,5	9,2	9,1	-3,5
82	Follo	8,3	8,2	8,5	8,5	8,5	8,0	7,8	7,7	7,7	7,7	7,3	7,1	7,0	-1,3
83	Øvre Romerike	9,0	8,4	8,3	8,5	8,2	10,1	9,8	9,0	8,7	8,1	7,2	6,7	6,7	-2,3

Kongsberg/Numedal har den høyeste konsentrasjonen av basisnæringer av alle regionene i landet. Samtidig har regionen fått en sterk økning i konsentrasjonen siden 2000. Akershus Vest har etter hvert blitt nummer seks av de 83 regionene i landet, etter en nesten like sterk vekst som Kongsberg/Numedal. Alle de andre regionene på Østlandet har hatt en nedgang i basisnæringenes andel av samlet sysselsetting etter 2000.

Grenland har hatt størst nedgang av alle regionene på Østlandet. Andelen har gått ned fra 24,9 prosent i 2000 til 16,9 prosent i 2012. Andelen basisnæringer i Grenland er nå under middels av regionene i landet. Øst-Telemark har også hatt en sterk nedgang i sine basisnæringer. Midt- og Vest-Telemark har imidlertid klart seg ganske bra, og har bare hatt en marginal nedgang i sine basisnæringer.

1.7.5 Vekstimpulser fra basisnæringene

Vi måler vekstimpulser som endringer i antall arbeidsplasser i basisnæringene som andel av samlet sysselsetting. Ofte måles vekst som prosentvis endring fra år til år, men da blir det ofte sterk vekst i regioner som i utgangspunktet hadde en liten basisnæring. Med dette målet får vi bedre fram hvordan utviklingen i basisnæringene bidrar til samlet vekst i regionen.

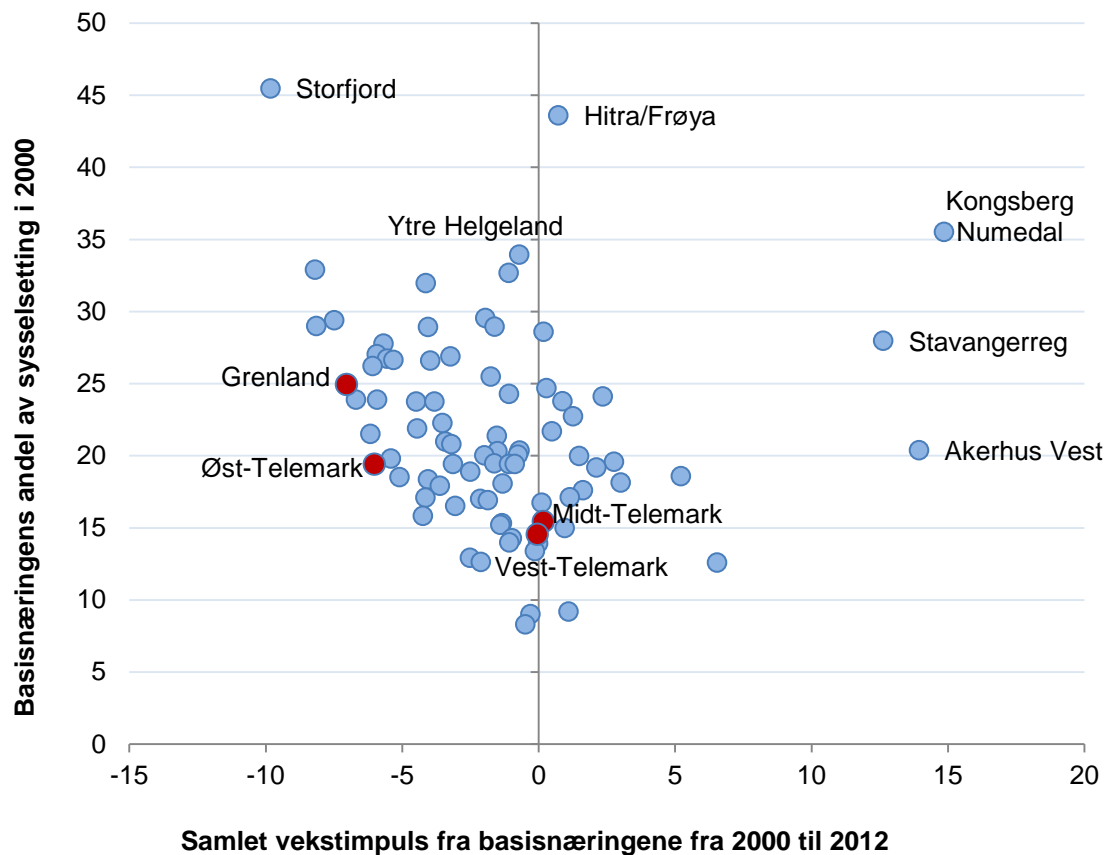
Tabell 3: Vekstimpulser fra basisnæringene, målt som bidrag til samlet sysselsetting i prosent. Rangering blant landets 83 regioner med hensyn til progressivt gjennomsnitt helt til venstre. Siste kolonne viser det progressive gjennomsnittet av de årlige vekstimpulsene.

Rang	Region	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt
1	Kongsberg/Numedal	-0,1	0,5	-2,0	-1,3	1,0	4,2	2,9	3,9	-0,4	0,1	3,8	2,1	1,9
4	Akershus Vest	3,3	4,0	0,1	-0,5	0,7	1,0	1,8	1,9	-0,5	0,9	0,6	0,7	0,8
9	Oslo	-0,5	0,3	-2,4	0,1	0,5	1,1	0,6	0,7	-0,6	0,1	0,8	1,0	0,4
14	Midt-Telemark	-1,6	0,0	-0,3	0,1	1,0	1,1	-0,3	0,7	-1,7	-1,0	0,8	1,4	0,2
22	Tønsbergregionen	0,0	-0,7	-1,3	0,1	-0,2	0,8	1,0	0,2	-0,8	-0,4	0,3	0,4	0,1
26	Drammensregionen	-0,6	-0,3	-0,6	0,2	-0,3	0,0	0,4	0,1	-0,6	-0,2	0,5	0,0	0,0
27	Halden	-0,6	1,1	-1,3	-1,8	-0,2	1,2	1,0	-0,6	-0,8	-0,8	0,5	0,7	0,0
32	Vest-Telemark	-1,4	0,3	0,8	-0,3	0,7	1,6	-0,6	0,5	-0,9	-0,9	0,2	0,1	-0,1
34	Follo	-0,1	0,2	0,0	-0,1	-0,3	0,1	0,2	0,1	-0,1	-0,4	0,0	-0,1	-0,1
36	Sandefjord/Larvik	-0,1	-0,4	-0,8	0,6	0,3	0,7	0,1	-0,3	-1,0	-0,3	0,1	0,1	-0,1
38	Nedre Romerike	-0,8	0,0	-0,4	-0,5	0,1	0,1	0,1	0,2	-0,7	-0,2	-0,1	0,1	-0,1
39	Hadeland	-0,9	-0,8	-0,1	-0,3	0,1	0,2	0,6	-0,2	-1,2	-0,1	-0,1	0,1	-0,1
43	Øvre Romerike	-0,4	-0,1	0,2	-0,3	2,2	0,1	-0,4	-0,1	-0,6	-0,9	-0,3	0,1	-0,1
44	Lillehammerregionen	-0,1	0,6	-0,3	-0,6	0,6	-0,3	0,1	-0,1	-0,5	-0,3	-0,3	0,1	-0,2
46	Hamarregionen	-0,2	-0,1	-0,3	-0,6	-0,2	0,5	-0,2	-0,5	-0,7	-0,5	-0,1	0,5	-0,2
52	Midt-Buskerud	-1,0	-0,6	-0,9	0,2	0,7	0,3	0,6	-0,2	-1,1	-0,7	-0,3	-0,1	-0,2
53	Indre Østfold	-0,1	-0,1	-0,1	-0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	-1,1	-0,5	0,1	-0,5	-0,2
56	Midt-Gudbrandsdal	0,6	-0,5	1,4	-0,9	-0,2	0,7	-0,2	0,6	-1,1	-0,5	-0,4	-0,3	-0,3
60	Gjøvikregionen	-1,1	0,0	-1,7	-1,1	-0,6	1,1	0,7	-0,8	-1,2	-0,5	0,2	-0,4	-0,3
61	Nedre Glomma	-0,9	-0,5	-1,1	-0,8	-0,9	0,3	0,3	-0,5	-1,2	-0,4	0,2	-0,3	-0,4
64	Sør Østerdal	-0,4	-1,1	-0,6	-0,4	-0,6	0,4	-0,5	0,3	-0,7	-0,6	-0,8	-0,2	-0,4
65	Glåmdal	-1,0	-1,3	-0,6	-0,9	0,2	0,1	-0,4	0,2	-1,4	-1,3	0,0	0,2	-0,4
71	Mossregionen	-0,5	-0,2	-0,2	-0,2	0,0	0,0	0,5	-0,6	-1,9	-0,2	-0,1	-0,7	-0,4
72	Ringerike/Hole	-1,3	-0,5	-1,1	-0,3	1,1	1,3	0,2	-0,2	-1,2	-0,7	0,0	-1,7	-0,5
73	Hallingdal	-0,7	-0,4	-0,6	0,4	0,5	0,3	-0,5	-0,6	-0,8	-0,6	-0,3	-0,8	-0,5
75	Grenland	-0,7	-0,7	-2,3	-0,4	0,0	-0,3	-0,5	0,7	-1,0	-0,8	-0,1	-0,9	-0,5
76	Valdres	0,3	1,6	-0,4	-1,4	-0,5	0,9	-0,8	-0,5	-0,5	-1,1	0,1	-0,7	-0,5
77	Fjellregionen	-1,0	1,1	-1,8	0,0	0,2	0,8	-0,8	-0,1	-0,4	-1,1	-0,4	-0,9	-0,5
78	Øst-Telemark	-1,2	0,3	-1,2	-1,4	0,9	0,6	-1,0	-0,2	-0,7	-1,4	-0,9	0,2	-0,5
83	Nord-Gudbrandsdal	-1,1	3,8	-0,1	-0,8	-3,6	0,1	-1,1	-0,2	-0,5	-1,4	-1,0	-0,8	-0,9

Når vi rangerer regionene etter såkalt ti års progressivt gjennomsnitt, teller også trenden med, ettersom de siste årene blir gitt større vekst enn de første. Kongsberg/Numedal er den regionen med de klart største vekstimpulsene fra basisnæringene av alle regionene i landet. På Østlandet har Akershus Vest hatt nest størst vekst fra 2000 til 2013, målt som andel av samlet sysselsetting, men er rangert som nummer fire, ettersom mye av veksten skjedde tidlig.

Midt-Telemark er en av ganske få regioner på Østlandet som har positive vekstimpulser fra sine basisnæringer. Det var spesielt sterk vekst i 2012. Vest-Telemark har hatt litt nedgang, men klarer seg likevel bedre enn middels av norske regioner. Grenland og Øst-Telemark er blant regionene med de sterkeste negative bidragene fra basisnæringene. Øst-Telemark har imidlertid positiv vekstimpuls fra en voksende basisnæring i 2012.

1.7.6 Nivå og vekst basisnæringer

Figur 19: Basisnæringenes andel av sysselsettingen i regionene i Norge i 2000 på den vertikale aksene. Samlet vekstimpuls fra basisnæringene mellom 2000 og 2012 på den horisontale aksene.

Et mindretall av regionene har hatt vekstimpulser fra basisnæringene fra 2000 til 2012. Regioner som Kongsberg/Numedal, Stavangerregionen og Akershus Vest skiller seg ganske markant ut i diagrammet, gjennom å ha hatt sterk vekst. Dette er regioner med mye leverandørnæringer til olje- og gassutvinning. Regioner med stor nedgang har stort sett sitt tyngdepunkt i tradisjonell eksportindustri. Den såkalte todelingen av norsk næringsliv er dermed ganske synlig i dette diagrammet.

Ser vi på gruppe regioner utenom disse regionene, er det tydelig at det har vært en ulempe med en stor basisnæring. Dess større basisnæring, dess større nedgangsimpulser. Storfjord, som hadde den høyeste andelen av basisnæringer i 2000 har også fått den største nedgangen. Storfjord er kjent for sin møbelindustri.

Grenland og Øst-Telemark er regioner med i utgangspunktet store basisnæringer i 2000, og har begge hatt sterkt fall i basisnæringene. Midt- og Vest-Telemark hadde minst andel basisnæringer av regionene i Telemark i utgangspunktet, men har klart seg svært godt, og her har basisnæringenes ikke hatt nevneverdig nedgang.

1.8 Besøksnæringer

Besøksnæringene kan vi dele opp i fire ulike næringer. Den første og desidert største er handel, og da har vi tatt med butikkhandel, og ikke f.eks. internetthandel som ikke er avhengig av personlig tilstedeværelse. Det var 246 808 arbeidsplasser i butikkhandelen i 2012.

Antallet har gått ned siden 2008, da det var over 254 000 arbeidsplasser i handelen. Antall arbeidsplasser i handelen har gått spesielt mye tilbake i de største byene, mens distriktene har hatt en vekst. Overgang fra butikk- til internetthandel kan ha vært en faktor i denne utviklingen, samtidig til det har blitt flere kjøpesentra med kjedebutikker i distriktene. Det har kanskje blitt mindre behov for å «dra til byen» for å handle?

Aktivitetsnæringene består av forskjellige bransjer innen underholdning, kultur, fritidsaktiviteter og sport, og inkluderer også bransjer som frisører og drosjer.

Aktivitetsnæringene har samlet 57 877 arbeidsplasser i 2012.

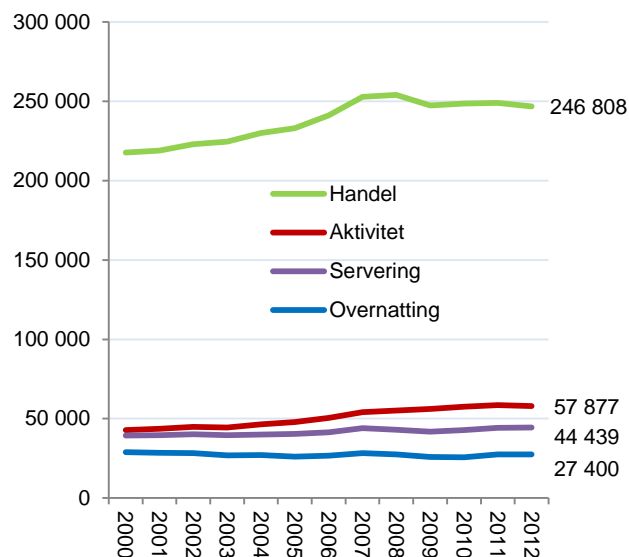
Serveringsnæringen, dvs. kaféer, restauranter og barer hadde 44 439 arbeidsplasser i 2012, mens overnattingsnæringene, hoteller, hytteutleie og campingplasser hadde 27 400.

I figur 21 ser vi utviklingen i de ulike næringene på landsbasis siden 2000.

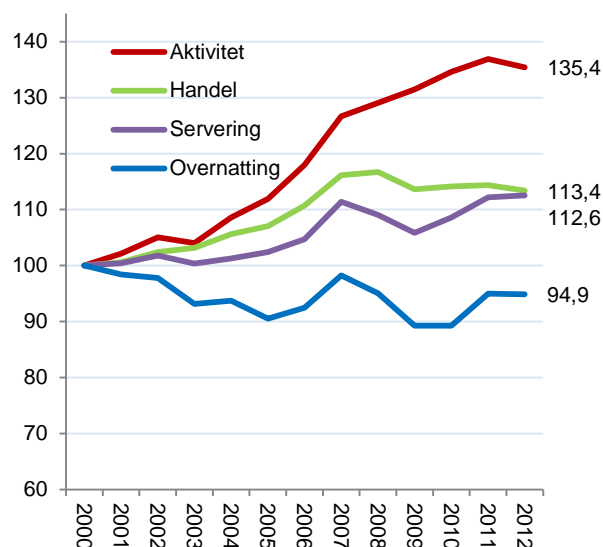
Aktivitetsnæringene har hatt en kraftig vekst, med 35,4 prosent økning i antall arbeidsplasser siden 2000. Det siste året var det imidlertid en noe overraskende nedgang.

Overnattingsnæringene har 5,1 prosent færre arbeidsplasser i 2012 enn i 2000. Antall overnattinger har økt, så det har nok skjedd en rasjonalisering i overnattingsnæringene på samme måte som i industrien.

Servering og handel har økt omtrent i samme takt som resten av økonomien.

Figur 20: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Norge fra 2000 til 2012.

Figur 21: Indeksert utvikling i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Norge fra 2000 til 2012, der 2000-nivået = 100.

1.8.1 Besøksnæringer i Telemark

Som på landsbasis, er det butikkhandelen som er dominerende i Telemarks besøksnæringer. Det var 8 894 arbeidsplasser i butikkhandelen i Telemark i 2012.

Aktivitetsnæringene hadde samlet sett 1 768 arbeidsplasser i 2012.

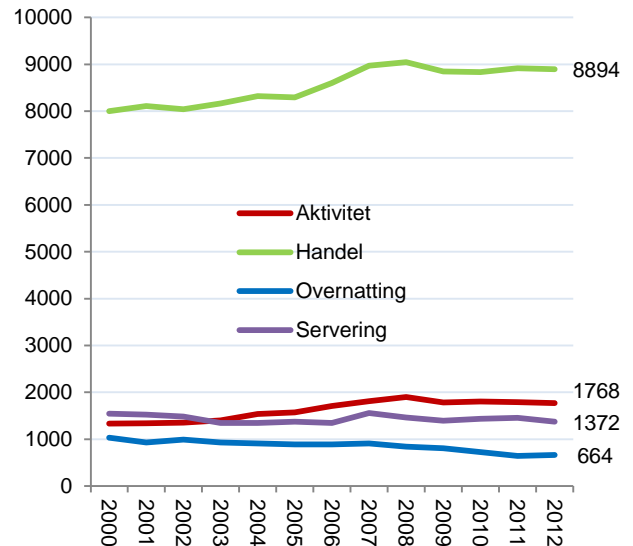
Serverings- og overnattingsbransjen hadde henholdsvis 1 372 og 664 arbeidsplasser i 2012.

I figur 23 ser vi den prosentvise utviklingen i besøksnæringene i Telemark fra 2000 til 2012. Skalaen er lik som i tilsvarende figur på forrige side for å gjøre sammenlikningen med utviklingen på landsbasis enklere.

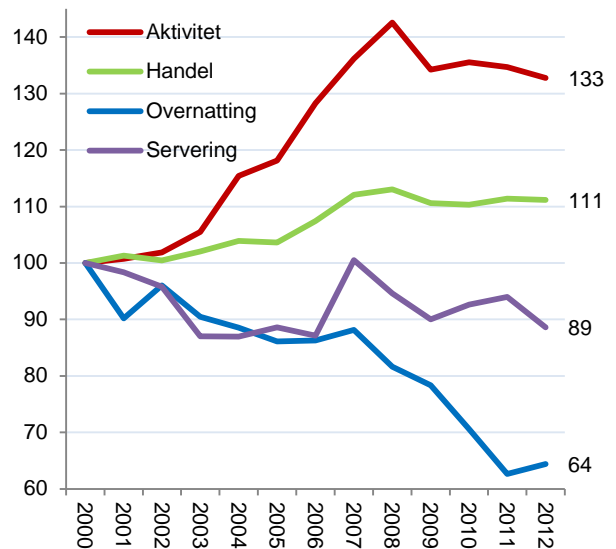
Det var sterk vekst i aktivitetsnæringen i Telemark fram til 2008, men etter det ble det litt nedgang. Det er likevel 33 prosent flere arbeidsplasser i aktivitetsnæringene i Telemark i 2012 enn i 2000.

Handelen har hatt en vekst på 11 prosent i antall arbeidsplasser. Vi så på forrige side at veksten på landsbasis var 13 prosent i samme periode. Veksten i handelen i Telemark synes dermed å være ganske bra, sett i lys av at befolkningsveksten har vært mye svakere i Telemark enn på landsbasis.

Antall arbeidsplasser i servering og i overnatting har sunket ganske mye. I overnattingsbransjen har mer enn hver tredje arbeidsplass forsvunnet siden 2000. Dette er de tradisjonelle reiselivsnæringene. Telemark har dermed hatt en ganske sterk tilbakegang i sitt reiseliv siden 2000.

Figur 22: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Telemark fra 2000 til 2012.

Figur 23: Indeksert utvikling i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Telemark fra 2000 til 2012. 2000-nivået = 100.

1.9 Besøksattraktivitet

Vi har sett utviklingen i besøksnæringene på de forrige sidene. Der kom det fram at Telemark hadde en forholdsvis svak utvikling i antall arbeidsplasser i besøksnæringene. Besøksnæringene i Telemark hadde en vekst i antall arbeidsplasser på 6,6 prosent fra 2000 til 2012. Veksten på landsbasis var 14,6 prosent. Besøksnæringene omsetter imidlertid ikke bare til besøkende, men i stor grad til den lokale befolkningen. Befolkningsveksten påvirker derfor utviklingen i besøksnæringene direkte. Det må vi justere for, for å få fram det vi kan kalle for besøksoverskuddet. En enkel og direkte metode er å bruke antall arbeidsplasser i besøksnæringene på landsbasis som andel av folketallet, og trekke fra denne andelen for hver enkelt kommune, region eller fylke.

Tabell 4: Besøksoverskudd målt som prosent av samlet sysselsetting i regionene på Østlandet, rangert etter nivået i 2012. Endringen i besøksoverskuddet fra 2000 til 2012 vises i siste kolonne.

Rang	Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Endring
1	Hallingdal	11,3	11,2	11,6	10,3	10,5	10,8	10,4	10,9	10,5	10,0	10,0	9,1	8,7	-2,6
2	Lillehammerregionen	6,8	6,1	6,1	5,6	6,1	5,6	6,3	6,1	6,5	5,9	6,0	5,9	5,2	-1,6
7	Valdres	4,3	4,5	4,8	4,0	4,5	5,0	4,8	4,9	4,4	4,5	3,9	3,8	3,6	-0,7
9	Oslo	4,8	5,1	4,9	4,8	4,3	4,4	4,3	3,9	3,2	3,0	3,0	3,1	3,0	-1,8
11	Vest-Telemark	1,4	1,3	1,4	1,3	1,8	1,9	2,0	1,7	2,1	1,8	2,3	2,8	2,6	1,2
12	Nord-Gudbrandsdal	3,3	2,7	2,5	2,9	3,5	3,6	4,1	3,6	3,0	2,6	2,1	2,9	2,3	-1,0
13	Sør Østerdal	1,9	2,0	1,1	1,4	1,0	1,5	1,6	1,7	1,9	1,9	1,3	1,2	2,3	0,3
20	Øst-Telemark	0,8	1,1	0,3	-0,1	0,8	0,7	0,2	0,1	0,3	0,5	0,5	1,0	0,7	-0,1
23	Midt-Gudbrandsdal	3,4	2,9	3,0	3,0	2,2	2,6	2,6	2,0	3,3	2,1	1,6	2,0	0,5	-2,9
27	Ringerike/Hole	1,0	0,5	1,0	0,9	0,8	0,8	0,6	0,5	0,6	0,6	0,8	0,3	0,2	-0,7
31	Øvre Romerike	-0,1	0,0	-0,3	-0,4	-0,5	-0,3	-0,3	-0,2	0,0	0,1	-0,5	-0,2	0,0	0,0
34	Kongsberg/Numedal	-0,3	0,3	0,8	1,1	0,8	0,5	1,0	0,8	0,9	0,7	0,8	0,1	-0,1	0,1
35	Akershus Vest	-1,4	-1,0	-0,6	-0,9	-0,6	-0,8	-0,4	0,4	0,4	-0,6	-0,5	-0,3	-0,2	1,2
36	Grenland	-0,6	-0,6	-1,0	-0,8	-0,8	-0,9	-0,7	-0,3	-0,2	-0,2	-0,2	-0,4	-0,2	0,4
39	Mosseregionen	-1,1	-1,2	-1,1	-1,1	-1,0	-0,8	-0,3	0,0	-0,1	0,1	-0,5	-0,9	-0,6	0,5
41	Sandefjord/Larvik	-0,1	-0,5	0,3	0,1	-0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,3	-0,2	-0,6	-0,7	-0,6
46	Nedre Romerike	-0,8	-0,8	-0,9	-1,2	-1,4	-1,2	-1,6	-1,5	-1,8	-1,6	-1,5	-1,3	-1,0	-0,2
48	Fjellregionen	-1,7	-2,1	-1,7	-1,7	-1,1	-0,9	-0,7	-0,5	-0,8	-0,6	-0,5	-1,2	-1,3	0,4
49	Tønsbergregionen	-1,1	-0,9	-0,7	-0,7	-0,6	-0,3	-0,7	-0,7	-0,9	-1,1	-1,6	-1,3	-1,5	-0,4
50	Hamarregionen	-1,3	-1,9	-1,6	-1,3	-1,4	-1,5	-1,3	-1,3	-1,4	-1,9	-1,7	-1,8	-1,5	-0,2
51	Drammensregionen	-2,0	-1,8	-1,9	-1,5	-1,6	-1,4	-1,7	-1,8	-1,4	-1,4	-1,4	-1,4	-1,5	0,5
54	Nedre Glomma	-1,1	-1,0	-1,1	-1,5	-1,3	-1,3	-1,3	-1,4	-1,2	-1,3	-1,5	-1,7	-1,7	-0,6
57	Gjøvikregionen	-2,2	-2,0	-2,4	-2,2	-2,3	-2,6	-2,8	-2,4	-2,3	-2,1	-2,4	-2,4	-2,0	0,1
58	Midt-Buskerud	-2,9	-3,5	-3,0	-2,8	-2,2	-3,1	-3,2	-3,9	-2,9	-2,7	-3,0	-2,7	-2,2	0,8
62	Follo	-3,5	-3,5	-3,4	-3,4	-3,4	-3,2	-3,1	-3,0	-2,9	-3,0	-2,7	-2,8	-2,7	0,8
63	Hadeland	-3,7	-3,2	-3,2	-3,3	-2,9	-3,3	-3,6	-4,0	-4,3	-3,3	-3,0	-3,2	-2,8	0,9
69	Midt-Telemark	-0,7	-1,7	-1,0	-1,5	-2,4	-2,4	-2,5	-3,0	-3,4	-2,6	-3,3	-3,4	-3,3	-2,6
74	Halden	-2,8	-3,1	-2,9	-3,1	-2,9	-3,4	-3,4	-3,2	-3,0	-3,9	-3,8	-3,8	-4,1	-1,3
76	Glåmdal	-4,5	-4,2	-4,1	-3,7	-3,9	-4,1	-4,3	-4,9	-4,7	-4,4	-4,6	-4,6	-4,6	-0,2
77	Indre Østfold	-4,5	-4,7	-4,6	-4,3	-4,4	-4,3	-4,2	-4,4	-4,1	-4,3	-4,7	-5,0	-4,9	-0,4

Vest-Telemark er rangert som nummer 11 av de 83 regionene med hensyn til besøksoverskuddet, som vi også kan kalle konsentrasjon av besøksnæringer. Vest-Telemark har også hatt et økende besøksoverskudd. Øst-Telemark har også et besøksoverskudd, mens Grenland har et lite underskudd. Midt-Telemark har nest størst nedgang i sin besøksbalanse av alle regionene i landet, og har etter hvert blitt en av regionene med størst besøksunderskudd.

1.9.1 Vekst i besøksnæringenes overskudd

På forrige side så vi hvordan besøksnæringenes overskudd har utviklet seg. Vi så da på besøksnæringenes nivå, eller besøksnæringenes konsentrasjon i de ulike regionene. I tabellen under ser vi på utviklingen i besøksoverskuddet fra ett år til et annet.

Tabell 5: Årlig endring i besøksnæringenes sysselsettingsoverskudd. Regionene er rangert med hensyn til gjennomsnittlig vekst helt til venstre. Den siste kolonnen viser samlet impuls fra 2000 til 2012.

Rang	Region	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt	Samlet impuls
10	Sør Østerdal	0,0	-0,9	0,4	-0,5	0,5	0,1	0,2	0,2	0,0	-0,6	-0,1	1,0	0,2	0,5
12	Vest-Telemark	-0,1	0,1	-0,1	0,5	0,1	0,2	-0,3	0,5	-0,3	0,5	0,4	-0,1	0,1	1,3
15	Midt-Buskerud	-0,6	0,5	0,2	0,6	-0,9	-0,2	-0,8	0,9	0,2	-0,3	0,3	0,5	0,1	0,7
20	Hadeland	0,5	0,0	0,0	0,4	-0,5	-0,4	-0,5	-0,2	1,0	0,4	-0,2	0,3	0,1	0,7
25	Gjøvikregionen	0,1	-0,3	0,2	-0,1	-0,3	-0,2	0,3	0,1	0,2	-0,3	0,0	0,4	0,1	0,1
27	Grenland	0,0	-0,3	0,2	-0,1	-0,1	0,2	0,4	0,1	0,0	0,0	-0,2	0,2	0,1	0,4
29	Øst-Telemark	0,3	-0,8	-0,4	0,9	-0,1	-0,5	-0,1	0,1	0,2	0,0	0,4	-0,3	0,0	-0,1
31	Nedre Romerike	0,0	0,0	-0,4	-0,1	0,2	-0,4	0,0	-0,4	0,3	0,1	0,1	0,3	0,0	-0,3
35	Øvre Romerike	0,1	-0,4	-0,1	-0,1	0,2	0,0	0,1	0,2	0,1	-0,6	0,4	0,1	0,0	0,0
37	Akershus Vest	0,4	0,4	-0,4	0,4	-0,2	0,4	0,8	-0,1	-0,9	0,1	0,2	0,1	0,0	1,2
38	Follo	0,0	0,2	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	-0,1	0,1	0,0	0,5
48	Hamarregionen	-0,6	0,3	0,3	-0,1	-0,1	0,1	0,0	-0,1	-0,5	0,2	-0,1	0,3	0,0	-0,3
52	Drammensregionen	0,2	-0,1	0,4	0,0	0,1	-0,3	-0,2	0,3	0,1	0,0	0,0	-0,1	0,0	0,3
55	Mosseregionen	-0,1	0,1	0,0	0,1	0,2	0,5	0,3	0,0	0,2	-0,6	-0,5	0,3	0,0	0,4
58	Glåmdal	0,2	0,2	0,4	-0,2	-0,2	-0,2	-0,7	0,1	0,5	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
63	Fjellregionen	-0,4	0,4	0,0	0,6	0,2	0,2	0,2	-0,3	0,3	0,1	-0,7	-0,1	-0,1	0,4
65	Nedre Glomma	0,1	-0,1	-0,3	0,1	0,1	-0,1	-0,1	0,1	-0,1	-0,2	-0,2	0,0	-0,1	-0,7
66	Ringerike/Hole	-0,5	0,5	-0,1	-0,1	0,0	-0,2	-0,1	0,1	0,0	0,2	-0,5	0,0	-0,1	-0,7
67	Oslo	0,3	-0,2	-0,1	-0,4	0,1	0,1	-0,2	-0,6	-0,2	0,0	0,2	0,0	-0,1	-1,1
70	Lillehammerregionen	-0,7	0,0	-0,6	0,5	-0,4	0,9	0,0	0,4	-0,7	0,3	-0,1	-0,8	-0,1	-1,3
71	Indre Østfold	-0,2	0,1	0,4	-0,1	0,1	-0,1	-0,3	0,2	-0,1	-0,4	-0,4	0,1	-0,1	-0,8
72	Tønsbergregionen	0,2	0,2	0,0	0,0	0,3	-0,3	-0,1	-0,2	-0,2	-0,5	0,3	-0,1	-0,1	-0,6
73	Sandefjord/Larvik	-0,4	0,8	-0,1	-0,2	0,3	-0,2	0,0	0,1	0,2	-0,5	-0,4	-0,1	-0,1	-0,6
75	Nord-Gudbrandsdal	-0,6	-0,2	0,4	0,6	0,1	0,7	-0,5	-0,6	-0,5	-0,5	0,8	-0,7	-0,2	-1,1
76	Valdres	0,3	0,2	-0,8	0,5	0,6	-0,2	0,3	-0,5	0,0	-0,6	-0,1	-0,2	-0,2	-0,7
77	Kongsberg/Numedal	0,5	0,6	0,3	-0,3	-0,4	0,5	-0,1	0,1	-0,2	0,0	-0,6	-0,3	-0,2	0,1
78	Midt-Telemark	-1,0	0,7	-0,5	-0,9	0,0	-0,2	-0,5	-0,4	0,8	-0,7	-0,2	0,1	-0,2	-2,7
79	Halden	-0,3	0,1	-0,2	0,2	-0,5	-0,2	0,2	0,1	-0,8	0,0	0,0	-0,3	-0,2	-1,6
82	Hallingdal	-0,1	0,2	-1,3	0,1	0,5	-0,2	0,7	-0,3	-0,7	0,1	-0,9	-0,3	-0,3	-2,3
83	Midt-Gudbrandsdal	-0,4	0,0	0,1	-0,8	0,3	0,1	-0,6	1,4	-1,3	-0,5	0,5	-1,5	-0,3	-2,9

Vest-Telemark har hatt en fin utvikling i sine besøksnæringer, når vi kompenserer for at svak befolkningsutvikling har bidratt negativt. Vest-Telemark er faktisk helt oppe på 12. plass av regionene når det gjelder vekst i sitt besøksoverskudd. Mye hyttebygging har nok bidratt positivt. Samtidig hadde ikke Vest-Telemark mange arbeidsplasser i hotellnæringen i utgangspunktet, som f.eks. Hallingdal hadde. Hotellnæringen har krympet etter 2000, og det har rammet besøksnæringene i regioner med mye hotell.

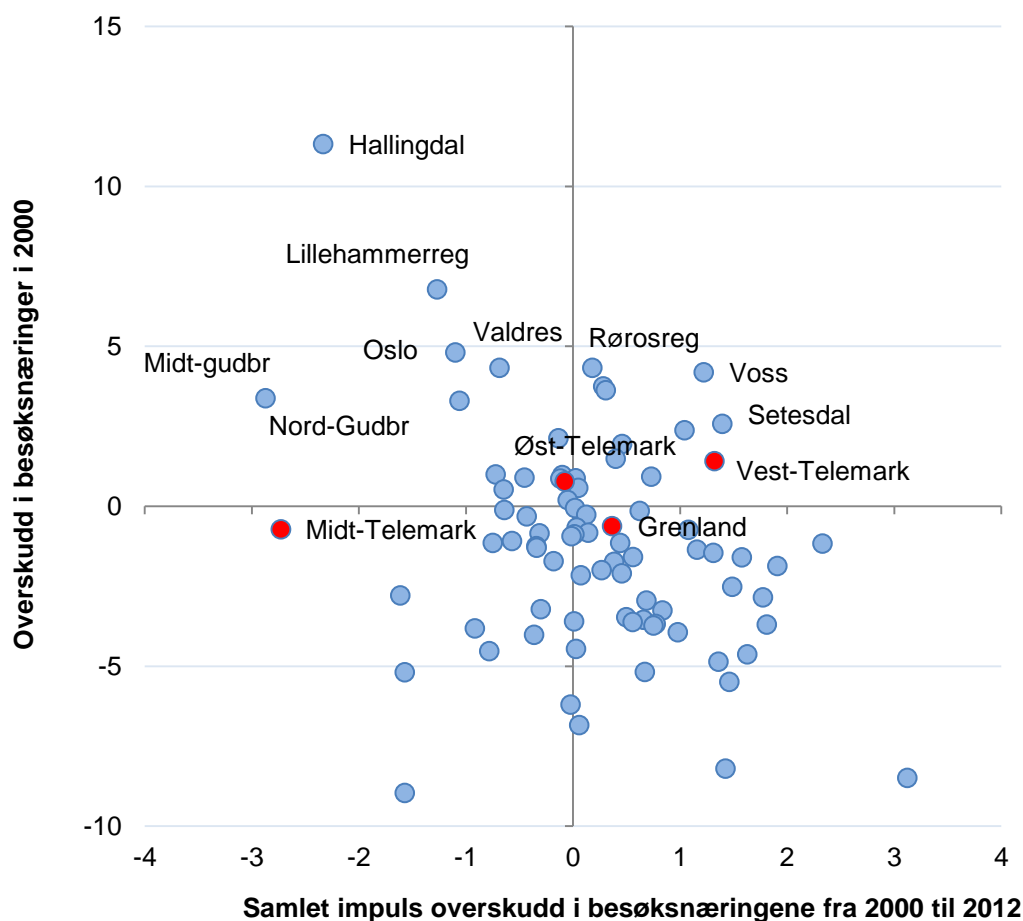
Grenland og Øst-Telemark har også fått positive impulser fra økt besøksattraktivitet de siste årene.

Midt-Telemark har tapt mye av sin besøksattraktivitet siden 2000, og er en av regionene i landet med svakest utvikling i sin besøksattraktivitet.

1.9.2 Nivå og vekst i besøksnæringene

Det kan være interessant å se nivå og endring i nivået til besøksnæringene i sammenheng, som vist i figuren under.

Figur 24: Nivå i 2000 og vekst i besøksnæringene fra 2000 til 2012 i regioner i Norge.

Figuren over viser hvordan regionene plasserer seg i forhold til overskudd i besøksnæringene i 2000 og endring i overskudd i besøksnæringene fra 2000 til 2012. På den vertikale aksene er de samme verdiene som i kolonnen «2000» i tabell 4 to sider tilbake, og på den horisontale aksene vises siste kolonne, «Samlet impuls», fra tabell 5 på forrige side.

Vest-Telemark og Øst-Telemark var de eneste regionene i Telemark med besøksoverskudd i 2000. Vest-Telemark har økt sitt besøksoverskudd mye siden 2000. Grenland og Midt-Telemark hadde noe besøkslekkasje i 2000, men har vidt forskjellig utvikling. Midt-Telemark er en av regionene med størst nedgang i besøksoverskuddet, mens Grenland har forbedret sin besøksbalanse etter 2000.

1.10 De regionale næringene

De regionale næringene er de som ikke regnes som basisnæringer, besøksnæringer eller lokale næringer. De består av bransjer som bygg og anlegg, forretningsmessig tjenesteyting, transport, agenturhandel, finans og eiendom.

De regionale næringene får ofte lite oppmerksomhet i regional utvikling, der det som oftest fokuseres på basisnæringer og på reiseliv. Årsaken er antakelig at en regner med at det er basisnæringer og turisme som er motorer i utviklingen, og at de regionale næringene påvirkes av hva som skjer i basis- og turistnæringene.

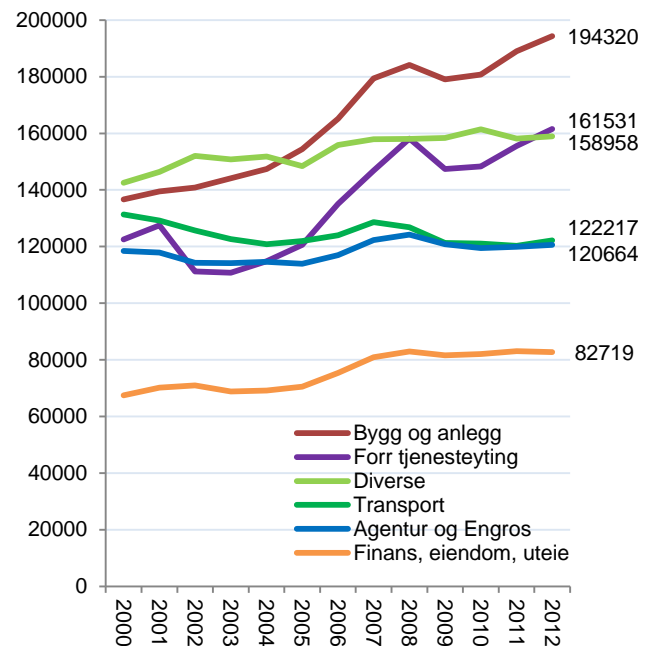
De regionale næringene er imidlertid store, og utgjør omtrent like mange arbeidsplasser som basisnæringene og besøksnæringene til sammen. Vi må dermed også ta med utviklingen i disse næringene for at bildet av næringsutviklingen skal bli komplett.

I 2012 var det bygg og anlegg som var den største enkeltbransjen innenfor de regionale næringene. Antall arbeidsplasser innen bygg og anlegg har vokst mye siden 2000, fra under 140 000 i 2000 til nesten 200 000 i 2012. Veksten har vært på nesten 60 000 arbeidsplasser, og den prosentvise veksten er også høyest av de regionale næringene, som vi ser av figur 26. Bygg- og anleggsnæringen er ganske spredt, og er viktig for mange av de små og perifere kommunene.

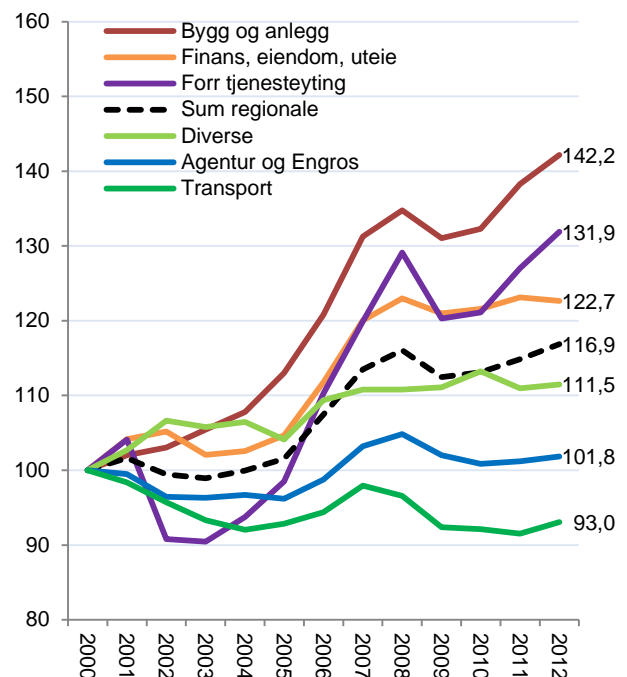
Forretningsmessig tjenesteyting, som er regnskap, revisjon, utleie av arbeidskraft etc., har også hatt sterk vekst siden 2000, men er ganske følsom for konjunktorene. Det samme gjelder finans, eiendom og utleie. Disse bransjene er typiske by-bransjer, som har størst konsentrasjon i de store byene.

Agentur og engroshandel har ikke hatt særlig vekst etter 2000.

Transportbransjen har hatt fallende sysselsetting i Norge. Dette er bransjer som buss, tog, fly, sjøfart, posttjenester og lagertjenester. Drosjenæringen er ikke med her, ettersom vi har kategorisert denne næringen som en besøksnæring.

Figur 25: De regionale næringene, antall arbeidsplasser i Norge fra 2000 til 2012.

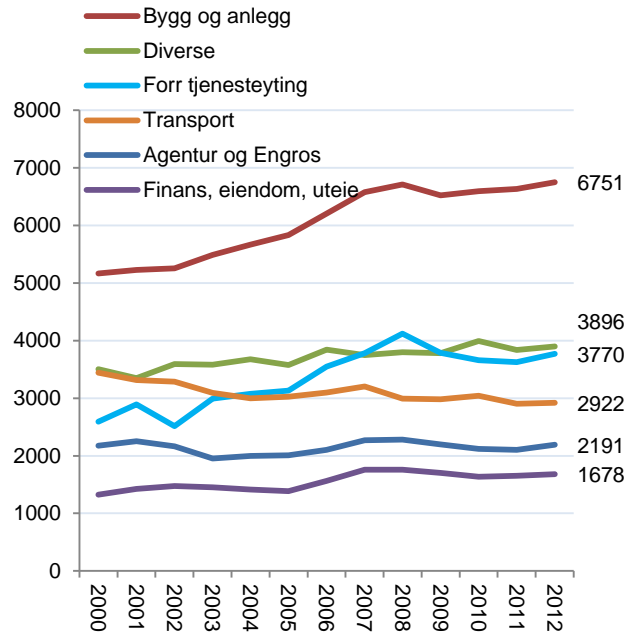

Figur 26: Relativ utvikling av de regionale næringene i Norge fra 2000 til 2012, utvikling indeksert slik at antall arbeidsplasser i 2000=100.

1.10.1 De regionale næringene i Telemark

Telemark har 6 751 arbeidsplasser i bygg og anlegg. Det er relativt mange, i forhold til samlet sysselsetting i fylket.

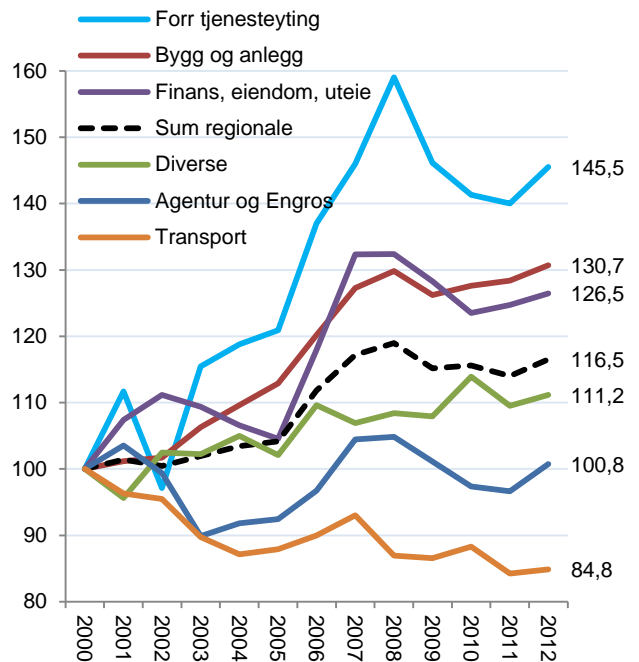
De andre bransjene i regionale næringer har forholdsvis få arbeidsplasser i Telemark, sett i relasjon til samlet sysselsetting i fylket, spesielt innen finans og eiendom. Likevel blir det ganske mange arbeidsplasser til sammen.

Figur 27: Antall arbeidsplasser i de regionale næringene i Telemark fra 2000 til 2012.

Det er forretningsmessig tjenesteyting som har hatt sterkest prosentvis vekst av bransjene i de regionale næringene i Telemark, selv om det har vært nedgang siden 2008. Veksten i forretningsmessig tjenesteyting har vært sterkere i Telemark enn i Norge. Også finans og eiendom har hatt noe sterkere vekst i antall arbeidsplasser i Telemark enn i resten av landet.

De øvrige bransjene innen regionale næringer har hatt svakere vekst enn landsgjennomsnittet i Telemark, og de regionale næringene har samlet sett vokst med 16,5 prosent i Telemark. På landsbasis har veksten i de regionale næringene vært på 16,9 prosent. De regionale næringene har dermed nesten holdt overraskende godt følge med utviklingen i resten av landet, i motsetning til basisnæringene og besøksnæringene.

Figur 28: Utvikling i de regionale næringene i Telemark fra 2000 til 2012, indeksert slik at nivået i 2000=100.

1.10.2 De regionale næringene - nivå

De regionale næringene har en viss tendens til å konsentrere seg i regionale sentra, det gjelder spesielt innenfor bransjer som forretningsmessig tjenesteyting, finans og eiendom. Andre bransjer innenfor de regionale næringene, som bygg og anlegg og transport er ganske jevnt fordelt. Nivået, målt som antall arbeidsplasser i de regionale næringene som prosentvis andel av samlet sysselsetting, er vist i tabellen under.

Tabell 6: Arbeidsplasser i de regionale næringene som prosentvis andel av sysselsettingen i regionene på Østlandet fra 2000 til 2012. Siste kolonne viser differansen mellom nivået i 2000 og 2012. Rangering blant landets 83 regioner med hensyn til nivå i 2012 til venstre.

R	Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Endring
1	Oslo	73,3	72,4	68,4	67,3	66,1	66,3	65,9	65,7	65,2	63,7	62,0	61,2	61,3	-12,0
3	Øvre Romerike	38,0	41,0	38,9	37,7	37,4	35,6	34,9	34,9	36,7	36,2	35,8	36,7	37,0	-1,0
4	Akershus Vest	37,1	36,3	36,3	34,9	36,4	35,6	36,9	36,9	37,4	36,4	36,4	36,8	35,4	-1,6
6	Sandefjord/Larvik	31,3	30,5	30,0	30,4	30,8	30,9	31,4	32,5	33,8	32,6	32,6	31,9	32,4	1,1
10	Valdres	27,6	27,9	27,8	29,3	28,4	29,4	29,7	30,8	30,6	31,0	31,9	31,0	30,3	2,8
12	Nedre Romerike	24,4	23,8	24,8	24,4	25,3	25,9	26,5	26,9	26,8	26,2	27,8	28,6	29,4	5,0
13	Drammensregionen	26,7	27,7	27,2	26,9	27,0	27,4	28,2	28,6	28,8	28,6	28,9	28,9	29,4	2,7
14	Hamarregionen	28,1	28,2	29,4	29,0	28,8	27,7	28,4	29,3	30,0	28,9	28,8	28,6	28,8	0,8
16	Nedre Glomma	26,6	27,1	29,0	27,2	26,7	26,9	28,2	28,8	29,0	28,0	27,9	28,0	28,6	2,0
19	Hallingdal	22,7	23,5	24,8	25,5	25,7	26,2	26,8	28,0	28,3	28,1	27,9	27,7	28,3	5,6
21	Lillehammerregionen	25,6	26,1	26,3	27,3	27,4	27,5	28,5	28,7	29,0	28,4	28,5	27,8	27,8	2,2
22	Midt-Buskerud	21,9	23,1	22,9	23,6	23,7	24,3	24,6	25,7	25,0	25,2	26,2	26,8	27,8	5,9
23	Follo	24,0	23,9	23,5	24,5	25,0	25,3	25,6	26,4	26,9	26,3	26,4	26,2	27,5	3,6
24	Mosseregionen	27,1	28,0	25,7	24,9	25,3	26,0	27,3	27,3	28,5	28,0	28,9	28,3	27,4	0,3
26	Grenland	24,2	24,7	24,7	25,0	25,4	25,6	26,8	27,5	27,5	26,9	26,8	26,4	26,9	2,7
33	Nord-Gudbrandsdal	21,6	22,9	22,0	22,4	22,8	23,3	22,1	23,8	23,6	24,3	25,6	25,4	25,8	4,2
34	Tønsbergregionen	26,0	25,9	26,5	26,5	26,1	25,7	27,2	27,0	27,1	26,1	26,4	25,4	25,7	-0,3
38	Gjøvikregionen	21,5	21,7	22,6	22,9	24,1	24,2	24,5	25,4	25,0	24,9	25,2	24,6	25,1	3,6
42	Indre Østfold	21,4	21,6	22,1	22,3	23,7	23,9	24,2	24,3	24,3	25,0	25,2	25,3	24,6	3,3
44	Vest-Telemark	20,8	21,1	21,8	23,8	24,0	22,3	24,0	22,9	23,2	23,3	23,9	23,4	24,5	3,7
50	Ringerike/Hole	20,7	20,9	21,4	21,8	23,0	21,6	21,8	22,3	22,7	22,7	22,9	23,2	23,8	3,1
51	Midt-Gudbrandsdal	25,5	25,4	25,1	24,9	25,4	24,5	24,3	26,8	24,7	23,7	23,9	22,8	23,4	-2,1
53	Fjellregionen	20,6	20,4	19,8	21,1	21,0	20,1	20,2	22,1	22,6	21,7	22,9	23,0	22,8	2,2
54	Glåmdal	18,0	18,7	18,9	19,1	20,5	20,4	21,7	22,4	23,0	22,0	22,3	22,1	22,8	4,7
56	Øst-Telemark	21,3	21,5	20,8	21,5	21,3	20,4	20,4	20,6	20,6	22,1	22,8	22,3	22,6	1,2
63	Midt-Telemark	18,2	18,7	19,2	20,1	20,8	20,0	19,9	20,4	19,7	20,1	20,9	20,8	21,2	3,0
67	Hadeland	17,5	17,5	18,5	19,1	19,0	19,6	19,5	19,7	19,9	19,7	20,0	20,3	20,6	3,1
70	Sør Østerdal	20,1	19,4	20,5	20,8	21,7	21,6	20,8	21,9	22,5	22,2	22,9	22,1	20,3	0,2
71	Kongsberg/Numedal	20,6	20,0	18,4	19,2	19,8	21,3	21,5	22,8	22,2	21,4	21,4	21,2	20,3	-0,3
77	Halden	20,2	21,8	21,9	22,1	21,4	22,7	23,4	23,9	23,4	22,5	20,8	19,9	19,4	-0,8

Oslo har et spesielt høyt nivå på de regionale næringene, og ligger skyhøyt over alle andre regioner i landet. Variasjonen mellom regionene i nivå for de regionale næringene er mye mindre enn for basisnæringer og besøksnæringer, hvis vi ser bort fra Oslo. De fleste regionene har fått økt nivå på de regionale næringene, unntatt de som hadde høyest nivå i 2000. Det har nærmest skjedd en liten desentralisering av de regionale næringene siden 2000.

Ingen av regionene i Telemark har spesielt høyt nivå for de regionale næringene. Andelen som de regionale næringene utgjør av samlet sysselsetting ligger mellom 21,2 prosent i Midt-Telemark til 26,9 prosent i Grenland. Alle regionene i Telemark har fått økt andel i de regionale næringene fra 2000 til 2012.

1.10.3 Vekstimpulser fra de regionale næringene

Vekstimpulser måles som vekst i antall arbeidsplasser som prosentvis andel av samlet sysselsetting.

Tabell 7: Årlige vekstimpulser fra de regionale næringene i regionene på Østlandet i perioden 2001 – 2012. Nest siste kolonne viser det progressive gjennomsnittet for de årlige vekstimpulsene. Siste kolonne viser vekstimpulsen for hele perioden mellom 2001 og 2012. Rangering blant landets 83 regioner mht. progressivt gjennomsnitt i første kolonne.

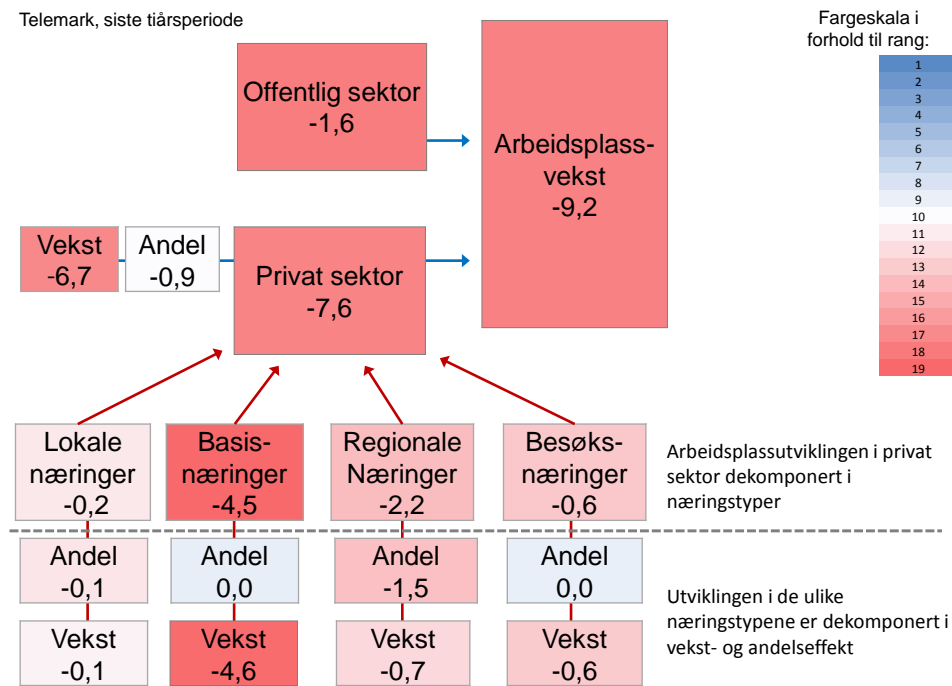
Rang	Region	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog.-snitt	Hele perioden
1	Nedre Romerike	-0,5	0,9	-0,7	0,9	1,1	1,5	1,6	0,4	-0,8	1,8	1,4	1,3	1,0	9,3
7	Øvre Romerike	4,0	-1,9	-1,1	0,2	-0,9	0,6	1,6	2,9	-0,8	0,2	2,0	0,9	0,9	8,7
11	Oslo	-0,7	-4,3	-1,5	-0,1	1,6	2,8	3,0	1,4	-1,8	-0,8	1,1	1,0	0,7	2,4
12	Follo	-0,1	-0,5	0,8	0,3	0,8	1,2	1,7	1,0	-1,1	0,4	0,4	1,6	0,7	6,7
13	Drammensregionen	1,2	-0,5	-0,4	0,1	0,8	1,7	1,7	0,6	-0,6	0,6	0,6	0,9	0,7	7,1
15	Midt-Buskerud	1,2	0,0	0,3	0,3	0,5	0,8	1,8	-0,4	-0,3	0,8	0,6	1,3	0,7	7,2
27	Ringerike/Hole	0,2	0,3	0,3	1,2	-1,2	0,9	1,3	0,8	-0,4	0,3	0,5	0,7	0,4	5,0
34	Nedre Glomma	0,8	1,9	-2,0	-0,4	0,4	2,3	1,6	0,5	-1,7	0,1	0,5	0,8	0,4	5,0
35	Hallingdal	0,9	0,9	0,5	0,2	0,8	1,2	1,8	0,6	-0,8	-0,2	-0,1	0,6	0,4	6,4
37	Sandefjord/Larvik	-0,3	-0,5	0,2	0,6	0,8	1,1	2,5	1,6	-2,0	-0,1	-0,4	0,6	0,3	4,3
39	Mossregionen	1,2	-2,4	-0,8	0,3	1,0	2,2	1,1	1,6	-1,3	1,1	-0,1	-0,8	0,3	3,2
40	Akershus Vest	-0,9	0,1	-2,0	1,6	-0,4	2,6	1,1	1,1	-1,4	0,3	1,1	-0,8	0,3	2,6
41	Vest-Telemark	0,3	0,4	1,7	0,2	-1,3	2,7	-0,9	0,7	-0,2	0,3	-0,5	1,2	0,3	4,7
42	Nord-Gudbrandsdal	1,2	-1,1	0,7	0,3	0,4	-0,4	1,6	-0,2	0,1	1,1	-0,3	0,2	0,3	3,7
47	Hadeland	0,1	1,0	0,5	-0,2	0,8	0,3	0,8	0,1	-0,5	0,4	0,5	0,4	0,3	4,1
48	Midt-Telemark	0,5	0,2	0,7	0,5	-0,4	0,5	0,7	-0,3	0,0	0,8	0,1	0,5	0,3	3,8
49	Indre Østfold	0,6	0,3	0,1	1,4	0,4	1,0	0,8	0,5	0,1	0,1	0,1	-0,4	0,3	5,3
51	Fjellregionen	-0,3	-0,6	1,0	0,3	-1,1	0,6	2,6	0,3	-1,6	1,8	0,1	-0,6	0,3	2,6
52	Grenland	0,3	-0,3	0,1	0,5	0,6	2,1	1,7	0,5	-1,3	-0,1	-0,4	0,5	0,3	4,1
54	Øst-Telemark	0,2	-0,8	0,3	-0,3	-0,5	0,3	0,6	0,1	0,7	0,8	-0,5	0,3	0,2	1,2
60	Hamarregionen	0,4	1,2	-0,6	0,0	-1,0	1,5	1,9	0,9	-1,6	-0,1	0,1	0,5	0,2	3,3
61	Glåmdal	0,7	-0,1	0,0	1,4	-0,3	1,7	1,1	0,9	-1,8	0,0	-0,4	0,8	0,2	3,7
62	Gjøvikregionen	0,2	0,9	0,3	1,0	0,2	0,8	1,6	-0,3	-0,6	0,2	-0,4	0,5	0,2	4,3
64	Tønsbergregionen	0,2	0,7	-0,5	-0,2	0,0	2,4	0,9	0,5	-1,5	0,5	-0,7	0,5	0,2	3,1
66	Lillehammerregionen	0,5	0,0	0,8	0,2	0,5	1,9	1,0	0,5	-1,1	0,7	-0,6	-0,2	0,2	4,1
68	Kongsberg/Numedal	-0,5	-1,6	0,8	0,6	1,5	0,9	2,2	-0,2	-1,2	0,1	0,1	-0,7	0,1	1,9
74	Valdres	0,6	-0,3	1,3	-1,2	1,4	0,6	2,0	-0,3	0,0	0,5	-0,9	-0,8	0,0	3,0
78	Sør Østerdal	-0,6	1,1	0,1	1,1	-0,1	-0,3	1,7	1,0	-0,7	0,8	-0,9	-1,6	-0,1	1,5
81	Midt-Gudbrandsdal	0,2	-0,6	0,1	0,1	-0,9	0,4	2,8	-1,5	-1,9	0,4	-0,9	0,2	-0,2	-1,9
83	Halden	1,8	0,2	0,0	-1,0	1,5	1,6	1,0	-0,1	-1,4	-1,5	-0,6	-0,5	-0,4	0,7

Det er de sentrale regionene på Østlandet som har fått de sterkeste vekstimpulsene fra de regionale næringene de siste årene. Det er også de mest sentrale regionene som har hatt sterkeste vekstimpulser i hele perioden etter 2000, med unntak av Oslo som hadde nedgang i de første årene. Nesten alle regionene har hatt vekst i de regionale næringene, det er bare tre regioner på Østlandet som har hatt nedgang i sysselsettingen i de regionale næringene.

Vekstimpulsene fra de regionale næringene i regionen i Telemark er på det jevne, alle regionene har hatt vekst i de regionale næringene de siste årene tilsvarende 0,2-0,3 prosent av sysselsettingen.

1.10.4 Oppsummering arbeidsplassutvikling

Nå har vi gått gjennom arbeidsplassutviklingen i fylket, og sett hvordan utviklingen har vært i ulike sektorer, og ulike næringsstyper i fylket. I figuren under har vi satt utviklingen inn i en modell, der vi kan se den relative betydningen av utviklingen i de ulike sektorer og næringsstyper, samtidig som fargene angir hvordan fylket kommer ut i forhold til andre fylker.

Figur 29: Oppsummering av arbeidsplassutvikling i Telemark i den siste tiårsperioden. Alle tallene viser endring i prosent av sysselsetting i fylket og fratrukket tilsvarende andel på landsbasis. Privat sektor er dekomponert i fire næringsstyper. Avviket for hver av de fire næringsstypene er dekomponert i en veksteffekt og en andelseffekt. Veksteffekten viser hvordan næringsstypen ville ha bidratt til samlet vekst dersom næringsstypens andel hadde vært den samme som på landsbasis. Andelseffekten viser hvordan næringsstypen ville bidratt dersom veksten hadde vært den samme som på landsbasis.

Som vi så tidligere, har Telemark hatt en svak arbeidsplassvekst, som har bidratt mye svakere til sysselsettingen i Telemark enn i resten av landet. Utviklingen i både offentlig og privat sektor er blant de svakeste av alle fylkene i landet, som vi ser av fargene, men det er den svake utviklingen i privat sektor som får størst betydning.

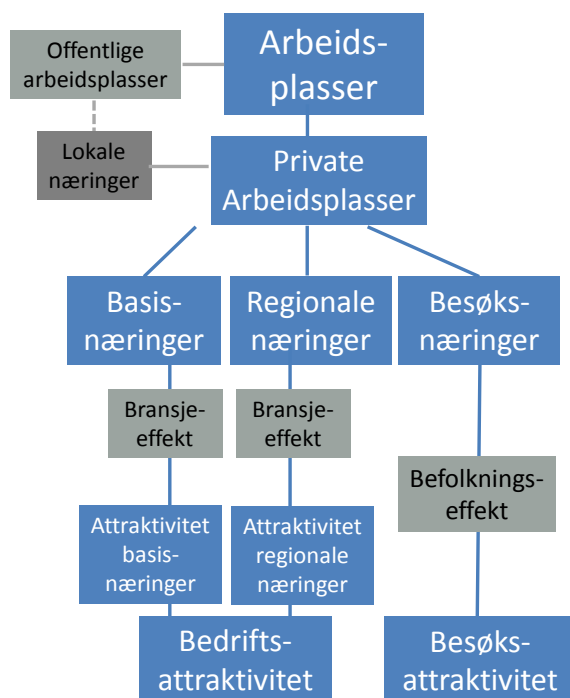
Når vi har splittet opp næringslivet i de fire næringsstypene, ser vi at alle næringsstyper har bidratt lavere vekst i Telemark enn i resten av landet. Mesteparten av den svake utviklingen skyldes klart nedgangen i antall arbeidsplasser i basisnæringene. Svak utvikling i de regionale næringene kan nok for en del skyldes nedgangen i basisnæringene, som ofte etterspør tjenester fra de regionale næringene. Når basisnæringene har nedgang, blir naturlig nok deres etterspørsel etter tjenester også svakere. Telemark har også en svak vekst i sine besøksnæringer.

I neste kapittel skal vi analysere i mer detalj hvorfor Telemark har hatt så svak utvikling i basisnæringer, regionale næringer og besøksnæringene.

2. Attraktivitet for bedrifter og besøk

Vi har så langt beskrevet næringsutviklingen gjennom å se på utviklingen i de ulike næringstypene. Vi ønsker nå å se om vi kan forklare en del av avvikene mellom veksten i de ulike næringstypene i Telemark og veksten ellers i landet. Ulike bransjestrukturer forklarer mye av forskjellene mellom regioner når det gjelder vekst i basisnæringer og regionale næringer. Besøksnæringene blir i stor grad påvirket av egen befolkningsutvikling. Når vi kan korrigere for slike forskjeller, får vi fram bedre mål for bedrifts- og besøksattraktivitet.

I figuren under ser vi hvordan vi tenker oss en modell hvor vi identifiserer de viktigste drivkreftene for næringsutvikling, målt gjennom arbeidsplassveksten i næringslivet.

Figur 30: Modell for bedrifts- og besøksattraktivitet.

Vi har vist utviklingen i antall arbeidsplasser i næringslivet i Telemark, hvor vi har delt opp næringslivet i fire næringstyper. Lokale næringer er bedrifter innenfor primærhelsetjenester, barnehager, grunnskole og liknende. Dette er bedrifter som har befolkningen på stedet som kunder, og som i stor grad substituerer kommunen som tjenesteleverandør. Utviklingen i denne sektoren er derfor i stor grad et utslag av hvordan fordelingen mellom kommune og næringslivet er når det gjelder tjenesteleveranser. F.eks. har noen skoler blitt privatisert etter nedleggelsesvedtak i kommunen, og fortsetter virksomheten i privat regi. Dette er ikke en næringslivsvekst som er spesielt interessant, ettersom antall arbeidsplasser i stor grad er de samme før og etter privatisering. Derfor har vi slått utviklingen i lokale næringer sammen med kommunal sektor.

De tre næringstypene som gjenstår er dermed basisnæringer, regionale næringer og besøksnæringer. Utviklingen i besøksnæringene må ses i sammenheng med befolkningsutviklingen på stedet. Et steds innbyggere er i stor grad kunder også i besøksnæringene. Høy besøksattraktivitet vil gi seg utslag i at antall arbeidsplasser i besøksnæringene øker raskere enn befolkningsveksten skulle tilsi. Noen steder med høy befolkningsvekst vil

kunne se en vekst i besøksnæringene, men uten at stedet egentlig trekker til seg flere besøkende. Besøksattraktivitet blir derfor målt som økning i antall arbeidsplasser i besøksnæringene utover det som befolkningsutviklingen tilsier.

Basisnæringene er de som produserer varer og tjenester i et nasjonalt eller internasjonalt marked, og som skaper ny kjøpekraft til stedet. De fleste av bransjene som inngår her omtales som konkurranseutsatte bransjer. Utviklingen i slike bransjer må ses på i lys av bransjestrukturen. Noen steder har en høy andel av basisnæringene i bransjer som er i kraftig vekst på landsbasis, som f.eks. olje- og gassrelatert virksomhet. Da er det «normalt» med vekst i basisnæringene. Andre steder har tyngdepunktet i basisnæringene i bransjer som landbruk og prosessindustri, bransjer som har hatt kraftig nedgang i Norge de siste årene. Da er det en prestasjon å unngå nedgang i antall arbeidsplasser i basisnæringene. Høy bedriftsattraktivitet vil vi anta at gir seg utslag i at veksten i disse næringene er høyere enn bransjestrukturen tilsier.

Det vi kaller regionale næringer, som omfatter bransjer som transport, engroshandel, bygg og anlegg og forretningsmessig tjenesteyting, vil i mange tilfeller utvikle seg i tråd med regionens befolknings- og næringsvekst. Veksten blir da et resultat av vekst i andre næringer og som følge av økt etterspørsel fra en økende befolkning. Men de regionale næringene er svært ujevnt fordelt mellom kommunene. De regionale næringenes utvikling i en enkeltkommune kan derfor være svært interessant, og kan kanskje påvirkes sterkt gjennom å gjøre kommunene mer attraktive for slike næringer. For et større område, som et helt fylke, er kanskje utviklingen i disse næringene mindre interessant, fordi utviklingen ses på som et resultat av vekst andre steder. Vi vil derfor også se på hvordan utviklingen i de regionale næringene har vært, justert for virkninger av bransjestrukturen.

Hensikten med å beregne effekter av bransjestrukturen på basisnæringene og de regionale næringene, samt befolkningsendringseffekten på besøksnæringene, er at vi ønsker å se på næringsutviklingen når vi har korrigert for strukturelle effekter som ikke kan påvirkes regionalt eller lokalt. Hvor god eller dårlig er utviklingen i de ulike delene av næringslivet, når vi har korrigert for disse strukturelle forholdene? Bransjestrukturen i begynnelsen av en periode er gitt, den er et forhold som ikke kan endres på kort sikt. Det er derfor den relative utviklingen i de bransjene en region faktisk har, i forhold til utviklingen i resten av landet, som er målet for om næringslivet har lyktes eller ikke. Dette blir derfor et mål for stedets bedriftsattraktivitet.

For besøksnæringene har vi korrigert for befolkningsutviklingen. Besøksnæringene på et sted har svært begrenset innflytelse på egen befolkningsutvikling. Men befolkningsutviklingen har stor betydning for veksten i besøksnæringene, ettersom stedets egen befolkning i stor grad er kunder for stedets besøksnæring. Derfor måler vi arbeidsplassutviklingen i stedets besøksnæringer i relasjon til befolkningsutviklingen. Steder der besøksnæringene vokser hurtigere enn befolkningsutviklingen skulle tilsi, øker sine markedsandeler, enten ved å trekke til seg besøkende kunder utenfra, eller at egne innbyggere i større grad bruker stedets egne besøksnæringer.

I resten av kapitlet skal vi vise hvordan vi har beregnet næringsattraktiviteten, gjennom å se på utviklingen i basisnæringene, de regionale næringene og besøksnæringene i relasjon til de strukturelle forholdene.

2.1 Bransjestrukturens betydning for basisnæringene

Vi så tidligere at bransjestrukturen har en sterk og klar påvirkning på veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet. Når vi skal analysere den regionale veksten i de ulike næringstypene, er det derfor naturlig å se på bransjestrukturens betydning. Vi så tidligere i dette kapitlet at det var stor forskjell på veksten innad i de ulike næringstypene. Innenfor basisnæringene var det eksempelvis en sterk vekst innenfor det vi kalte teknologiske tjenester, mens naturbaserte næringer hadde sterk nedgang.

I tabellen under er de tre næringstypene splittet opp ytterligere, og antall arbeidsplasser er indeksert slik at vi ser veksten fra 2000 til 2012.

Tabell 8: Indeksert arbeidsplassutvikling i basisnæringene i Norge fra 2000 til 2012, indeksert slik at nivået i 2000=100.

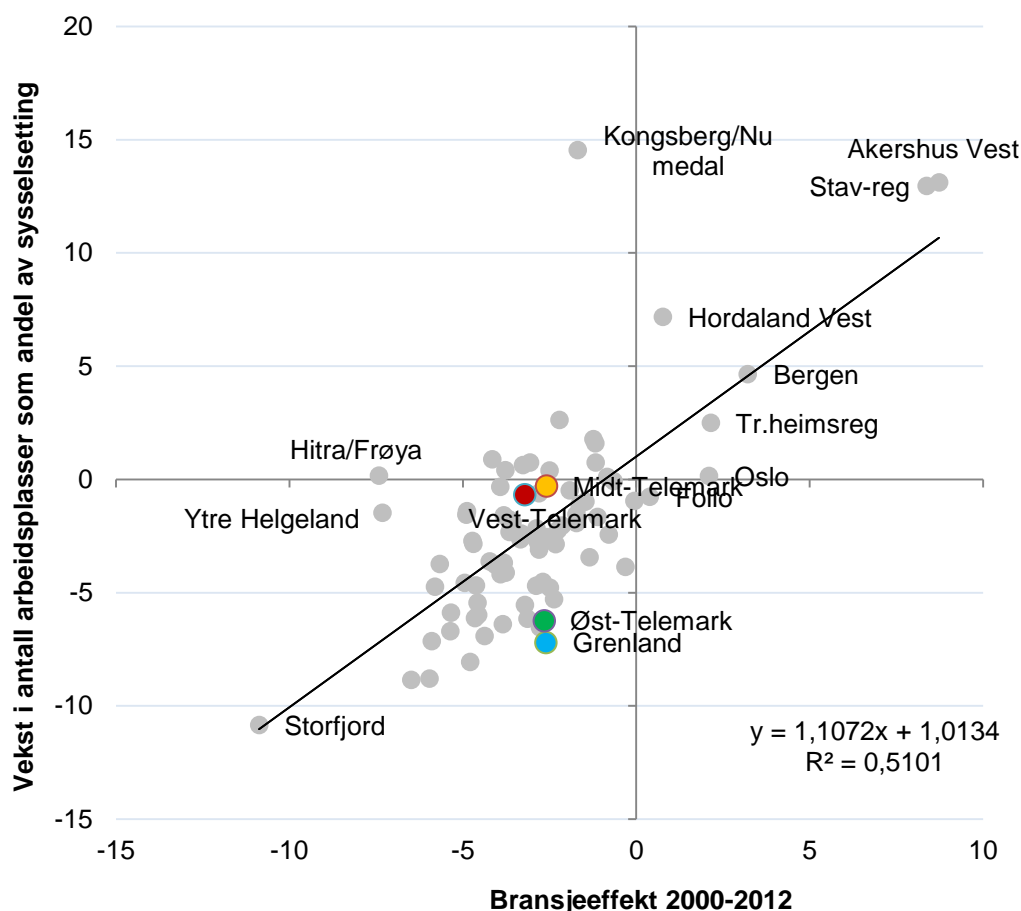
Næring	Næringstype-sub	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Industri	Anna industri	100	93,4	88,9	84,0	83,8	83,3	85,5	87,0	83,2	80,6	78,5	78,4	75,8
	Næringsmidler	100	98,9	97,2	95,7	92,4	89,5	88,5	88,9	87,9	84,6	84,4	85,7	86,3
	Olje og gass utvinning	100	102,2	103,0	103,5	103,6	107,1	117,5	120,8	128,7	131,0	137,8	147,3	157,5
	Prosessindustri	100	96,1	95,4	92,9	89,2	86,8	84,5	82,7	82,6	75,8	74,7	73,6	68,0
	Verkstedindustri	100	102,4	97,2	90,3	89,3	92,1	99,1	105,6	108,1	100,4	91,1	93,0	96,3
Natur	Fiske/havbruk	100	95,8	94,9	91,8	88,4	86,2	86,1	83,2	84,4	84,1	81,8	83,8	80,1
	Gruve	100	99,1	96,4	95,9	100,5	102,0	102,8	107,6	109,3	100,2	103,4	109,0	112,8
	Landbruk	100	92,3	89,5	93,5	86,1	89,0	91,7	87,2	87,4	85,3	79,0	75,6	74,4
Tekn. tjenester	Olje og gass	100	108,0	106,0	101,5	102,8	107,0	121,7	139,3	151,3	158,2	216,9	230,8	264,4
	Teknisk/vitenskap	100	101,4	147,1	129,9	132,2	136,6	149,1	154,4	168,5	148,9	149,1	156,6	165,0
	Telekom og IKT	100	109,0	99,7	94,7	95,6	101,2	105,7	113,8	120,0	120,7	124,0	126,5	132,1

Tjenester til olje- og gassektoren har økt med hele 164,4 prosent fra 2000 til 2012. Teknologiske og vitenskapelige tjenester og olje- og gassutvinning har også hatt sterk vekst. Telekommunikasjoner og IKT, samt gruvedrift er andre subtyper av basisnæringene som har hatt vekst.

De andre subtypene har hatt nedgang. Størst nedgang har det vært i prosessindustri, landbruk, anna industri (bl.a. møbel) og fiske/havbruk.

Regionene har svært ulik fordeling av sine basisnæringer, og det forklarer ganske mye av forskjellene i vekst i antall arbeidsplasser i basisnæringene. Det er klart at en region som har hatt mye av sine basisnæringer i landbruk, fiske eller prosessindustri har hatt vanskeligheter med å oppnå vekst i denne perioden. Regioner med store andeler av basisnæringene innenfor olje- og gass eller teknologiske tjenester vil på sin side nesten ikke kunne ha unngått vekst.

I figuren under har vi satt veksten i basisnæringene opp mot effekten av bransjestrukturen. Bransjeeffekten har blitt målt hvert år i perioden, og det er den akkumulerte effekten for hele perioden som er blitt anvendt på den horisontale akse. Veksten i basisnæringene er målt som veksten i antall arbeidsplasser i basisnæringene i perioden som andel av samlet sysselsetting i regionene i 2000.

Figur 31: Vekst i basisnæringene, som andel av samlet sysselsetting, og bransjeeffekten i basisnæringene for perioden 2000-2012.

I figuren over ser vi at det er en sterk korrelasjon mellom veksten i basisnæringene og bransjeeffekten. Kongsberg/Numedal skiller seg sterkt ut gjennom at de har hatt den sterkeste veksten i basisnæringene, til tross for at bransjeeffekten ikke er spesielt positiv. Kongsberg/Numedal har mye av sine basisnæringer innenfor verkstedindustri. Veksten i basisnæringene i Kongsberg/Numedal fra 2000 til 2012 tilsvarte nesten 15 prosent av samlet sysselsetting i regionen. Stavangerregionen og Akershus Vest har hatt den klart mest gunstige bransjestrukturen, og har de også hatt en kraftig vekst i sine basisnæringer. Hordaland Vest, Bergen, Trondheimsregionen, Oslo og Follo er andre regioner med gunstig bransjestruktur.

Grenland og Øst-Telemark har hatt en bransjestruktur som forklarer en nedgang i basisnæringene som tilsvarer 2-3 prosent av samlet sysselsetting i regionen. I begge disse regionene har nedgangen vært mye høyere. Ugunstig bransjestruktur forklarer derfor bare delvis den sterke nedgangen som basisnæringene har hatt i disse to regionene.

Midt- og Vest-Telemark har en bransjeeffekt som er omtrent som Øst-Telemark og Grenland, men har nesten ikke hatt nedgang. I disse regionene har utviklingen i basisnæringene vært bedre enn bransjestrukturen skulle tilsi.

2.1.1 Bransjustert vekst i basisnæringene

I tabellen under ser vi hvordan regionene på Østlandet kommer ut når det gjelder *bransjustert* vekst i basisnæringene. Arbeidsplassveksten er altså dekomponert i bransjeeffekten, som vi viste til på forrige side, og den bransjusterte veksten. Bransjeeffekten viser hvordan veksten i fylket ville vært dersom veksten hadde vært lik som på landsbasis. Den bransjusterte veksten viser hvilken del av veksten som kan forklares av lokale forhold, etter at vi har justert for bransjeeffekten. I et regionalt perspektiv er en ofte opptatt av den bransjusterte veksten.

Tabell 9: Bransjustert vekst i basisnæringene i regionene på Østlandet, 2001 – 2012. Nest siste kolonne viser progressivt gjennomsnitt av den årlige bransjusterte veksten i basisnæringene. Siste kolonne viser samlet bransjustert vekst i hele perioden. Rangering blant landets 83 regioner med hensyn til progressivt gjennomsnitt i første kolonne.

Rang	Region	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt	Hele perioden
1	Kongsberg/Numedal	-0,6	1,8	0,2	-0,8	0,1	1,9	1,0	2,9	1,6	3,3	3,0	0,7	1,8	16,2
11	Midt-Telemark	-1,1	0,4	0,2	0,4	0,7	0,4	-0,6	0,7	-0,9	-0,1	0,8	1,3	0,3	2,3
17	Halden	-0,3	0,8	0,2	-1,2	-0,5	0,4	0,4	-1,1	0,6	0,2	0,3	0,9	0,2	0,7
21	Tønsbergregionen	0,2	-0,6	-0,4	0,4	-0,4	0,1	0,5	0,0	0,0	0,3	0,1	0,2	0,1	0,5
22	Vest-Telemark	-0,7	0,6	1,2	0,2	0,4	1,0	-0,6	0,5	-0,3	-0,2	0,3	0,1	0,1	2,6
32	Midt-Gudbrandsdal	1,7	0,2	1,5	0,0	-0,5	0,2	0,0	0,7	-0,4	0,3	-0,2	0,0	0,0	3,5
33	Oslo (Region)	-1,2	-0,1	-1,2	0,1	0,0	0,2	-0,2	0,0	-0,3	0,0	0,3	0,2	0,0	-1,9
34	Drammensregionen	-0,4	-0,2	0,2	0,5	-0,4	-0,5	0,2	-0,1	0,0	0,3	0,3	-0,1	0,0	-0,2
40	Hadeland	-0,3	-0,4	0,2	0,0	0,0	-0,1	0,4	-0,1	-0,7	0,4	-0,1	0,1	0,0	-0,5
41	Midt-Buskerud	-0,4	0,1	-0,3	0,7	0,5	-0,4	0,3	-0,2	-0,2	0,3	-0,3	0,0	0,0	0,1
47	Hamarregionen	0,3	0,2	0,2	-0,1	-0,4	0,0	-0,4	-0,5	0,0	0,0	-0,1	0,5	0,0	-0,3
50	Sandefjord/Larvik	0,4	-0,4	-0,1	0,9	0,1	0,2	-0,4	-0,5	-0,2	0,2	-0,1	0,1	0,0	0,1
52	Nedre Romerike	-0,6	-0,3	0,1	-0,3	0,0	-0,2	-0,1	0,1	-0,2	0,1	-0,3	0,0	-0,1	-1,7
54	Indre Østfold	0,5	0,3	0,3	0,3	0,0	-0,3	0,1	0,3	-0,4	0,1	0,0	-0,5	-0,1	0,8
57	Øvre Romerike	-0,2	0,1	0,5	0,0	2,0	-0,3	-0,5	-0,2	-0,2	-0,4	-0,3	0,1	-0,1	0,5
60	Follo	-0,2	-0,1	0,5	0,0	-0,4	-0,3	0,0	-0,1	0,1	-0,3	-0,1	-0,2	-0,1	-1,2
61	Fjellregionen	0,3	1,2	-1,3	1,2	-0,2	0,1	-0,3	0,0	0,3	-0,1	-0,1	-0,7	-0,1	0,4
62	Akershus Vest	2,8	1,3	2,1	-0,7	-0,3	-0,8	0,3	0,3	-0,1	0,5	-0,4	-0,7	-0,1	4,4
65	Lillehammerregionen	0,3	0,6	0,2	-0,3	0,3	-0,8	-0,1	-0,3	-0,1	0,1	-0,4	0,0	-0,1	-0,5
66	Glåmdal	-0,1	-0,6	-0,1	-0,3	0,0	-0,4	-0,5	0,2	-0,6	-0,6	0,1	0,3	-0,2	-2,6
68	Sør Østerdal	0,3	-0,7	-0,2	0,1	-0,7	0,0	-0,5	0,3	0,0	-0,1	-0,7	0,0	-0,2	-2,3
69	Valdres	1,1	1,3	-0,2	-0,2	-0,6	0,3	-0,3	-0,4	0,1	-0,4	0,2	-0,5	-0,2	0,3
70	Gjøvikregionen	-0,6	0,8	-0,6	-0,6	-0,9	0,1	0,1	-1,0	-0,2	0,5	0,1	-0,6	-0,2	-3,0
71	Nedre Glomma	-0,5	-0,5	-0,1	-0,4	-0,9	-0,2	-0,1	-0,6	-0,3	0,1	0,0	-0,3	-0,2	-3,8
75	Hallingdal	-0,1	0,2	-0,2	0,8	0,3	-0,2	-0,5	-0,7	-0,2	0,0	-0,2	-0,7	-0,3	-1,8
78	Ringerike/Hole	-0,6	-1,1	-0,2	0,1	1,0	0,7	0,0	-0,5	-0,3	-0,1	-0,1	-1,7	-0,3	-2,9
79	Grenland	-0,3	-0,7	-1,2	0,1	0,0	-0,7	-0,8	0,4	0,0	-0,1	-0,3	-0,8	-0,3	-4,6
81	Mossregionen	-0,2	0,1	0,6	0,2	-0,1	-0,5	0,2	-0,7	-1,1	0,3	-0,2	-0,7	-0,3	-2,3
82	Øst-Telemark	-0,9	0,6	-0,3	-1,0	0,7	0,0	-1,1	-0,4	0,1	-0,6	-1,0	0,2	-0,3	-3,6
83	Nord-Gudbrandsdal	0,4	1,4	0,1	0,2	-1,0	-0,2	-0,8	0,0	0,4	-0,3	-0,7	-0,6	-0,4	-1,3

Kongsberg/Numedal er også på topp etter bransjustering. Midt-Telemark er nest beste region på Østlandet og er rangert som nummer 11 av alle de 83 regionene i landet. Vest-Telemark er rangert som nummer 22.

Grenland og Øst-Telemark er blant regionene med aller størst nedgang etter at det er korrigert for bransjestrukturen.

2.1.2 Basisnæringer i kommunene

Porsgrunn er fremdeles den kommunen i Telemark med høyest konsentrasjon av basisnæringer, til tross for stor nedgang etter 2000. Antall arbeidsplasser i basisnæringene i Porsgrunn tilsvarer 26,4 prosent av samlet sysselsetting i kommunen. Porsgrunn har høyest nivå på både industri og teknologiske tjenester av kommunene i Telemark. Antall arbeidsplasser i teknologiske tjenester i Porsgrunn har i 2012 kommet opp i 7,9 prosent. Det rangerer Porsgrunn som nummer 13 av alle de 428 kommunene i landet.

Fyresdal, Tokke, Bamble og Nome er også kommuner med over middels nivå på basisnæringene.

Seljord, Bamble, Notodden og Skien har også mye teknologiske næringer.

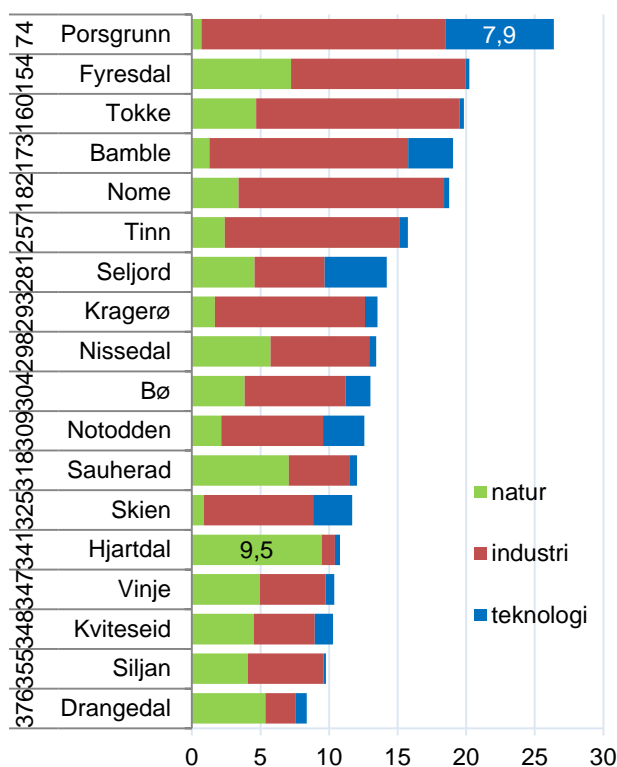
For mange av kommunene i Telemark står de naturbaserte næringene for en forholdsvis stor andel av sysselsettingen. I Telemark består mesteparten av de naturbaserte næringene av landbruk. Hjartdal har høyest andel av sysselsettingen i naturbasert virksomhet, med 9,5 prosent, men det er faktisk hele 94 kommuner med enda høyere andel.

I tabellen til høyre er kommunene i Telemark rangert etter bransjustert vekst i basisnæringene for de siste ti årene. Fyresdal, Sauherad, Bø og Nissedal er alle rangert blant de 100 beste kommunene i landet. Faktisk er flertallet av kommunene i Telemark rangert bedre enn middels.

Dessverre er alle de største kommunene i Telemark rangert under middels. Dermed blir tallene for Telemark fylke også dårlige.

Tinn og Bamble er rangert blant de 50 svakeste kommunene i landet.

Av figuren ser vi at alle kommunene i Telemark har hatt en negativ bransjeeffekt i basisnæringene i den siste tiårsperioden. Siljan har hatt den minst ugunstige bransjeeffekten, mens Porsgrunn hadde den minst gunstige bransjeeffekten.

Figur 32: Nivå på basisnæringene i kommunene i Telemark i 2012, målt som arbeidsplasser i basisnæringene som prosentvis andel av sysselsettingen. Rangering blant landets 428 kommuner mht. nivå ved siden av kommunenavnet.

Tabell 10: Kommunene i Telemark, relativ vekst, målt som differansen mellom veksten i basisnæringene (som andel av sysselsettingen) lokalt og veksten nasjonalt. Denne er dekomponert i bransjeeffekt og bransjustert vekst. Rangering blant landets 428 kommuner mht. bransjustert vekst.

Rang	Kommune	Relativ vekst	Bransjeeffekt	Bransjustert
46	Fyresdal	3,0	-2,2	5,2
68	Sauherad	2,8	-1,4	4,1
76	Bø (Telemark)	2,7	-1,1	3,7
96	Nissedal	1,0	-2,3	3,3
107	Tokke	0,6	-2,1	2,7
123	Hjartdal	0,3	-1,9	2,1
128	Kviteseid	0,8	-1,3	2,0
145	Siljan	0,9	-0,8	1,7
154	Drangedal	0,0	-1,6	1,6
160	Seljord	0,4	-1,0	1,4
180	Nome	-0,8	-1,7	0,9
183	Vinje	-0,8	-1,7	0,9
270	Skien	-2,3	-1,1	-1,1
345	Notodden	-4,6	-1,7	-2,9
358	Porsgrunn	-9,5	-5,9	-3,6
368	Kragerø	-6,6	-2,4	-4,2
380	Tinn	-8,6	-3,8	-4,8
420	Bamble	-14,2	-5,5	-8,7

2.1.3 Besøksattraktivitet i kommunene

Mange av kommunene i Telemark har ganske mye besøksnæringer.

I figur 33 ser vi at Seljord og Bø har overskudd på alle typer besøksnæringer. Seljord er faktisk nummer 10 av alle de 428 kommunene i landet når det gjelder besøksoverskudd.

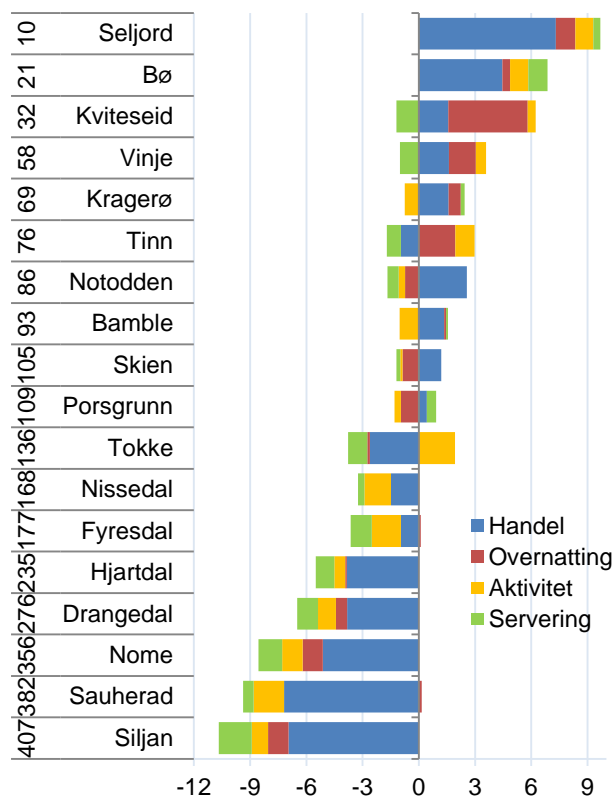
Kviteseid har høyest overskudd i overnattingsbransjen, mens Tokke har høyest overskudd i aktivitetsnæringene, mye på grunn av Vest-Telemark Museum. Notodden har et ganske stort overskudd innenfor handel, men underskudd på andre besøksnæringer, og framtrer dermed som et regionalt handelssenter, og ikke som reiselivsdestinasjon.

Flere kommuner har stort underskudd på besøksnæringer. I kommuner som Siljan, Sauherad og Nome tilsvarer besøksunderskuddet rundt ti prosent av samlet sysselsetting i kommunen.

I tabellen til høyre ser vi vekstimpulsene i besøksnæringene, det vi si hvor stor økning i arbeidsplasser det har vært i besøksnæringene som prosent av samlet sysselsetting, i den siste tiårsperioden. Vi har også dekomponert denne veksten i en del som skyldes befolkningsvekst og en del som kan tilskrives bedring av besøksoverskuddet, som også er en indikator for besøksattraktivitet i perioden.

Kommunene Bamble, Nissedal, Seljord og Tokke har hatt de sterkeste vekstimpulsene fra besøksnæringene. Disse kommunene har hatt nedgang i folketallet. Dette er dermed kommuner som har fått et positivt bidrag til sysselsettingen gjennom at de har blitt mer attraktive for besøk. Tokke, Fyresdal og Tinn har også hatt god besøksattraktivitet etter 2000.

Bø har hatt nedgang i sine besøksnæringer. Dermed ser det ut til at Bø har mistet mye av sin besøksattraktivitet siden 2000. Det er faktisk bare elleve kommuner i hele landet med dårligere utvikling i besøksnæringene.

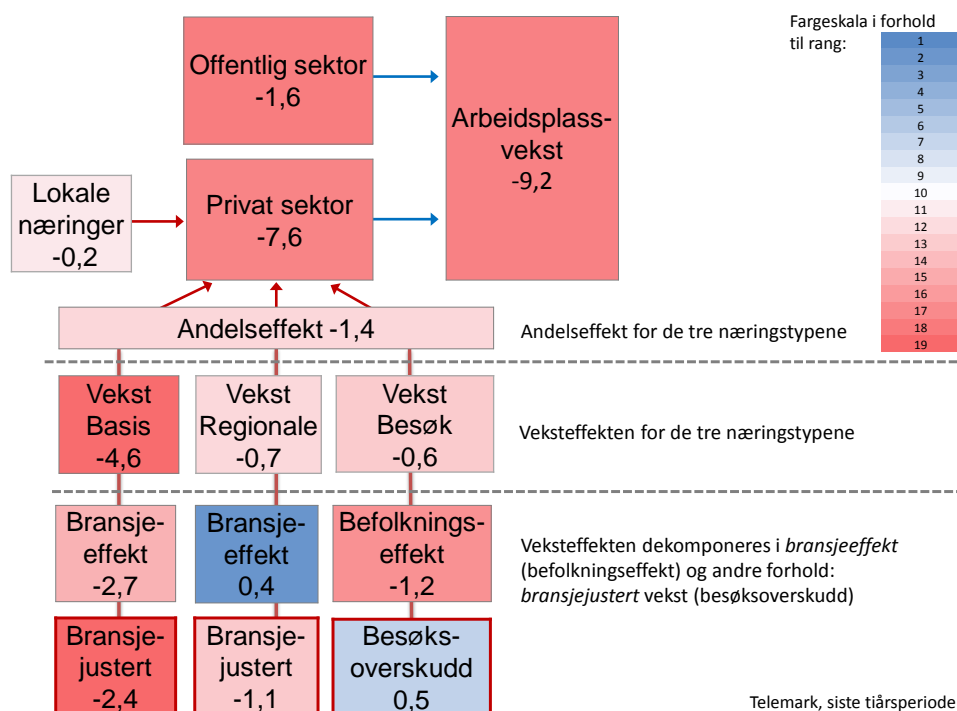
Figur 33: Overskudd av de ulike besøksnæringene som prosent av samlet sysselsetting i 2012. Rangeringen blant landets 428 kommuner mht. besøksoverskudd står vertikalt ved siden av kommunenavnet.

Tabell 11: Samlet vekstimpuls i besøksnæringene den siste tiårsperioden, dekomponert i befolknings-effekt og besøksoverskudd. Til venstre angis rangering blant de 428 kommunene i Norge mht. endring i besøksoverskuddet.

Rang	Kommune	Vekstimpuls	Befolknings-effekt	Endring Besøks-overskudd
7	Bamble	4,4	-1,1	5,6
13	Nissedal	3,7	-0,9	4,6
22	Seljord	1,7	-2,2	3,9
33	Tokke	0,7	-2,4	3,1
51	Fyresdal	1,8	-0,9	2,6
55	Tinn	-0,3	-2,8	2,5
150	Hjartdal	-0,3	-1,2	0,9
167	Kragerø	-1,0	-1,7	0,7
170	Vinje	-1,7	-2,4	0,6
197	Skien	-0,4	-0,8	0,4
247	Siljan	0,2	0,4	-0,1
252	Porsgrunn	-0,8	-0,6	-0,2
304	Notodden	-2,6	-1,7	-1,0
342	Nome	-2,4	-1,0	-1,4
368	Sauherad	-2,6	-0,9	-1,7
403	Kviteseid	-6,1	-3,5	-2,6
405	Drangedal	-4,3	-1,6	-2,7
417	Bø (Telemark)	-4,7	-1,1	-3,6

2.1.4 Oppsummering bedrifts og besøksattraktivitet

I figuren under er analysen av arbeidsplassutviklingen i Telemark illustrert.

Figur 34: Arbeidsplassutvikling i Telemark beregnet de ti siste årene, som prosent av sysselsetting og fratrukket tilsvarende andel på landsbasis. Avviket for basisnæringene, de regionale næringene og besøksnæringene er dekomponert i en samlet andelseffekt og veksteffekter. Veksteffekten viser hvordan næringstypen ville ha bidratt til samlet vekst dersom næringstypens andel hadde vært den samme som på landsbasis. Andelseffekten viser hvordan næringstypene ville bidratt dersom veksten hadde vært den samme som på landsbasis. Veksteffektene er dekomponert i bransjeeffekt og bransjejustert vekst.

I figuren over oppsummerer vi arbeidsplassutviklingen i Telemark, og kan analysere hvorfor utviklingen har vært så svak i fylket de ti siste årene. Fargene viser at det er utviklingen i basisnæringene som har vært spesielt dårlig i Telemark i forhold til andre fylker.

Tallene viser også at det er basisnæringene som har bidratt til den svake utvikling i privat sektor. Telemark har hatt en forholdsvis uheldig bransjestruktur i sine basisnæringer. Det forklarer en del av nedgangen i basisnæringene i fylket, men ikke alt. Det har også vært en svak utvikling selv når vi justerer for bransjestrukturen. Den bransjejusterte vekst i basisnæringene viser hvordan Telemark har gjort det, bransje for bransje, og da har utviklingen i basisnæringene i Telemark vært blant de dårligste av alle fylkene. De regionale næringene har også utviklet seg svakt, og innenfor de regionale næringene har bransjestrukturen vært positiv, som følge av at Telemark har en stor del av arbeidsplassene innenfor bygg og anlegg, som har vært en vekstnæring. Det er sannsynlig at nedgangen i basisnæringene har hatt ringvirkninger over i de regionale næringene.

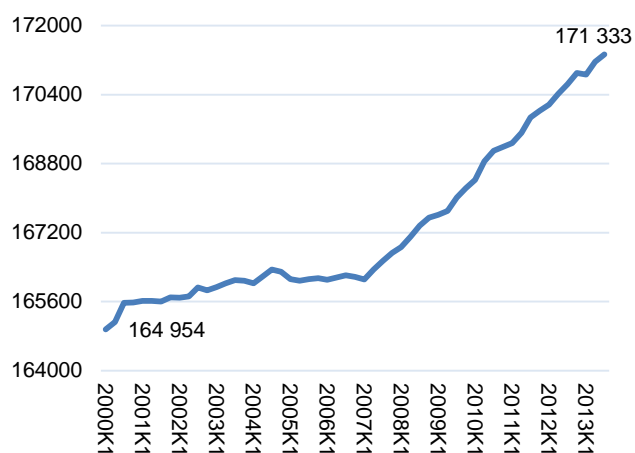
Når det gjelder besøksnæringene, er forklaringen på den forholdsvis svake veksten at befolkningsveksten i Telemark har vært relativt svak. Når vi justerer for befolkningsveksten, kommer det fram at Telemark har hatt en bedre utvikling i besøksnæringene enn befolkningsveksten tilsier. Besøksattraktiviteten har dermed vært positiv i Telemark de siste ti årene.

3. Befolkning

Befolkningsutviklingen er kanskje den viktigste indikatoren for regional utvikling, og også den indikatoren som det knytter seg størst interesse til. Mange fylker, regioner og kommuner har befolkningsvekst som overordnet mål i sine regionale planer og strategier. Dette er ikke bare fordi vekst er et mål i seg selv, men også fordi befolkningsveksten, og spesielt flyttebalansen, er en indikator for at stedet utvikler seg positivt. Det er også lettere å endre et sted i retning av høyere kvalitet når det er vekst. Vekst gir høyere inntekter til offentlig sektor og større muligheter til å forbedre samfunnet.

3.1 Befolkningsutvikling i Telemark

Befolkningen i Telemark talte 171 333 den 30. september i 2013. Folketallet i Telemark sto omtrent stille i årene fra 2001 til 2007, men har vokst siden 2007. Veksten etter 2007 reflekterer den økte befolkningsveksten i Norge, etter at innvandringen fra EØS-land har skutt fart.

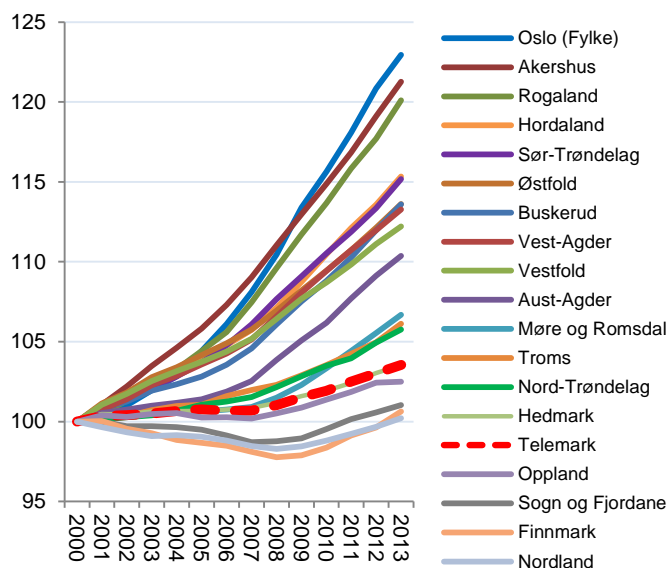

Figur 35: Folketallet i Telemark ved utgangen av hvert kvartal siden 2000.

Vi kan se utviklingen i Telemark sammenliknet med de andre fylkene i figur 36. Her ser vi at alle fylkene fikk økt vekst fra 2007 og utover. Vi ser dette ved at alle kurvene fikk en knekk rundt 2007.

Telemark er blant fylkene med svakest befolkningsvekst. Fylker som Oppland, Sogn og Fjordane, Finnmark og Nordland har svakere vekst, men de andre fylkene har raskere, og til dels svært mye raskere befolkningsvekst.

Folketallet i Telemark økte med 3,6 prosent fra 2000 til 2013. Befolkningsveksten i Norge var 11,3 prosent i samme periode. Oslo, Akershus og Rogaland har hatt en vekst på over 20 prosent siden 2000.

Figur 36: Utvikling i folketallet i fylkene fra 2000 til 2013, indeksert slik at antallet i 2000 = 100.

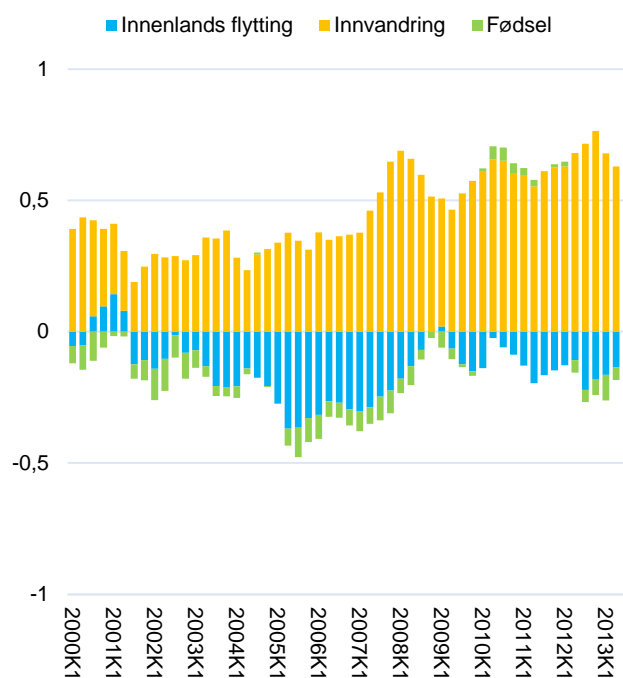
3.2 Befolkningsutvikling dekomponert

Endringene i befolkningen kan splittes opp i tre komponenter: Innenlands nettoflytting, netto innvandring og fødselsoverskudd. I figur 37 har vi illustrert hvordan disse tre komponentene har bidratt til befolkningsveksten for Telemark.

Telemark har hatt en fødselsbalanse rundt null, men i det siste har fødselsbalansen vært svakt negativ.

Flyttebalansen mellom Telemark og resten av landet har vært negativ i de fleste periodene. Det innenlandske flyttetapet har vært ganske lite, og utgjør bare noen få promille per år.

Det er innvandring som skaper vekst i Telemark. Innvandringen skaper isolert sett en vekst på over en halv prosent av folketallet årlig.

Figur 37: Kvartalsvis, dekomponert befolkningsutvikling i Telemark fra 2000 til 2013.

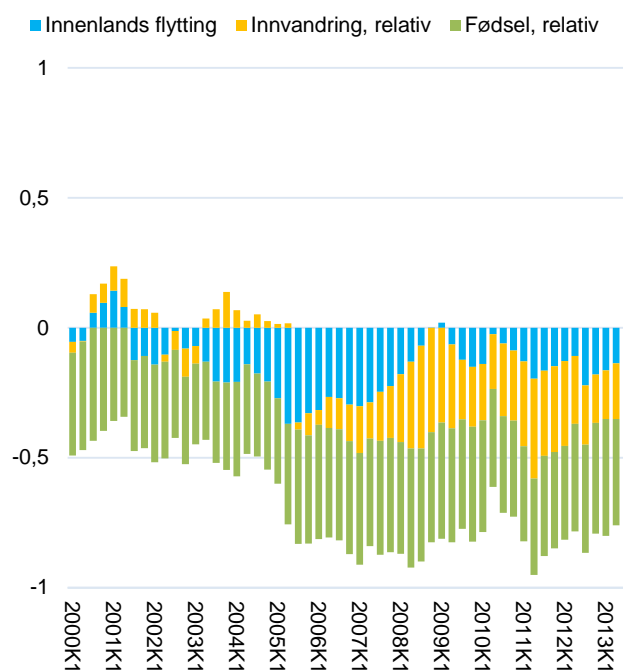
3.3 Befolkningsutvikling, relativ

Det er interessant å se på hvordan befolkningsutviklingen på et sted avviker fra gjennomsnittet for Norge. Det kaller vi relativ utvikling, og tallene for Telemark er vist i figur 38. Figuren viser hvordan de ulike komponentene i befolkningsutviklingen i Telemark avviker fra landsgjennomsnittet.

Over tid er det faktisk den svake fødselsbalansen som trekker Telemark mest ned. Resten av landet har en positiv fødselsbalanse, mens Telemark har hatt fødselsunderskudd de siste årene.

Innvandringen til Telemark har også vært klart under landsgjennomsnittet siden 2005. Resten av landet har dermed hatt sterkere netto innvandring enn Telemark.

Flyttetapet til andre fylker er egentlig ganske lite, det er de andre komponentene som betyr mest for at folketallet i Telemark øker svakere enn landsgjennomsnittet.

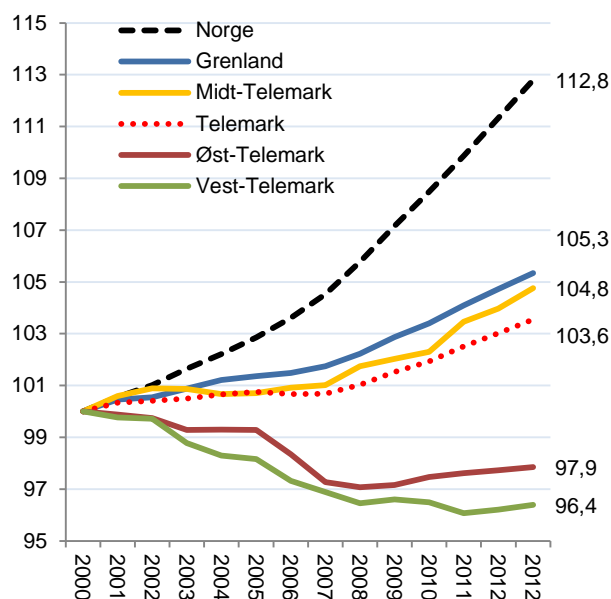
Figur 38: Relativ, kvartalsvis og dekomponert befolkningsutvikling i Telemark fra 2000 til 2013. Veksten i Telemark er fratrukket veksten på landsbasis.

3.4 Befolkningsutvikling i regionene

Grenland og Midt-Telemark har hatt befolkningsvekst de siste tolv årene, og har hatt en ganske lik utvikling. Befolkningsveksten har vært på rundt fem prosent, som er en del under veksten på landsbasis.

Øst- og Vest-Telemark har hatt nedgang siden 2000. I Øst-Telemark er nedgangen stoppet opp, og det har blitt en liten vekst igjen. I Vest-Telemark har nedgangen bremsset opp, men folketallet har fortsatt å synke fram mot siste kvartalstall for 3. kvartal i 2013.

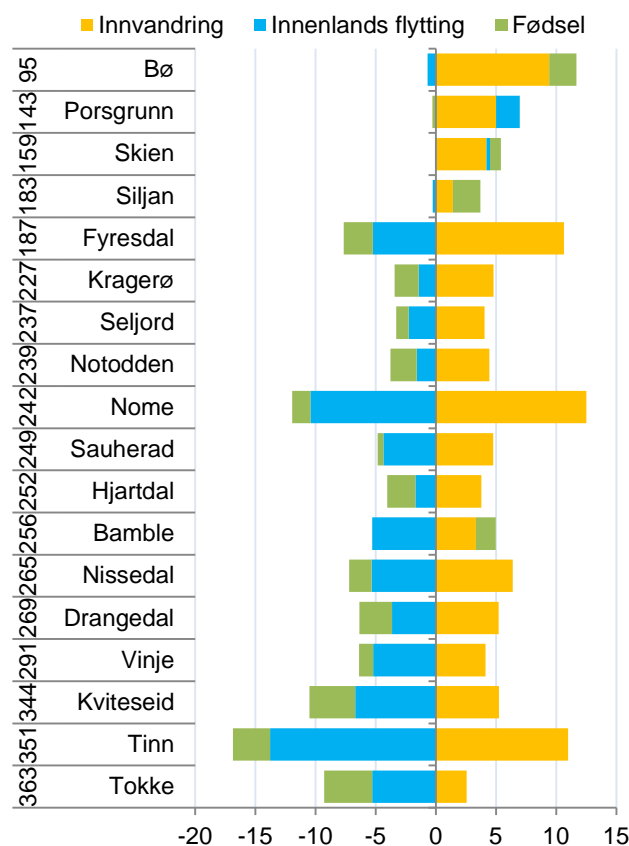
Figur 39: Befolkningsutvikling i regionene i Telemark, Telemark fylke og Norge fra 2000 til 2012, indeksert slik at antallet i 2000 = 100.

3.5 Befolkningsutvikling i kommunene

Bø har høyest befolkningsvekst av kommunene i Telemark de siste ti årene, som følge av høy innvandring og positiv fødselsbalanse.

Porsgrunn, Skien, Siljan og Fyresdal har også hatt befolkningsvekst høyere enn middels av norske kommuner.

Alle de andre kommunene i Telemark har hatt lavere befolkningsvekst enn middels.

Figur 40: Befolkningsendringer i kommunene i Telemark siste ti år, dekomponert. Rangering med hensyn til vekst til venstre.

3.6 Relativ flytting

Relativ flytting er nettoflyttingen til et sted inklusive innvandring, fratrukket Norges nettoflytting. Med dette målet får vi et mål for nettoflyttingen til steder som betyr det samme over en lengre tidsperiode, selv om nettoinnvandringen til Norge varierer fra år til år. Den relative nettoflyttingen er dermed et mål som vi kan bruke for å sammenlikne regioner med hverandre, og over et lengre tidsrom.

Tabell 12: Relativ nettoflytting i regionene på Østlandet, 2000 -2012, rangert etter progressivt gjennomsnitt for de siste ti årene. Siste kolonne viser trenden i den siste tiårsperioden.

Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt	Trend
Øvre Romerike	2,3	2,5	1,7	1,4	1,1	0,8	1,0	1,2	1,0	0,9	1,0	1,1	0,6	1,0	-0,04
Nedre Romerike	0,3	0,4	0,2	0,2	0,3	0,7	1,0	0,9	0,2	0,5	0,4	0,3	0,5	0,5	-0,01
Drammensregionen	0,6	0,3	0,2	0,0	0,2	0,3	0,5	0,7	0,3	0,3	0,4	0,5	0,4	0,4	0,03
Mossregionen	1,2	0,4	0,1	0,0	0,2	0,3	0,4	0,5	0,5	0,3	-0,1	0,5	0,3	0,3	0,02
Oslo	-0,5	0,2	0,1	0,0	0,4	0,4	0,6	0,4	0,8	0,2	0,2	0,4	-0,1	0,3	-0,02
Follo	0,3	0,2	0,2	0,0	0,1	0,4	0,3	0,3	0,3	0,2	0,1	0,6	0,2	0,3	0,02
Halden	1,2	0,1	0,5	-0,2	0,1	0,2	-0,1	0,0	0,0	0,4	0,7	0,3	0,2	0,2	0,05
Akershus Vest	-0,7	-0,4	0,0	-0,1	0,1	0,3	0,0	-0,1	0,1	0,1	0,0	0,4	0,5	0,2	0,04
Nedre Glomma	0,6	0,6	0,7	0,6	0,5	0,2	0,2	0,1	0,1	0,0	0,3	0,1	0,2	0,2	-0,03
Tønsbergregionen	0,6	0,5	0,4	0,3	0,2	0,2	0,3	0,4	0,3	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	-0,03
Indre Østfold	1,0	0,2	0,6	0,3	0,4	0,4	-0,1	0,2	-0,1	0,0	-0,1	0,1	0,4	0,1	-0,02
Ringerike/Hole	0,4	-0,1	0,3	0,1	-0,2	0,3	0,4	0,2	0,1	-0,1	-0,2	0,3	-0,1	0,1	-0,01
Kongsberg/Numedal	0,4	0,3	0,2	0,4	-0,5	-0,4	-0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,04
Hamarregionen	0,5	0,0	0,3	0,0	0,2	0,2	0,0	-0,4	-0,1	-0,3	0,1	0,1	-0,1	-0,1	-0,02
Sandefjord/Larvik	0,7	0,3	0,5	0,2	0,2	-0,1	-0,1	0,0	-0,2	0,0	-0,1	-0,2	-0,2	-0,1	-0,04
Midt-Buskerud	0,8	0,1	0,4	-0,3	-0,7	-0,3	-0,5	-0,1	0,1	-0,7	-0,4	0,1	0,5	-0,1	0,07
Lillehammerregionen	0,2	-0,4	0,0	0,0	-0,4	0,3	-0,1	0,0	-0,3	0,3	-0,1	-0,5	-0,7	-0,2	-0,05
Gjøvikregionen	0,2	0,0	0,1	0,0	-0,3	-0,3	-0,5	-0,2	-0,3	-0,3	-0,2	-0,1	-0,5	-0,3	-0,01
Hadeland	1,2	0,6	0,0	-0,1	-0,3	-0,3	-0,6	-0,2	-0,9	0,0	-0,3	0,2	-0,5	-0,3	0,00
Sør Østerdal	0,2	0,6	0,0	0,0	-0,2	-0,1	-0,3	-0,2	-0,4	-0,3	-0,3	-0,3	-0,4	-0,3	-0,03
Hallingdal	0,3	-1,5	-0,9	-0,7	0,1	-0,4	-0,9	-0,8	-0,3	-0,5	0,4	-0,1	-0,4	-0,3	0,04
Midt-Telemark	0,7	0,3	-0,3	-0,5	-0,2	0,0	-0,4	-0,1	-0,7	-0,5	-0,1	-0,4	-0,3	-0,3	-0,01
Grenland	0,2	-0,1	0,0	0,0	-0,2	-0,3	-0,3	-0,4	-0,3	-0,3	-0,3	-0,5	-0,4	-0,3	-0,03
Glåmdal	0,3	0,1	0,0	0,0	-0,2	-0,4	-0,3	-0,2	-0,4	-0,3	-0,4	-0,4	-0,5	-0,4	-0,03
Øst-Telemark	-0,2	-0,1	-0,7	-0,1	-0,1	-0,9	-1,3	-0,7	-0,7	-0,3	-0,5	-0,6	-0,4	-0,6	-0,01
Midt-Gudbrandsdal	-0,2	-0,7	-0,4	-0,2	-0,6	-0,9	-0,9	-0,7	-0,5	-0,5	0,0	-0,8	-1,3	-0,7	-0,03
Valdres	0,1	-0,3	0,0	-0,4	-0,8	-0,4	-0,9	-0,7	-0,6	-0,6	-1,1	-0,4	-0,9	-0,7	-0,02
Fjellregionen	0,2	-1,1	-0,3	-0,4	-0,8	-0,7	-0,7	-1,0	-1,1	-0,1	-0,7	-0,6	-0,9	-0,7	0,00
Vest-Telemark	0,0	0,1	-0,8	-0,4	-0,3	-0,9	-0,7	-0,8	-0,5	-1,0	-1,3	-0,6	-0,5	-0,7	-0,03
Nord-Gudbrandsdal	-0,5	-0,7	-0,5	-0,2	-0,6	-0,6	-1,0	-1,2	-0,8	-0,7	-0,7	-0,7	-1,5	-0,9	-0,07

Alle regionene i Telemark har hatt svakere nettoflytting enn landet som helhet. Midt-Telemark og Grenland har en nettoflytting som er i snitt 0,3 prosentpoeng lavere enn landsgjennomsnittet per år. Øst-Telemark har en nettoflytting som er 0,6 prosentpoeng lavere, mens nettoflyttingen til Vest-Telemark er 0,7 prosentpoeng lavere enn landsgjennomsnittet.

Regionene i Telemark plasserer seg blant regionene med lavest netto innflytting, sammen med andre perifere regioner på Østlandet. Utviklingen i Grenland får størst betydning for utviklingen i Telemark. Grenland har mye svakere nettoflytting enn sammenliknbare regioner som Nedre Glomma og Sandefjord/Larvik.

3.6.1 Relativ flytting kommuner

Vi kan også se på relativ flytting for kommuner, som vi viser i tabellen under. Mange kommuner har et lavt folketall. Da vil små endringer i flyttemønstrene gi uforholdsmessig store utslag. Derfor har vi i tabellen under operert med tre års glidende gjennomsnitt.

Tabell 13: Relativ flytting i kommunene i Telemark fra 2001 til 2012. Hvert år viser tre års glidende gjennomsnitt for de siste tre årene. Rangering blant landets 428 kommuner mht. progressivt gjennomsnitt til venstre. Siste kolonne viser trenden.

Rang	Kommune	2001 - 2003	2002 - 2004	2003 - 2005	2004 - 2006	2005 - 2007	2006 - 2008	2007 - 2009	2008 - 2010	2009 - 2011	2010 - 2012	Prog snitt	Trend
60	Bø	0,2	0,0	0,2	0,6	0,5	0,2	0,4	0,1	0,3	-0,1	0,2	0,0
111	Porsgrunn	0,0	0,1	0,1	0,3	0,2	0,1	-0,2	0,0	-0,1	-0,2	0,0	0,0
161	Skien	0,2	0,1	-0,1	-0,4	-0,5	-0,4	-0,3	-0,2	-0,3	-0,2	-0,3	0,0
186	Kragerø	-0,1	-0,3	-0,4	-0,5	-0,1	-0,1	-0,3	-0,5	-0,5	-0,4	-0,4	0,0
194	Notodden	0,1	-0,1	-0,3	-0,4	-0,7	-0,6	-0,2	-0,3	-0,3	-0,5	-0,4	0,0
224	Seljord	-0,4	-0,2	-0,4	0,0	-0,2	-0,3	-0,3	-0,6	-0,6	-1,1	-0,5	-0,1
225	Nissedal	-0,6	-0,4	-0,7	-1,0	-0,9	-0,7	-0,2	-0,4	-0,2	-0,5	-0,5	0,0
243	Drangedal	-0,3	-0,5	-0,3	-0,4	-0,5	-0,5	-0,4	-0,4	-0,8	-0,8	-0,6	0,0
246	Nome	-0,4	-0,6	-0,3	-0,4	-0,2	-0,5	-0,8	-0,9	-0,7	-0,4	-0,6	0,0
257	Fyresdal	0,3	0,4	1,3	0,1	0,1	-0,3	-0,3	-1,0	-1,6	-1,1	-0,6	-0,2
258	Sauherad	-0,3	-0,3	-0,7	-0,9	-1,0	-0,9	-0,9	-0,2	-0,6	-0,3	-0,6	0,0
263	Siljan	0,1	0,2	-0,1	-0,4	-0,7	-0,5	-0,5	-0,6	-0,7	-1,1	-0,6	-0,1
266	Hjartdal	-0,8	-0,3	-0,1	-0,3	-0,6	-0,8	-1,3	-0,9	-0,7	-0,1	-0,6	0,0
302	Vinje	-0,5	-0,6	-1,0	-0,9	-1,4	-0,9	-1,2	-0,7	-0,6	-0,2	-0,8	0,0
343	Kviteseid	-0,6	-0,9	-0,7	-1,0	-0,6	-0,7	-0,7	-1,4	-1,3	-0,9	-0,9	0,0
345	Bamble	-0,7	-0,6	-0,7	-0,9	-0,9	-1,0	-0,9	-1,1	-1,0	-1,0	-0,9	0,0
374	Tinn	-0,8	-0,7	-0,6	-1,6	-1,7	-1,7	-1,2	-0,9	-0,7	-0,7	-1,1	0,0
390	Tokke	-0,1	-0,6	-0,5	-0,6	-1,2	-0,9	-1,5	-1,3	-1,7	-1,2	-1,2	-0,1

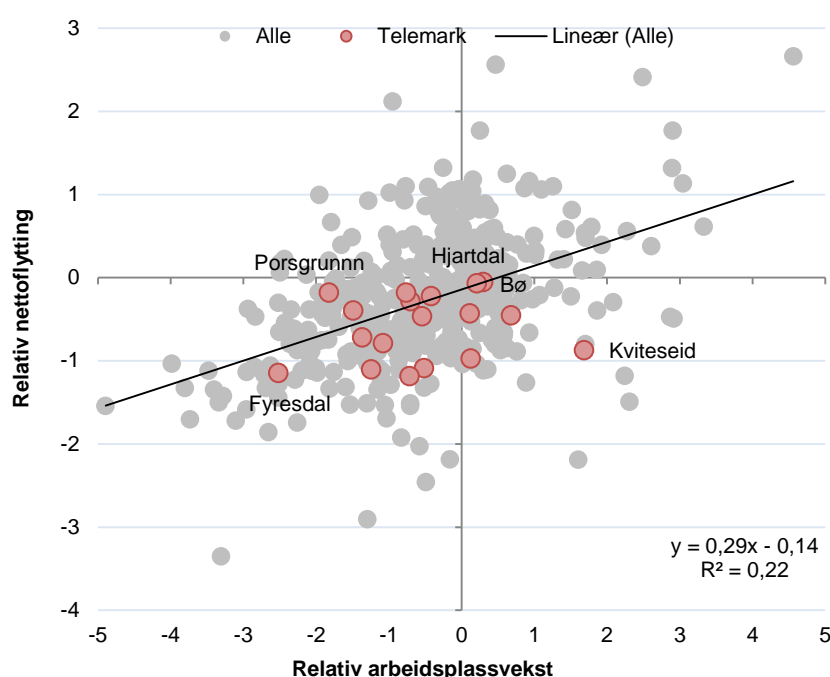
Det er bare Bø som over tid har hatt bedre nettoflytting enn Norge. Bø fikk imidlertid lavere nettoflytting enn landet i 2012, noe som er felles for samtlige Telemarkskommuner.

Porsgrunn har over tid oppnådd samme nettoflytting som landet ellers, men har lavere nettoflytting de siste to årene.

Skien, Kragerø og Notodden har bedre flyttetall enn middels av norske kommuner, selv om de har svakere flyttetall enn Norge. Det er fordi de største byene drar opp tallene for Norge, slik at bare litt over 100 av 428 kommuner har bedre flyttebalanse enn landet.

4. Bostedsattraktivitet

Flytting og arbeidsplassvekst er de dominerende størrelsene for å beskrive regional utvikling. Det er åpenbart en sterk positiv sammenheng mellom et steds nettoflytting og den samlede arbeidsplassveksten. Steder med sterk vekst i antall arbeidsplasser vil trekke til seg innflyttere, og da vil den sterke arbeidsplassveksten være en årsak til innflyttingen. Andre steder kan ha sterk innflytting uten arbeidsplassvekst i en periode, og da vil denne innflyttingen føre til arbeidsplassvekst i skjermede sektorer i senere perioder. Flytting og arbeidsplassvekst vil dermed her en gjensidig positiv påvirkning.

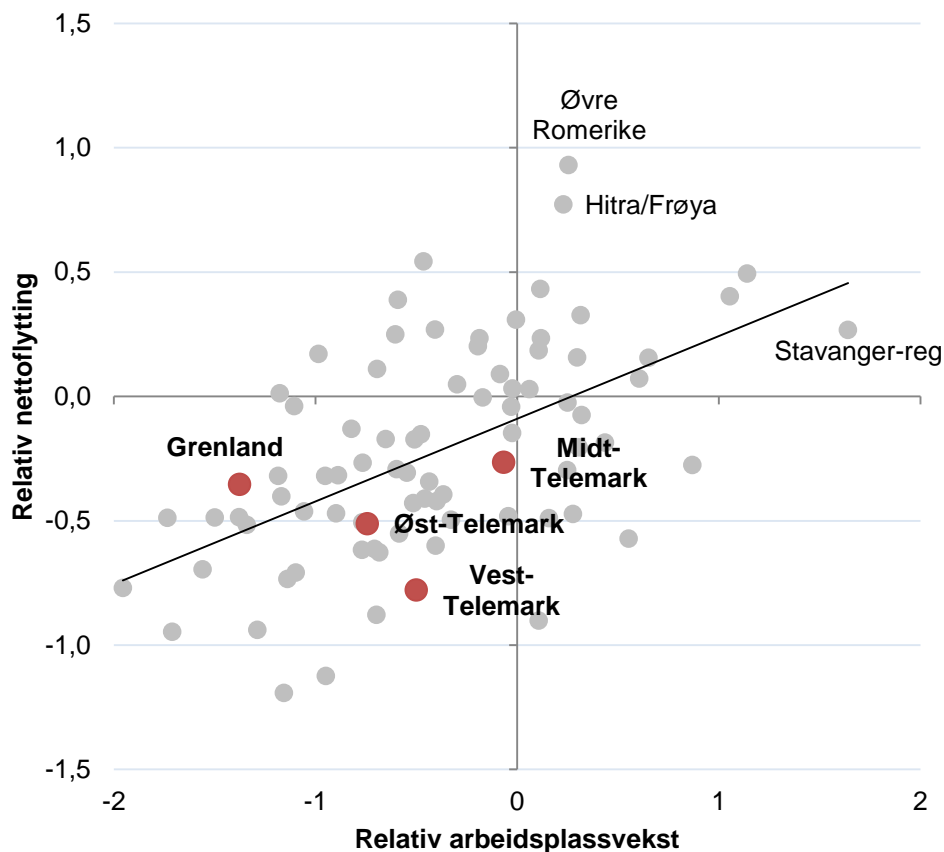
Figur 41: Kommunene i Norge i perioden 2010-2012 (tre års glidende gjennomsnitt) etter relativ nettoflytting og relativ arbeidsplassvekst. Den relative veksten er målt som differansen mellom veksten i kommunen og veksten på landsbasis.

Figuren viser hvordan sammenhengen mellom nettoflytting og arbeidsplassvekst har vært i kommunene i Norge i perioden 2010 til og med 2012 (tre års glidende gjennomsnitt). Streken viser den statistiske sammenhengen mellom disse to størrelsene, og representerer forventet nettoflytting, gitt nivået på arbeidsplassveksten. Sammenhengen er positiv, men mange kommuner har en nettoflytting som avviker ganske sterkt fra forventningsverdien.

Mange kommuner i Telemark ligger under streken, og har dermed en nettoflytting som er svakere enn arbeidsplassveksten tilsier. Noen kommuner ligger over streken, og har dermed bedre nettoflytting enn arbeidsplassveksten tilsier. Tidligere brukte Telemarksforskning denne avstanden som mål for bostedsattraktivitet. Vi kan se at Porsgrunn er den kommunen som ligger høyst over forventningslinjen. De har holdt på innbyggerne til tross for stort tap av arbeidsplasser. Fyresdal ligger lengst til venstre, og har dermed tapt flest arbeidsplasser i perioden. Kviteseid har høyest vekst i arbeidsplasser, men har ikke fått betalt i form av innflytting. Bø og Hjartdal har best flyttetall i perioden, og har også over middels arbeidsplassvekst.

4.1.1 Regioner

Vi kan vise den samme figuren for regionene.

Figur 42: Nettoflytting og arbeidsplassvekst i regionene i Norge i perioden 2010-2012 (tre års glidende gjennomsnitt).

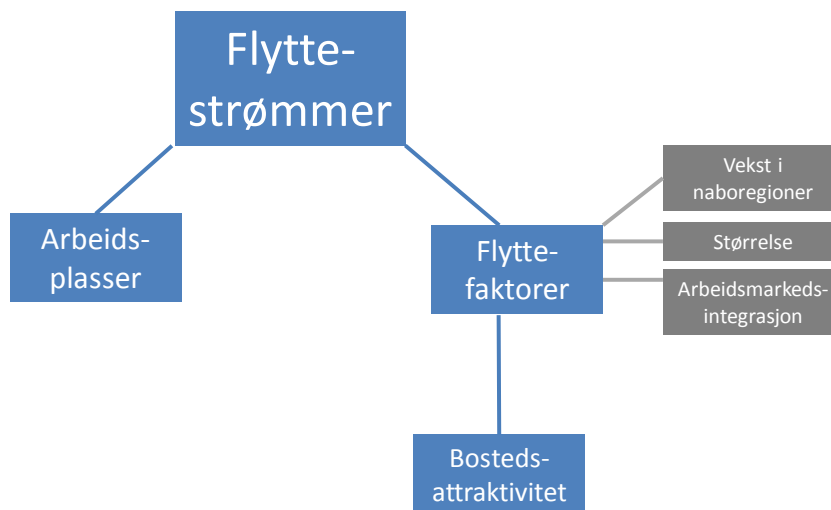
I figuren over ser vi at Grenland ligger svært langt til venstre. Det betyr at arbeidsplassutviklingen har vært svært dårlig i den siste treårsperioden. Grenland har en nettoflytting som er bedre enn den sterke arbeidsplassnedgangen isolert skulle tilsi.

Midt-Telemark har nesten samme arbeidsplassvekst som landet som helhet, men har litt svakere nettoflytting enn forventet. Øst-Telemark har svakere arbeidsplassutvikling enn Midt-Telemark, og har et flyttetall som er noe svakere enn forventet ut fra arbeidsplassveksten.

Vest-Telemark har den svakeste nettoflyttingen av regionene i Telemark, men vi ser at arbeidsplassutviklingen er bedre enn i Grenland og i Øst-Telemark. Flyttetallene for Vest-Telemark er dermed langt svakere enn arbeidsplassveksten tilsier.

4.2 Hva styrer flyttestrømmene?

Som vi så på forrige side, påvirker arbeidsplassveksten på et sted nettoflyttingen på en positiv måte. Men vi så også at noen steder har mye bedre flyttebalanse enn arbeidsplassveksten tilsier, mens andre har mye dårligere flyttebalanse. Det er dermed faktorer ved siden av arbeidsplassveksten på et sted som har stor betydning for flyttebalansen. Det er svært interessant å få avdekket hva de andre flyttefaktorene består i.

Figur 43: Faktorer som styrer flyttestrømmene.

I figuren over har vi definert tre strukturelle forhold som har en signifikant og positiv betydning for flyttebalansen til et sted, når effekten av arbeidsplassveksten er tatt hensyn til.

Det ene er stedets *befolkningsstørrelse*, som betyr at steder med en stor befolkning har systematisk bedre flyttebalanse enn steder med lav befolkning. Det er et uttrykk for at steder med en høy konsentrasjon av folk virker tiltrekkende.

Derne ser vi at steder med høy *arbeidsmarkedsintegrasjon* har systematisk bedre flyttebalanse enn steder med lav. Det betyr at steder som ligger innenfor et større arbeidsmarked, og dermed har gode pendlingsmuligheter for befolkningen, får en gevinst i form av høyere netto innflytting.

Arbeidsmarkedsintegrasjonen regnes ut ved å legge sammen den prosentvise andelen av de sysselsatte på stedet som pendler ut med den prosentvise andelen av arbeidsplassene på stedet som det pendles inn til.

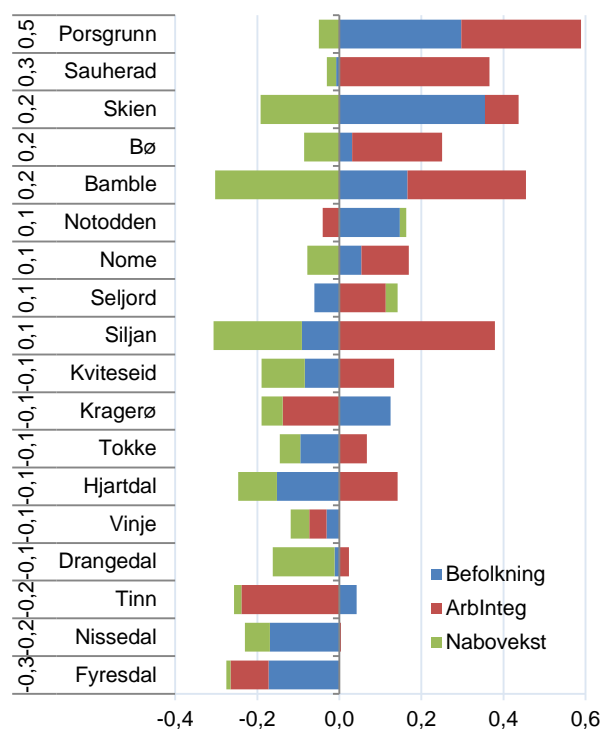
Den tredje strukturelle faktoren, *nabovest*, er vekst i antall arbeidsplasser på omkringliggende steder som ligger innenfor pendlingsavstand. Dersom det er arbeidsplassvekst i nabokommunene, vil dette føre til høyere netto innflytting.

Telemarksforskning har analysert hvordan disse faktorene påvirker nettoflyttingen i kommunene i Norge i en regresjonsanalyse med input av data fra 2001 til og med 2012. Når vi kjenner disse sammenhengene, kan vi analysere hvordan disse faktorene hver for seg og til sammen har påvirket nettoflyttingen i en bestemt kommune. Et steds *bostedsattraktivitet* blir målt som en restfaktor; avviket mellom den faktiske nettoflyttingen og den forventede nettoflyttingen når vi tar hensyn til stedets arbeidsplassvekst, arbeidsplassveksten i nabokommuner, befolkningsstørrelse og arbeidsmarkedsintegrasjon. Steder som har bedre nettoflytting enn forventet vil da bli karakterisert som attraktive som bosted. Slike steder har egenskaper som fører til høyere nettoflytting enn hva som er «statistisk normalt».

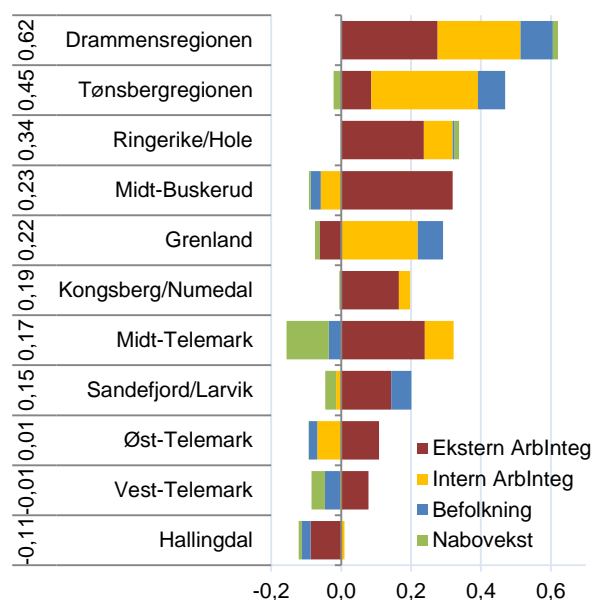
4.2.1 Strukturfaktorer for kommuner og regioner

Figuren ved siden av viser effekten av de ulike strukturelle flyttefaktorene på nettoflyttingen til kommunene i Telemark etter at vi har justert for arbeidsplassveksten. Porsgrunn har den mest fordelaktige strukturen for å få positiv nettoflytting av kommunene i Telemark. Porsgrunn er en stor kommune, og samtidig er Porsgrunn godt integrert i et større arbeidsmarked. Sauherad har også en positiv struktur samlet sett, fordi det er gode pendlingsmuligheter i flere retninger. Fyresdal og Nissedal har minst fordelaktige strukturelle forhold, fordi de er små og ligger forholdsvis langt fra alternative arbeidsmarkeder. De aller fleste kommunene i Telemark har svak nabovekst. Etersom arbeidsplassveksten er generelt svak i fylket, forplanter den svake arbeidsplassveksten seg i nesten hele fylket. Notodden drar fordeler av nabovekst, fordi de er nabo til Kongsberg. Seljord har også positiv effekt fra nabokommuner, ettersom de har pendling til Bø og Kongsberg, som har arbeidsplassvekst.

I figur 45 ser vi struktureffektene for alle regionene i Buskerud, Telemark og Vestfold. Her har vi medberegnet den interne arbeidsmarkedsintegrasjonen som også har en påvist positiv effekt på nettoflyttingen til et sted. Den interne arbeidsmarkedsintegrasjonen måler pendlingen mellom kommunene innad i regionen. Drammensregionen har de beste strukturelle forholdene for å få høy innflytting. Drammensregionen tjener på å ha stor befolkning, god ekstern og intern arbeidsmarkedsintegrasjon og litt på positiv nabovekst. I motsatt ende finner vi Hallingdal som har den minst gunstige struktureffekten. Vest-Telemark og Øst-Telemark har samlet sett omtrent nøytral struktureffekt, mens Midt-Telemark og Grenland har svakt positiv struktureffekt. Grenland tjener på å være en tett integrert region. Midt-Telemark tjener på å ha sterk ekstern arbeidsmarkedsintegrasjon, men taper på arbeidsplassnedgang i naboregioner.

Figur 44: Strukturfaktorenes betydning på årlig nettoflytting i perioden 2010-2012. Samlet struktureffekt helt til venstre.

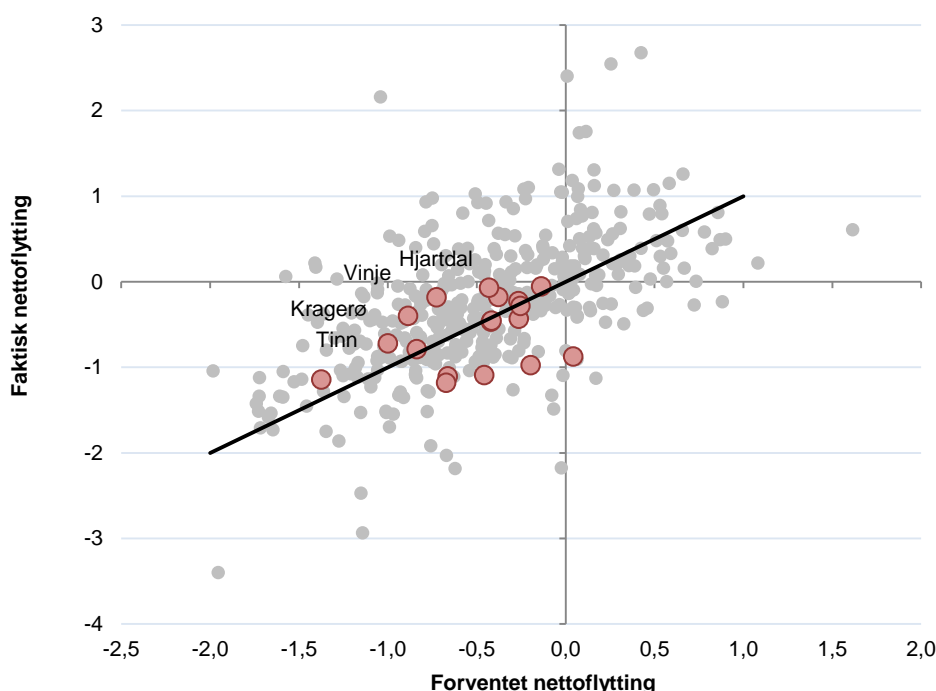

Figur 45: Strukturfaktorenes betydning på årlig nettoflytting i perioden 2010-2012. Samlet struktureffekt helt til venstre.

4.3 Bostedsattraktivitet

Vi har så langt i dette kapitlet vist at nettoflyttingen til en kommune eller region påvirkes positivt av arbeidsplassveksten på stedet. Det er en velkjent og nesten selvfølgelig sammenheng. Dernest har vi vist at nettoflyttingen også påvirkes positivt av arbeidsplassvekst i nabokommuner eller naboregioner, at størrelsen på folketallet påvirker nettoflyttingen positivt og at også arbeidsmarkedsintegrasjonen målt med brutto inn- og utpendling påvirker nettoflyttingen i positiv retning. Dermed er det fire kjennetegn ved kommuner og regioner som har en påviselig statistisk positiv sammenheng med nettoflyttingen.

Vi kan da regne ut hvor stor nettoflytting en kommune er forventet å få, gitt disse fire størrelsene. I figuren under er forventet nettoflytting regnet ut for alle kommunene i landet, og sammenholdt med den faktiske nettoflyttingen

Figur 46: Faktisk nettoflytting og forventet nettoflytting ut fra arbeidsplassvekst og strukturelle flyttefaktorer i perioden 2010-2012 (tre års glidende gjennomsnitt). Aksene viser verdier i prosent.

I figuren over er kommunene i Telemark de røde prikkene, mens de grå er alle andre kommuner i landet. Kommunene i Telemark fordeler seg omtrent jevnt mellom kommuner med over forventet verdi på nettoflyttingen, kommuner med under forventet nettoflytting og kommuner som er så å si midt på forventningslinjen. Kommunene i Telemark framtrer dermed som i sum å være middels normalt attraktive som bosted. Avstanden mellom faktisk og forventet nettoflytting er det målet vi vil bruke for kommuners bostedsattraktivitet. Tidligere brukte vi avstanden mellom faktisk og forventet nettoflytting med hensyn til arbeidsplassvekst alene. Det nye målet for bostedsattraktivitet justerer dermed nettoflyttingen for størrelse, arbeidsmarkedsintegrasjon og nabovekst, det vi kaller strukturelle flyttefaktorer.

Kommuner som Hjørtaldal, Vinje, Kragerø og Tinn har høyest attraktivitet som bosted med denne målemetoden. Det kan virke noe overraskende, ettersom distriktskommuner som Hjørtaldal, Vinje og Tinn ikke har hatt særlig befolkningsvekst eller innflytting å vise til. Det avspeiler det faktum at når vi har justert flyttingen for de strukturelle forholdene, er det like mange kommuner i distriktene som kommer ut som attraktive som kommuner i sentrale strøk. Det er de strukturelle forholdene som skaper sentraliseringen, og de er korrigert for nå.

Det statistiske målet for bostedsattraktivitet vil variere en del fra år til år, og da spesielt for de små kommunene. En ukjent andel av denne variasjonen er nok et utslag av rene tilfeldigheter. Det er derfor best å se på utviklingen av bostedsattraktiviteten over tid. I tabellen under ser vi hvordan bostedsattraktiviteten har vært i kommunene de siste ti treårsperiodene.

Tabell 14: Bostedsattraktiviteten de siste ti treårsperiodene. Tallene til venstre viser rangeringen til kommunen blant de 428 kommunene i landet med hensyn til ti års progressivt gjennomsnitt. Siste kolonne viser trenden, dvs. retningen på verdiene de siste årene.

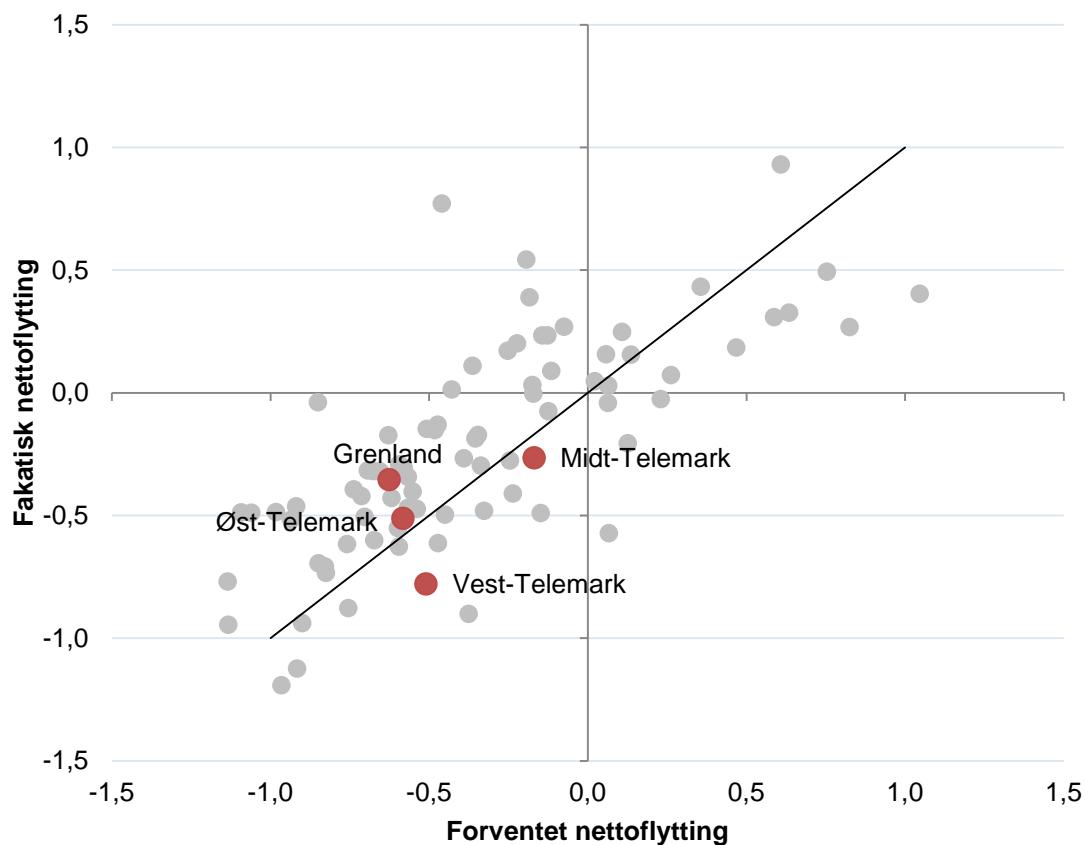
Rang	Kommune	2001-2003	2002-2004	2003-2005	2004-2006	2005-2007	2006-2008	2007-2009	2008-2010	2009-2011	2010-2012	Prog. snitt	Trend
57	Bø	0,1	-0,2	0,4	0,8	1,3	0,8	0,7	0,0	0,3	0,1	0,4	0,00
63	Fyresdal	1,2	0,8	2,1	0,5	1,0	0,2	0,5	0,0	-0,1	0,2	0,4	-0,16
101	Kragerø	0,5	0,2	0,3	-0,1	0,1	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,3	0,01
170	Notodden	0,3	0,4	0,2	0,3	0,1	0,1	0,4	0,0	0,2	-0,1	0,1	-0,03
215	Drangedal	0,0	-0,1	0,5	0,3	-0,1	-0,2	-0,1	0,2	-0,1	0,0	0,0	-0,01
224	Porsgrunn	0,2	0,1	-0,2	0,0	0,2	0,0	-0,4	-0,2	0,2	0,2	0,0	-0,01
238	Nissedal	0,0	-0,3	-0,5	-0,7	-0,4	0,0	0,3	0,1	0,3	0,0	0,0	0,06
247	Hjartdal	0,1	0,1	0,4	0,0	0,0	-0,2	-0,5	-0,4	0,1	0,4	0,0	-0,02
253	Vinje	-0,2	-0,2	-0,1	-0,1	-0,4	-0,2	-0,2	-0,2	-0,1	0,5	-0,1	0,04
256	Tinn	0,1	0,5	0,2	-0,6	-0,9	-0,5	-0,1	0,1	0,2	0,3	-0,1	0,01
268	Seljord	0,3	0,0	-0,2	-0,3	0,3	0,0	0,3	-0,5	0,2	-0,5	-0,1	-0,03
274	Nome	0,2	-0,3	0,1	0,3	0,3	0,0	-0,2	-0,4	-0,2	-0,2	-0,1	-0,04
282	Skien	0,2	0,1	0,0	-0,2	-0,4	-0,4	-0,2	-0,1	-0,1	0,0	-0,1	-0,02
357	Sauherad	-0,1	0,1	-0,6	-0,8	-0,9	-0,6	-0,5	0,1	-0,1	0,0	-0,3	0,02
369	Siljan	0,4	0,4	-0,1	-0,3	-0,5	-0,4	-0,3	-0,4	-0,3	-0,6	-0,4	-0,09
390	Tokke	0,5	-0,2	0,0	-0,1	-0,1	0,0	-0,5	-0,9	-1,0	-0,5	-0,5	-0,13
399	Kviteseid	0,0	-0,4	-0,1	-0,6	-0,1	-0,1	0,0	-0,9	-1,0	-0,9	-0,6	-0,09
410	Bamble	-0,4	-0,5	-0,7	-0,9	-0,7	-0,7	-0,4	-0,6	-0,5	-0,8	-0,6	-0,01

Bø kommer ut som den mest attraktive bostedskommunen i Telemark. Bø er rangert som nummer 57 av de 428 kommunene i landet når det gjelder bostedsattraktivitet de siste ti årene. Bø har gjennomsnittlig fått en årlig ekstra innflytting tilsvarende 0,4 prosent av folketallet på grunn av sin bostedsattraktivitet. For en kommune av Bø sin størrelse betyr det 200 ekstra innbyggere på ti år.

Fyresdal er nummer to og Kragerø nummer tre av Telemarkskommunene, og er rangert som henholdsvis nummer 63 og 101. Notodden er også rangert over middels av norske kommuner som nummer 170. Utenom disse fire kommunene, er alle de andre Telemarkskommunene rangert under middels når det gjelder bostedsattraktivitet de siste ti årene. Det er flere kommuner i Telemark som har positiv bostedsattraktivitet i den siste perioden enn i de foregående. Bostedsattraktiviteten over ti år er dermed ganske svak for Telemarkskommunene. Kommuner som Hjartdal, Vinje og Tinn har mange år med svak bostedsattraktivitet, men som nå har blitt bedre.

4.3.1 Bostedsattraktivitet for regioner

Vi kan også se på regionene i Telemark, med hensyn til faktisk nettoflytting, og forventet nettoflytting ut fra arbeidsplassvekst og strukturelle forhold.

Figur 47: Faktisk nettoflytting og forventet nettoflytting ut fra arbeidsplassvekst og strukturelle flytefaktorer i perioden 2010-2012 (tre års glidende gjennomsnitt). Tallene på aksene viser verdier i prosent.

Midt-Telemark har de beste betingelsene for å få positiv nettoflytting av regionene i Telemark. Midt-Telemark hadde god arbeidsplassvekst i den siste treårsperioden, og har også forholdsvis gode strukturelle forhold på grunn av de gode pendlingsmulighetene. Midt-Telemark har imidlertid hatt noe svakere nettoflytting enn forventet.

Grenland hadde lavest forventet nettoflytting på grunn av den svake arbeidsplassutviklingen, men fikk en del bedre flyttetall enn forventet. Øst-Telemark har også lav forventet nettoflytting, og fikk noe bedre flyttetall enn forventet.

Vest-Telemark har den klart svakest nettoflyttingen, til tross for at forventet nettoflytting var bedre enn både Øst-Telemark og Grenland.

4.3.2 Bostedsattraktivitet i regionene på Østlandet over tid

I tabellen under ser vi bostedsattraktiviteten i alle regionene på Østlandet. Bostedsattraktiviteten er flytting utover det som kan forklares av arbeidsplassveksten og de strukturelle flyttefaktorene (befolkningsstørrelse, arbeidsmarkedsintegrasjon og nabovekst).

Tabell 15: Bostedsattraktiviteten de siste ti treårsperiodene. Tallene til venstre viser rangeringen til regionen blant de 83 regionene i landet med hensyn til ti års progressivt gjennomsnitt. Nest siste kolonne viser progressivt gjennomsnitt. Siste kolonne viser trenden, dvs. retningen på verdiene de siste årene.

Rang	Region	2001-2003	2002-2004	2003-2005	2004-2006	2005-2007	2006-2008	2007-2009	2008-2010	2009-2011	2010-2012	Prog. snitt	Trend
3	Øvre Romerike	1,4	1,2	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5	0,4	0,5	0,3	0,5	-0,09
4	Nedre Glomma	0,6	0,7	0,9	0,5	0,3	0,3	0,5	0,6	0,5	0,4	0,5	-0,03
5	Halden (Region)	0,0	0,6	0,7	0,5	0,1	0,2	0,4	0,5	0,5	0,6	0,4	0,02
6	Hallingdal	-0,5	-0,1	-0,1	0,0	-0,1	0,2	0,3	0,7	0,8	0,8	0,4	0,14
8	Sandefjord/Larvik	0,4	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,3	0,4	0,6	0,3	0,3	0,03
10	Ringerike/Hole	0,0	-0,1	0,0	0,4	0,5	0,4	0,2	0,0	0,3	0,5	0,3	0,04
11	Glåmdal	0,3	0,2	0,2	0,2	0,5	0,2	0,3	0,2	0,4	0,2	0,3	0,00
13	Sør Østerdal	0,5	0,0	0,2	0,4	0,6	0,2	-0,1	-0,1	0,4	0,4	0,2	-0,01
17	Valdres	-0,2	0,1	0,0	0,1	0,0	0,3	0,1	0,2	0,2	0,4	0,2	0,04
19	Tønsbergregionen	0,2	0,2	0,3	0,1	0,2	0,2	0,3	0,1	0,1	0,0	0,2	-0,01
20	Indre Østfold	0,3	0,3	0,1	0,1	0,3	0,0	0,1	-0,1	0,2	0,4	0,2	0,00
24	Gjøvikregionen	0,1	0,0	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,01
25	Midt-Gudbrandsdal	-0,3	-0,1	-0,1	0,0	-0,1	-0,1	0,2	0,3	0,4	0,2	0,1	0,06
27	Mossregionen	-0,1	0,1	-0,1	0,0	0,0	0,1	0,3	0,1	0,1	0,2	0,1	0,02
30	Lillehammerregionen	-0,3	-0,2	-0,1	0,2	0,4	0,2	0,4	0,0	0,2	-0,2	0,1	0,03
33	Øst-Telemark	0,1	0,4	0,2	0,1	-0,1	0,0	0,2	0,0	0,2	0,1	0,1	-0,02
34	Grenland	0,3	0,2	0,0	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	0,1	0,2	0,3	0,1	0,00
35	Drammensregionen	-0,3	-0,3	-0,1	0,0	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,05
36	Nord-Gudbrandsdal	0,0	0,0	0,0	0,1	0,2	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0	0,1	0,00
41	Hamarregionen	-0,1	-0,1	0,2	0,2	0,3	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,00
45	Midt-Buskerud	0,0	-0,2	-0,4	-0,2	0,1	0,2	0,1	-0,1	0,0	0,2	0,0	0,03
46	Fjellregionen	0,0	-0,2	-0,1	-0,2	0,0	-0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,02
49	Midt-Telemark	0,1	-0,2	0,0	0,1	0,3	0,1	0,1	-0,1	0,0	-0,1	0,0	0,00
51	Oslo (Region)	0,3	0,3	0,1	0,0	0,0	0,2	0,1	0,0	-0,2	-0,3	0,0	-0,05
59	Kongsberg/Numedal	0,3	0,2	0,0	-0,3	-0,5	-0,6	-0,2	0,0	0,2	0,0	-0,1	-0,01
68	Hadeland	0,2	-0,2	-0,2	-0,2	0,0	-0,2	0,0	-0,4	-0,2	-0,3	-0,2	-0,03
72	Vest-Telemark	0,1	-0,2	0,0	-0,4	0,0	-0,1	0,0	-0,6	-0,4	-0,3	-0,3	-0,04

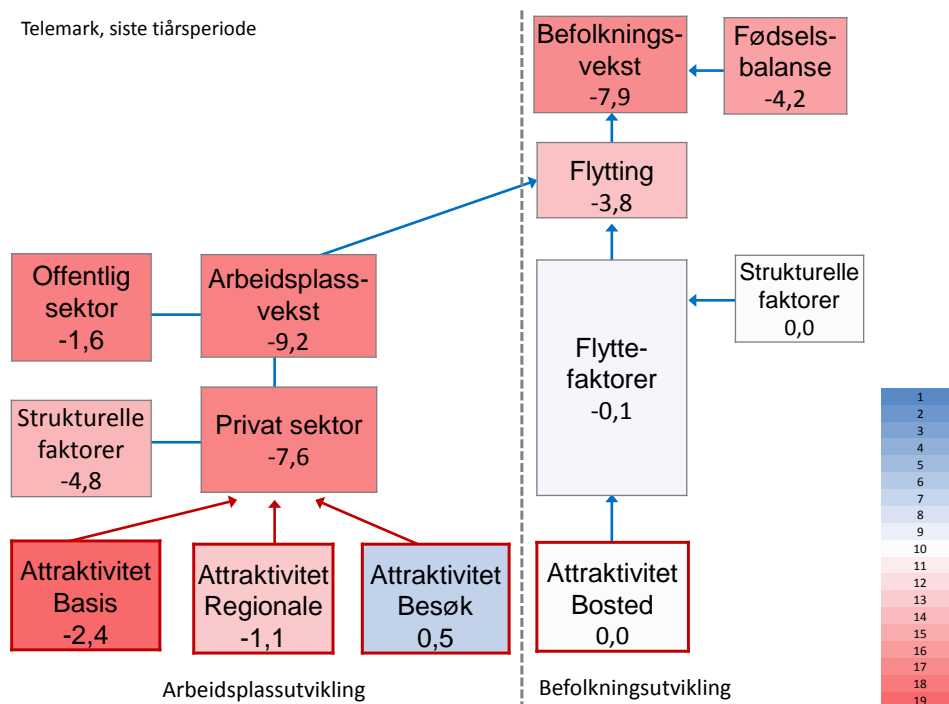
Øvre Romerike har høyest bostedsattraktivitet over tid blant regionene på Østlandet. Et noe overraskende trekk er at regioner som Akershus Vest, Nedre Romerike og Follo kommer ut som blant de minst attraktive som bosted av alle regionene i landet. Dynamikken i den utvidede Oslo-regionen er noe spesiell, og er nok preget av at den høye nettoinnflyttingen presses ut til regioner som har ledig areal til boligbygging.

Øst-Telemark og Grenland er omtrent like attraktive, og er rangert som nummer 33 og 34. Det er også noe overraskende at Grenland er rangert over Drammensregionen, men det skyldes at Drammensregionen har helt spesielt gode strukturelle betingelser for å få innflytting. Når disse gode betingelsene er tatt hensyn til, så har ikke Drammensregionen spesielt høy innflytting.

Midt-Telemark er litt under middels attraktiv, mens Vest-Telemark har svært lav bostedsattraktivitet, og er rangert helt nede på 72. plass.

4.3.3 Oppsummering attraktivitet

I figuren under oppsummeres analysen av både næringsutviklingen, flyttingen og bostedsattraktivitet i Telemark for den siste tiårsperioden. Vi får da frem et helhetlig bilde av utviklingen i Telemark i forhold til utviklingen nasjonalt. Venstre del av bildet illustrerer den relative arbeidsplassutviklingen, mens høyre del av bildet illustrerer den relative befolkningsutviklingen.

Figur 48: Relativ utvikling i Telemark de ti siste årene, dvs. differanse mellom utviklingen i Telemark og i Norge. Tall for arbeidsplassvekst er i prosent av sysselsettingen i 2002, mens tall for befolkningsendringer og flytting er i prosent av befolkning samme år. Boksene nederst til venstre viser bedriftsattraktiviteten i basis-, de regionale – og besøksnæringene. Boksen nederst til høyre viser bostedsattraktiviteten.

Befolkningsveksten har vært 7,9 prosentpoeng lavere i Telemark enn i landet som helhet. 4,2 prosentpoeng av denne forskjellen skyldes lavere fødselsbalanse, mens 3,8 prosentpoeng skyldes nettoflyttingen. Den lave nettoflyttingen til Telemark ser ut til å skyldes den lave arbeidsplassveksten alene. Telemark har samlet sett ikke strukturelle flyttefaktorer som skulle påvirke flyttingen i noen retning. Bostedsattraktiviteten til Telemark er også nøytral.

Telemark har hatt lav vekst i arbeidsplassene både i offentlig og privat sektor. Samlet sett har arbeidsplassveksten gjort at Telemark har fått 9,2 prosentpoeng lavere sysselsettingsvekst enn resten av landet. Den lave veksten i privat sektor har imidlertid betydd mest, og står for 7,6 prosentpoeng av den manglende veksten.

Telemark har ikke hatt de beste strukturelle faktorene for å oppnå næringslivsvekst. Næringslivet i Telemark er sammensatt slik at store deler er i bransjer med nedgang nasjonalt, mens det er forholdsvis lave andeler av fylkets næringsliv i vekstbransjer. Det forklarer en stor del av den svake næringslivsveksten.

Selv når en justerer for den uheldige bransjestrukturen, har basisnæringene i Telemark hatt en svært dårlig utvikling. Av fargen ser vi at utviklingen i basisnæringene i Telemark er svakest av fylkene. Det har antakelig også gitt ringvirkninger til de regionale næringene, slik at også denne delen av næringslivet har fått svak vekst. Besøksnæringene har imidlertid utviklet seg positivt, når vi har korrigert for befolkningsutviklingen. Det har bidratt positivt, men ikke nok til å kompensere for den svake utviklingen i basisnæringene.

5. NæringsNM

NæringsNM er utviklet for å måle hvordan næringslivet presterer i ulike områder i Norge. For å måle næringsutviklingen i en kommune, ser vi på fire mål: Nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelseⁱⁱⁱ.

NæringsNM	Nyetableringer	<ol style="list-style-type: none"> 1. Etableringsfrekvens: Antall nyregistrerte foretak som andel av eksisterende foretak i begynnelsen av året 2. Bransjejustert etableringsfrekvens: Basert på etableringsfrekvens, justert for effekten av bransjestrukturen 3. Vekst i antall foretak: Etableringsfrekvensen fratrukket nedlagte foretak
	Lønnsomhet	<ol style="list-style-type: none"> 4. Andel foretak med positivt resultat før skatt 5. Bransjejustert lønnsomhet: Andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for effekten av bransjestrukturen 6. Andel foretak med positiv egenkapital
	Vekst	<ol style="list-style-type: none"> 7. Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen (KPI) 8. Andel foretak med realvekst justert for effekten av bransjestrukturen 9. Andel foretak med vekst i verdiskaping
	Næringslivets størrelse	<ol style="list-style-type: none"> 10. Antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen

Nyetableringer i regioner og kommuner blir målt med tre indikatorer. Den første, etableringsfrekvens, måler antall nyregistrerte foretak i forhold til eksisterende antall foretak i begynnelsen av året. Bransjejustert etableringsfrekvens er etableringsfrekvensen fratrukket virkningen av bransjestrukturen i regioner og kommuner. Denne indikatoren viser om regionen har få eller mange etableringer når vi tar hensyn til at etableringsfrekvensen varierer mye mellom ulike bransjer. Den tredje indikatoren er vekst i antall foretak. Dette vil være etableringsfrekvensen fratrukket frekvensen av nedlagte foretak.

Lønnsomheten i regionenes næringsliv blir målt med tre indikatorer. Den første er andel foretak med positivt resultat før skatt. I tillegg har vi målt andel lønnsomme foretak justert for bransjestrukturen. Den tredje indikatoren er andel foretak med positiv egenkapital.

Vekst i regionene er målt med andel foretak med omsetningsvekst større enn prisstigningen. Også her har vi en andre indikator som justerer for bransjestruktur. Den tredje indikatoren er andel foretak med vekst i verdiskaping.

Indikatoren "næringslivets størrelse" er antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen.

For hver indikator rangeres regioner og kommuner. Rangeringsnumrene legges så sammen innenfor hver gruppe.

Til slutt summeres rangeringsnumrene for de fire indeksene nyetablering, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Den regionen og kommunen som har lavest sum, kommer ut som vinner av årets NæringsNM.

5.1 Nyetableringer

Etableringsfrekvensen er antall nyetablerte foretak som prosent av antall eksisterende foretak i begynnelsen av året.

Etableringsfrekvensen i Norge har vært ganske høy i hele perioden fra 2001 til 2006, før den begynte å synke. I denne perioden økte også antall foretak raskere enn veksten i økonomien. Det kan være flere årsaker til det. Kanskje ble det flere foretak som ble registrert, som tidligere var uregistrert? Kanskje ble det vanligere å splitte opp virksomheter i drifts- og eierselskap? En tredje årsak kan være at det kreves et registrert foretak for å opprette et domene på internett. Det kan synes som om etableringsfrekvensen og veksten i antall foretak nå er på et mer normalt nivå, og at økningen de siste to årene reflekterer at veksten i næringslivet er på vei opp.

Telemark har fulgt den samme utviklingen som landet, men etableringsfrekvensen har ligget en del under landsgjennomsnittet i alle årene i perioden. I 2012 var etableringsfrekvensen i Telemark 6,4 prosent, mot 7,1 prosent på landsbasis.

5.1.1 Etableringsfrekvens i fylkene

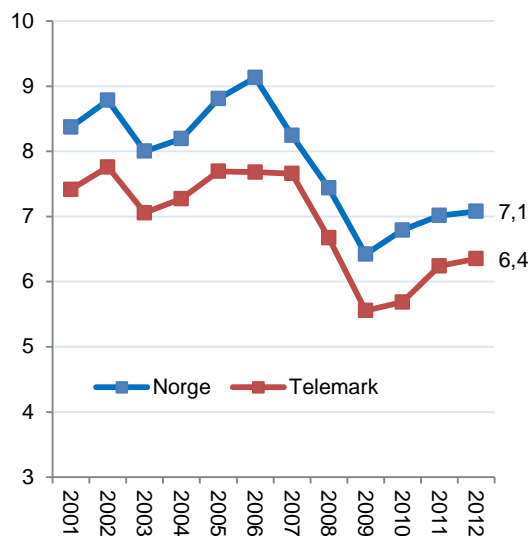
I figur 50 ser vi etableringsindeksen i alle fylkene, for 2012, og som gjennomsnitt for de ti siste årene.

Oslo har hatt høyest etableringsfrekvens, mens Sogn og Fjordane har lavest etableringsfrekvens både i 2012 og i snitt siste ti år.

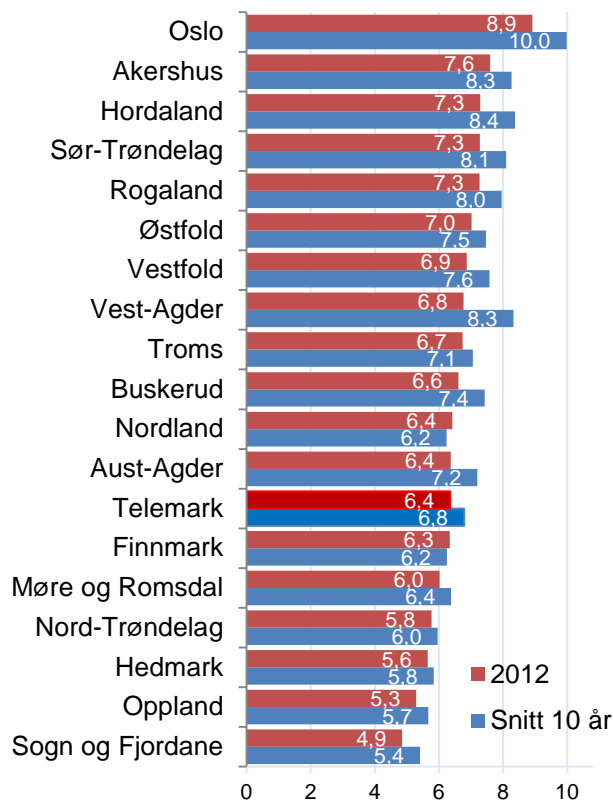
Telemark er rangert som nummer 13 blant fylkene i 2012, og som nummer tolv for siste ti år. I snitt har etableringsfrekvensen vært 6,8 prosent de siste ti år.

Noe av forskjellen i etableringsfrekvensen mellom fylkene kan forklares av bransjestrukturen. Enkelte fylker har mange foretak i bransjer hvor det er mindre nyetablering og færre nedleggelse.

Det kan se ut til at vekst, og spesielt høy vekst i befolkningen, forårsaker høy etableringsfrekvens.

Figur 49: Etableringsfrekvensen i Norge og Telemark i perioden 2001-2012.

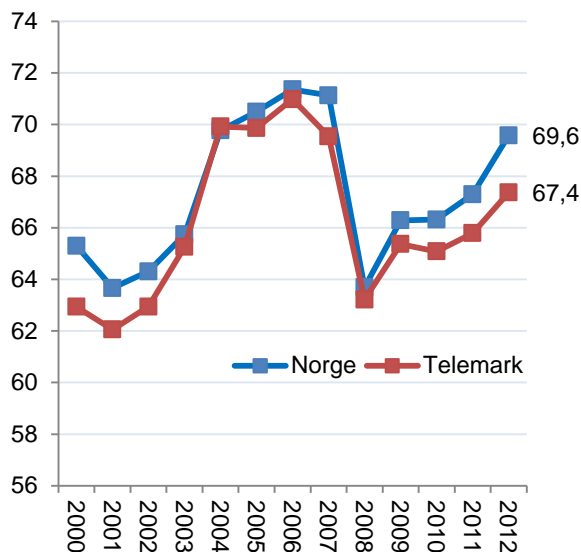
Figur 50: Etableringsfrekvensen i fylkene i 2012, og gjennomsnitt av etableringsfrekvensen for siste ti år.

5.2 Lønnsomhet

Lønnsomheten i næringslivet i fylkene måles som andel av foretakene med positivt resultat før skatt. Med denne metoden teller små og store foretak likt.

Lønnsomheten i norsk næringsliv var på topp i årene fra 2004 til 2007. I 2008 sank lønnsomheten brått, men har vært stigende i de tre siste årene, og nærmer seg det høye nivået i 2006/2007. I 2012 hadde 69,6 prosent av alle regnskapspliktige foretak et positivt resultat før skatt.

Telemark har hatt en noe lavere andel lønnsomme foretak enn landsgjennomsnittet de fleste årene i perioden 2000-2012. I 2012 hadde 67,4 prosent av foretakene i Telemark positivt resultat før skatt. Siden 2008 har avstanden mellom andel lønnsomme foretak i Telemark og resten av landet økt hvert år.

Figur 51: Prosentvis andel foretak med positivt resultat før skatt i Norge og Telemark i perioden 2000-2012.

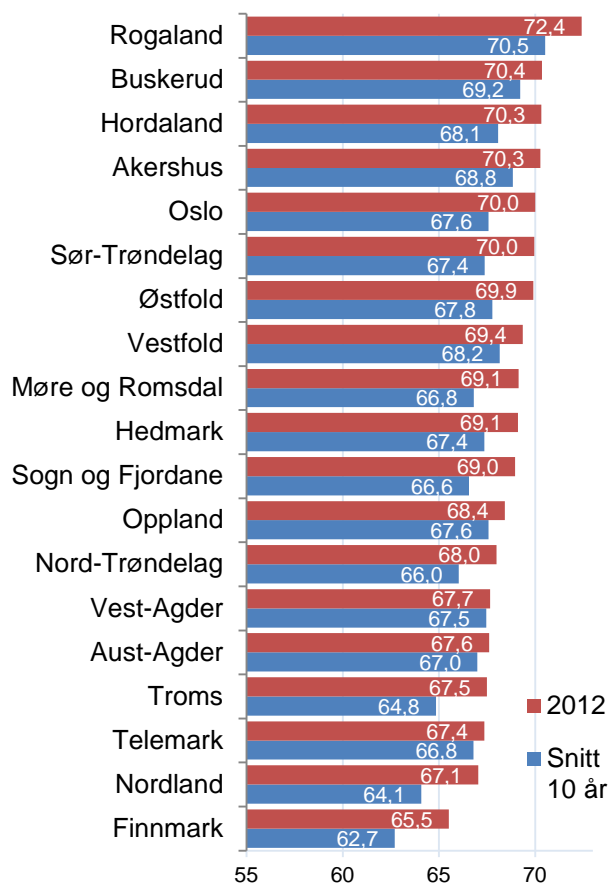
5.2.1 Andel lønnsomme foretak i fylkene

I figur 52 ser vi hvordan andelen lønnsomme foretak varierer mellom fylkene i Norge.

Rogaland har den beste lønnsomheten, fulgt av Buskerud og Hordaland.

De fire nordligste fylkene har vesentlig bedre lønnsomhet i 2012 og 2012 i forhold til gjennomsnittet de siste ti årene.

Telemark er tredje sist av fylkene i 2012. Kun Finnmark og Nordland hadde lavere andel foretak med positivt resultat før skatt dette året. Lønnsomheten har vært noe bedre i snitt de siste ti årene, og Telemark blir rangert som nummer 14 av fylkene for andelen lønnsomme foretak de siste ti årene.

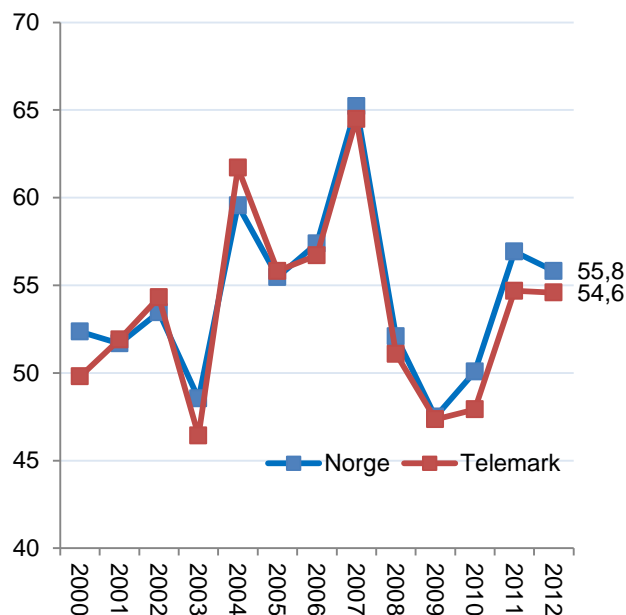

Figur 52: Prosentvis andel foretak med positivt resultat før skatt i fylkene i 2012 og i snitt siste ti år.

5.3 Vekst

Andel vekstforetak i Norge var rekordhøyt i 2007, da 65,2 prosent av foretakene hadde omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Andel vekstforetak sank deretter dramatisk de to neste årene, og var på 47,5 prosent i 2009. Etter dette har andel vekstforetak tatt seg opp fram til 2012, da det ble en liten nedgang.

I Telemark har andel vekstforetak vært nokså lik landsgjennomsnittet i mange av årene i perioden 2000-2012, men de tre siste årene har andel vekstforetak ligget under landsgjennomsnittet. I 2012 hadde 54,6 prosent av foretakene i Telemark omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i 2011.

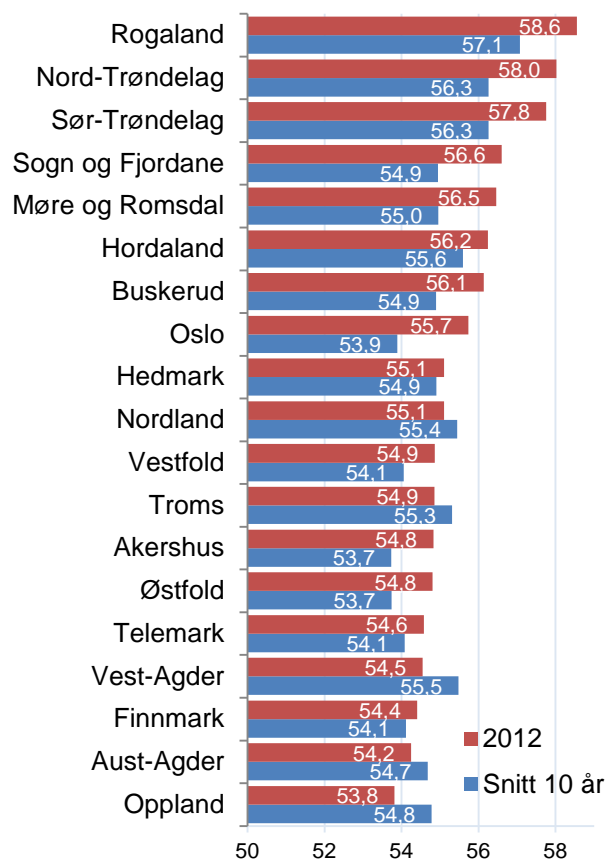

Figur 53: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i Telemark og Norge i perioden 2000-2012.

5.3.1 Andel vekstforetak i fylkene

Rogaland, Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag hadde en andel vekstforetak på over 57 prosent i 2012. I den siste tiårsperioden er det også de samme tre fylkene som har hatt høyest andel vekstforetak, med et snitt på over 56 prosent. Rekkefølgen er også den samme for andel vekstforetak de siste ti årene, som i 2012.

Telemark er rangert som nummer 15 av fylkene for andel vekstforetak i 2012. I snitt for siste ti år er Telemark også rangert på 15. plass.

Figur 54: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i fylkene i 2012 og i snitt for siste ti år.

5.4 NæringsNM for fylkene

NæringsNM er en rangering av kommuner, regioner og fylker basert på et sett med ti indikatorer for nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Formålet er å komme fram til et mål som forteller hvordan næringslivet samlet sett gjør det i en region. Telemarksforskning har utarbeidet NæringsNM for NHO de siste ni årene.

Figur 55 viser plasseringen til Telemark i årene 2000-2012. Telemark hadde sin beste plassering i 2004, med en 6. plass. Etter dette året har resultatene i NæringsNM blitt svakere, og Telemark har de tre siste årene hatt sine hittil svakeste plasseringer. Telemark ble rangert som nummer 17 i både 2010 og 2011, men rykket en plass opp, til 16. plass, i 2012.

Figur 55: Telemarks rangering i NæringsNM i perioden 2000-2012.

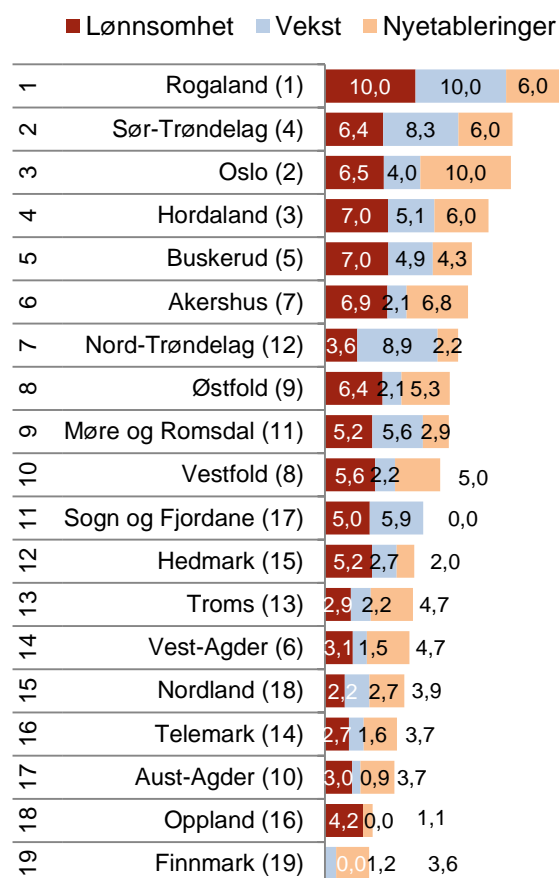
5.4.1 Fylkenes plassering

For å rangere fylkene bruker vi en enklere indeks basert på etableringsfrekvens, andel lønnsomme foretak og andel vekstforetak. Disse indikatorene er transformert til et tall mellom 0 og 10, der 0 er dårligste fylke og 10 er beste fylke.

Rogaland kom best ut av fylkene i 2012, foran Sør-Trøndelag og Oslo. Med Hordaland på fjerdeplass, er det fylkene med de største byene som gjorde det best. Rangeringen for siste ti år er nokså lik; med Rogaland på førsteplass, etterfulgt av Oslo, Hordaland og Sør-Trøndelag.

Telemark kom på fjerde siste plass i NæringsNM for 2012, foran fylker som Finnmark, Oppland og Aust-Agder. Telemark gjorde det under middels på alle tre indekser.

For den siste tiårsperioden er Telemark rangert noe bedre, på plass nummer 14.

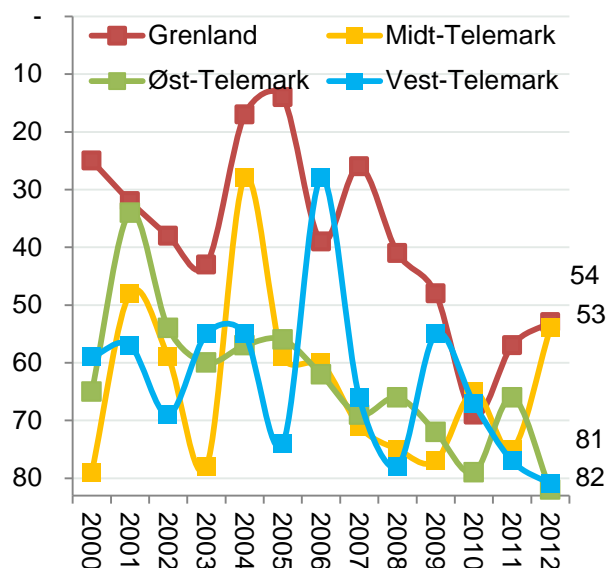

Figur 56: NæringsNM for fylkene basert på tall fra 2012. Tallene i parentes angir rangering for perioden 2003-2012.

5.5 NæringsNM for regioner

Både Midt-Telemark og Grenland hadde framgang i siste NæringsNM. Grenland endte på 53. plass, mens Midt-Telemark ble nummer 54. Selv om det var framgang, er rangeringen fremdeles godt under middels av regionene. Grenland har i noen år gjort det ganske bra i NæringsNM, men hadde en sterkt fallende kurve fram til 2010. De siste to årene har Grenland begynt å klatre opp igjen. Midt-Telemark har mange svake plasseringer tidligere, og årets plassering er tredje best etter 2000.

Øst-Telemark og Vest-Telemark gjorde det svært dårlig, og kom på henholdsvis nest siste og tredje seste plass av alle de 83 regionene i landet. For begge er det den svakeste plasseringen noensinne.

Figur 57: Rangeringen til regionene i Telemark i NæringsNM i perioden 2000-2012.

5.5.1 Regionene på Østlandet

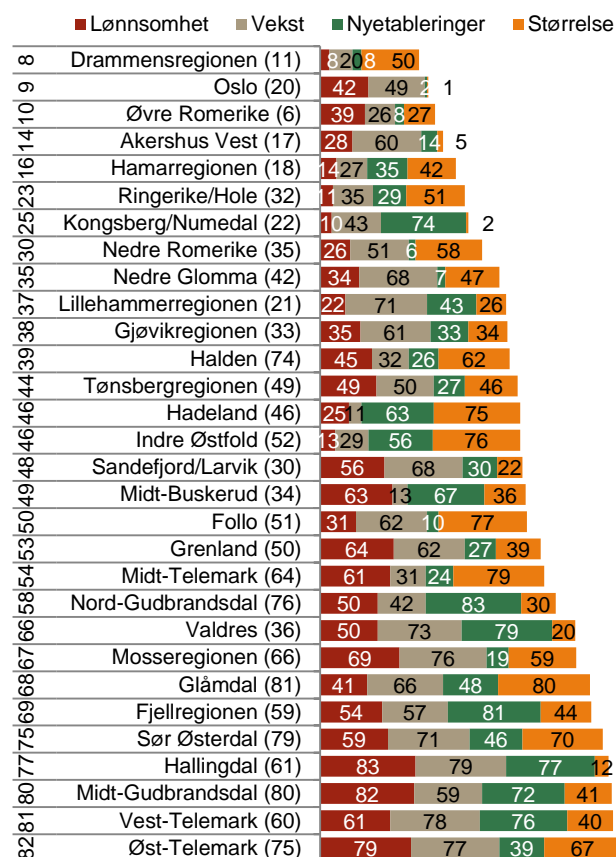
Regionenes plassering i NæringsNM er basert på et sett med ti indikatorer for nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse.

Drammensregionen er regionen som gjør det best i NæringsNM for 2012 på Østlandet, og kommer på plass nummer åtte i landet. Det er regionene på Vestlandet som gjør det sterkest i NæringsNM, og Stavangerregionen er på topp for både 2012 og siste ti år.

Grenland hadde bra med nyetableringer, men svak vekst og lønnsomhet. Øst-Telemark gjorde det under middels på alle indeksene.

I likhet med Grenland, hadde Midt-Telemark også mange nyetableringer, men under middels lønnsomhet og vekst. Midt-Telemark har dessuten et lite næringsliv som trekker ned.

Vest-Telemark gjør det under middels på alle indekser, unntatt for størrelse. Øst-Telemark gjorde det over middels for nyetableringer, men svakt på de andre indeksene.

Figur 58: NæringsNM for regionene på Østlandet. Rangering blant landets 83 regioner i 2012 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de fire indeksene vises i figuren.

5.6 NæringsNM for kommuner

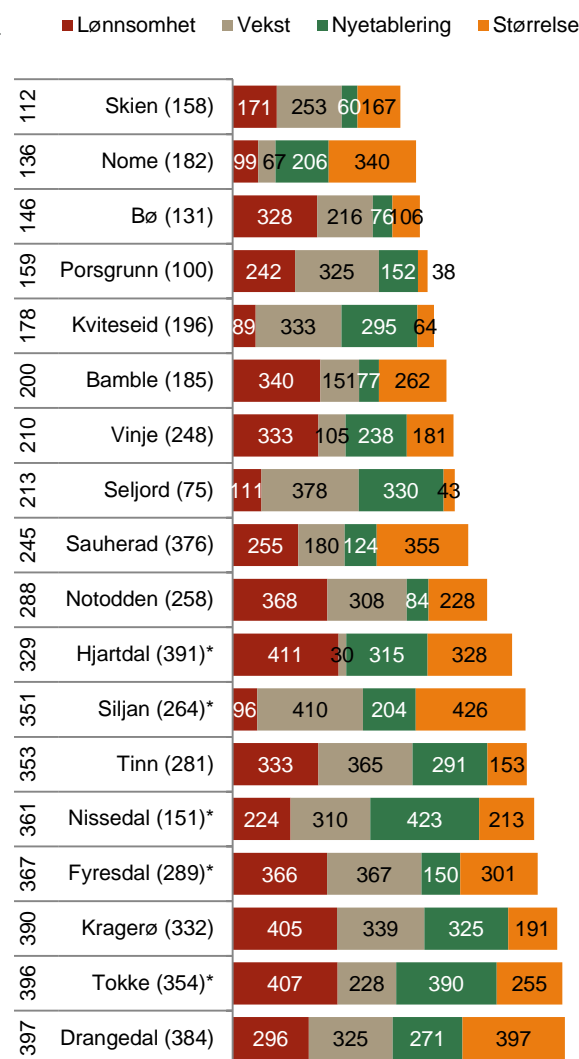
Skien er beste kommune i årets NæringsNM i Telemark som i fjor, men blir bare rangert som nummer 112 blant alle 428 kommuner i landet. Skien gjorde det bra for nyetableringer, middels for lønnsomhet og litt under middels for vekst. Skien har også tidligere gjort det over middels i NæringsNM, og blir rangert som nummer 158 for siste ti år.

Nome kommer deretter på en 136. plass. Nome skårer bra for vekst og lønnsomhet. Bø ble tredje beste kommune i Telemark i NæringsNM.

Seljord er den kommunen som har gjort det best i NæringsNM for de siste ti årene, og er nummer 75. på denne rangeringen, men ble nummer 213 nå, en rangering som så vidt er over middels av kommunene. Porsgrunn er nummer 100 i tiårsNM, og ble nummer 159 nå.

Andre kommuner som ble bedre rangert enn middels i årets NæringsNM er Kviteseid, Bamble og Vinje. Det er dermed åtte av 18 kommuner i fylket som er rangert over middels i NæringsNM. Problemet er at det ikke er noen større lokomotivkommuner som drar opp gjennomsnittet.

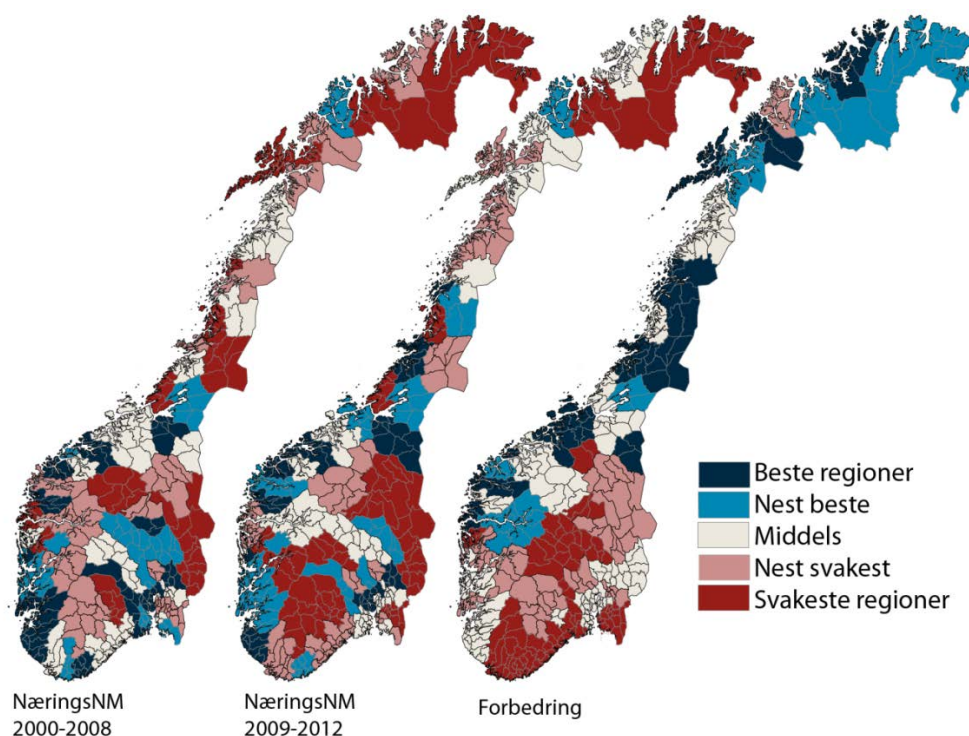
Drangedal, Tokke og Kragerø kom sist av kommunene i fylket, og er alle blant de 40 svakeste kommunene i NæringsNM for i år.

Figur 59: Kommunene i Telemarks resultat i NæringsNM. Alle tall er rangeringer blant landets 428 kommuner, til venstre rangering for NæringsNM siste år, i parentes siste ti år. I figuren vises rangeringer for hver av de fire indeksene. Kommuner markert med * er små kommuner.

5.6.1 NæringsNM før og etter finanskrisen

Finanskrisen som startet i 2008, representerer et veiskille i den regionale utviklingen i Norge og den har påvirket næringsutviklingen ulikt i de forskjellige regionene.

Figur 60: Kart som viser regionenes sammenlagte resultat i NæringsNM i perioden 2000-2008 til venstre, sammenlagte resultater fra perioden 2009-2012 i midten, og regionenes forbedring i siste periode til høyre.

I kartene over har vi vist hvordan regionene gjorde det i NæringsNM. Kartet til venstre viser perioden 2000-2008. I midten ser vi hvordan regionene presterte i NæringsNM i perioden 2009-2012, det vil si etter finanskrisen.

Forskjellen mellom disse to periodene blir ganske tydelig i det siste kartet, der vi har illustrert regionenes endring i rangering i NæringsNM i disse to periodene. Ingen regioner i de åtte fylkene på Østlandet eller de to Agderfylkene har hatt fremgang i NæringsNM. Samtidig er de fleste av regionene med sterk tilbakegang lokalisert på Østlandet eller i Agder.

Samtlige regioner som har hatt forbedring i NæringsNM er lokalisert på Nord-Vestlandet, Trøndelag eller Nord-Norge. Rogaland og ytre deler av Hordaland framstår som uendret, ettersom de var blant de beste regionene også før finanskrisen, og dermed har det ikke vært rom for forbedring.

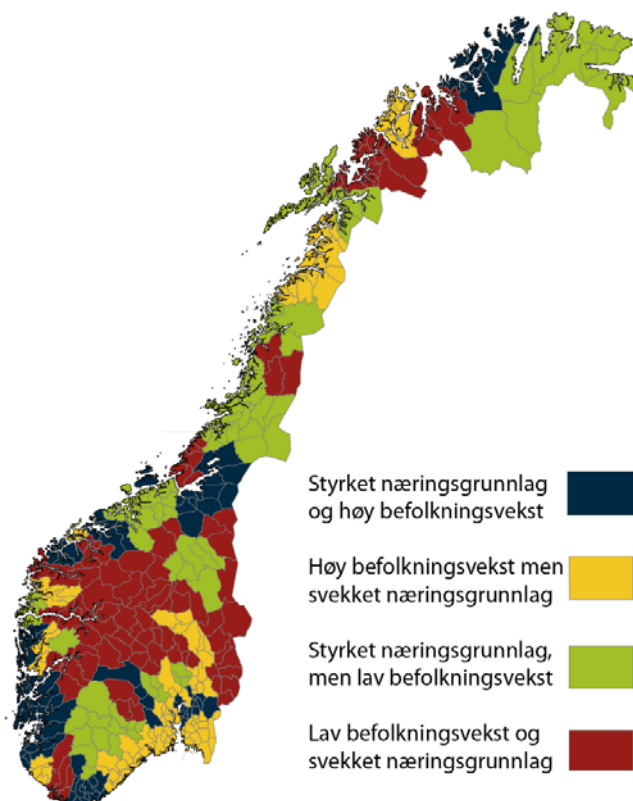
Finanskrisen ser dermed ut til å ha rammet næringslivet på Østlandet og Agder hardere enn i resten av landet. Eksportrettet industri har hatt vanskelige kår etter finanskrisen, for eksempel i sektorer som bildeler og papir, og det har gitt negative impulser på mange industristeder på Østlandet. Noen av de mest sentrale regionene på Østlandet, som Romerike, Akershus Vest, Drammensregionen og Kongsberg har likevel fremdeles et sterkt næringsliv. Akershus Vest og Kongsberg er regioner med mye olje- og gassrelatert virksomhet.

Vestlandet har mer olje- og gassrelatert virksomhet som har dratt nytte av stadig høyere investeringsnivå på sokkelen, mens Nord-Norge har fått positive impulser fra høy produksjon og gode priser på fisk, samt økende aktivitet innenfor olje- og gassutvinning.

I Telemark har Grenland, Øst- og Vest-Telemark gått tilbake, mens Midt-Telemark har omtrent samme skår.

5.7 Næringsdrevet eller befolkningsdrevet vekst?

Regionenes næringsstetthet, som er målt som antall arbeidsplasser i næringslivet i prosent av befolkning, har utviklet seg forskjellig. Noen regioner får økt næringsstetthet ved at næringslivet har en høyere vekst enn befolkningen, og får etter hvert styrket sitt næringsgrunnlag. De mest vellykkede av disse regionene har også høyere befolkningsvekst enn gjennomsnittet, samtidig som de har fått styrket næringsgrunnlaget. I andre regioner øker folketallet raskere enn antall arbeidsplasser i næringslivet, og disse har da fått et svekket næringsgrunnlag. Mest sårbare er regioner som kombinerer svak befolkningsvekst med svekket næringsgrunnlag.

Figur 61: Regionene i Norge, fordelt etter om de har over eller under gjennomsnittlig befolkningsvekst (median av regionene), og om de har økt eller svekket næringsgrunnlag, målt som endring av næringsstetthet fra 2000 til 2012.

Mange regioner på Vestlandet og i Trøndelag har siden 2000 fått styrket næringsgrunnlag samtidig som befolkningsveksten har vært over middels av regionene. De indre strøkene på Vestlandet har imidlertid både svak befolkningsutvikling og svekket næringsgrunnlag.

På Østlandet har regioner som Nedre Romerike, Follo og Akershus Vest fått økt næringsstetthet sammen med høy befolkningsvekst, men den økte næringsstettheten har skjedd på bekostning av næringsstettheten i Oslo. Mange regioner på Østlandet har høy befolkningsvekst, men har

etter hvert stadig lavere næringsstetthet. Dermed har sysselsettings-andelen falt.

Kongsberg/Numedal har imidlertid oppnådd kombinasjonen av høy befolkningsvekst med styrket næringsgrunnlag.

Mange regioner i Nord-Norge har lav befolkningsvekst, men også samtidig et styrket næringsgrunnlag. Alle regionene i Finnmark har fått styrket sitt næringsgrunnlag etter 2000.

6. Innovasjon

Innovasjon er et sentralt begrep for å forklare global vekst. Nye produkter og forbedrede prosesser skaper økonomisk vekst. Det er derfor interessant å forsøke å måle regionale variasjoner i næringslivets innovasjon. Kan slike forskjeller være med på å forklare hvorfor regionene har ulik næringsutvikling?

Statistisk Sentralbyrå gjennomfører regelmessig en spørreundersøkelse om innovasjon i næringslivet, som vi har fått tilgang til. Siste utgave av denne undersøkelsen ble gjennomført i 2010 og omfattet 6 595 foretak. Mange av disse hadde virksomhet i flere bransjer og kommuner, og hadde til sammen 10 870 bedrifter. Undersøkelsen har en rekke spørsmål om FoU, innovasjon og samarbeid. Vi har konsentrert oss om spørsmål som går direkte på om bedriftene faktisk har gjennomført innovasjoner.

Tabell 16: Spørsmål fra innovasjonsundersøkelsen som er brukt i innovasjonsmålingen.

	Tekst: Verdi lik 1 hvis...	Kort navn	Vekt
Produkt-innovasjon	foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede varer i perioden 2008-2010	Vare	2
	foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede tjenester i perioden 2008-2010	Tjeneste	2
	foretaket hadde produktinnovasjoner nye for markedet i perioden 2008-2010	Nytt for markedet	4
	foretaket hadde produktinnovasjoner nye for verdensmarkedet i perioden 2008-2010	Nytt i Verden	4
Prosess-innovasjon	foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for produksjon eller fremstilling av varer og tjenester i 2008-2010	Metode	2
	foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for lagring, levering eller distribusjon av varer og tjenester i 2008-2010	Distribusjon	1
	foretaket har introdusert nye eller vesentlig støttefunksjoner, som systemer for vedlikehold, innkjøp, regnskap eller IT i 2008-2010	Støttefunksjon	1
Markeds-innovasjon	foretaket i 2008-2010 introduserte markedsinnovasjoner i form av: vesentlige endringer i design (utseende/utforming) av en vare eller tjeneste	Design	1
	foretaket i 2008-2010 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye media eller nye måter for promotering av produktet	Media	1
	foretaket i 2008-2010 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye måter for produkt plassering eller salgskanaler	Markedskanal	0,5
	foretaket i 2008-2010 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye metoder for prising	Prising	0,5

I tabellen over ser vi de spørsmålene som danner grunnlag for indikatorer for innovasjon i regioner og fylker. De er samlet i tre typer av innovasjon: Produktinnovasjon, prosessinnovasjon og markedsinnovasjon. Det er også definert vekt for hvert av spørsmålene, som vi bruker når vi skal lage en samlet indeks for innovasjon. Vektingen er skjønnsmessig, og baserer seg på at noen av spørsmålene intuitivt virker å være viktigere enn andre. Spørsmål om produktinnovasjoner er nye for markedet og om produktinnovasjonene er nye for verdensmarkedet er tillagt størst vekt. Spørsmål om nye måter for produkt plassering eller nye metoder for prising er gitt lavest vekt.

6.1 Innovasjonsfrekvens

Den enkleste og mest direkte metoden å måle regional innovasjon på er å se på andelen, eller frekvensen, av bedrifter som oppgir å ha gjennomført innovasjoner av de 11 ulike typer, basert på de 11 spørsmålene i tabellen på forrige side.

Tabell 17: Andel av bedriftene som oppgir ulike typer av innovasjon i 2010. N = antall bedrifter som har svart på undersøkelsen.

Rang	Fylke	N	Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt verden	Metode	Distribusjon	Støtte-funksjon	Design	Media	Markeds-kanal	Prising	Innovasjons-grad
1	Sør-Trøndelag	697	17,8	11,3	20,8	8,6	12,8	3,7	7,7	14,3	14,5	10,3	7,0	264,8
2	Nord-Trøndelag	258	15,9	13,6	18,2	4,3	14,7	4,7	9,7	17,8	14,7	17,1	12,0	257,6
3	Oslo	1683	15,3	13,8	20,1	7,4	9,2	5,9	9,3	14,9	15,4	11,0	9,0	257,3
4	Vestfold	452	20,1	8,2	20,4	6,9	9,1	4,0	7,1	15,0	16,6	9,5	6,9	249,6
5	Telemark	349	16,6	10,9	18,1	6,6	17,8	7,4	10,0	11,5	12,6	7,2	5,2	248,3
6	Sogn og Fjordane	280	12,1	12,9	13,6	5,0	19,6	7,9	13,2	18,2	17,5	13,6	5,0	247,9
7	Møre og Romsdal	690	18,6	8,1	20,0	7,1	12,3	5,4	9,1	12,6	13,2	9,1	6,8	247,2
8	Hordaland	1032	16,3	11,3	18,0	7,5	10,7	4,9	9,8	14,2	14,0	10,6	8,2	245,1
9	Buskerud	527	17,5	8,9	18,0	8,3	13,1	5,5	9,3	12,0	14,0	6,8	6,3	243,7
10	Troms	324	12,3	14,2	19,4	5,6	12,7	7,4	9,6	11,4	15,4	10,8	9,3	243,7
11	Akershus	934	17,5	10,4	18,8	7,4	9,0	5,2	8,7	13,5	15,4	9,1	6,7	242,8
12	Østfold	509	18,5	8,1	18,1	5,5	12,2	4,3	7,3	14,7	14,7	10,6	7,3	236,4
13	Oppland	342	14,0	8,8	17,3	5,0	13,7	4,1	9,9	14,6	14,0	10,8	9,1	229,2
14	Aust-Agder	220	18,2	5,5	17,3	7,3	15,5	1,4	6,4	13,6	10,5	7,3	3,2	227,0
15	Rogaland	1110	14,5	8,8	15,8	7,1	10,2	3,7	10,3	11,4	11,2	8,3	5,9	213,6
16	Nordland	530	10,2	9,4	14,5	4,2	10,9	5,5	10,9	9,2	11,9	8,3	6,0	189,8
17	Vest-Agder	391	11,5	7,9	12,0	5,6	12,8	4,9	7,4	10,5	9,5	7,4	6,4	184,7
18	Hedmark	393	13,2	7,4	13,2	1,0	10,7	2,3	6,1	11,5	12,0	6,9	6,1	169,3
19	Finnmark	149	8,1	8,7	14,8	3,4	9,4	8,7	4,7	5,4	10,7	4,7	2,0	163,1

I tabellen over ser vi hvordan andelen av innovative bedrifter varierer mellom fylker, for de 11 ulike innovasjonstypene. Vi ser også resultatet av en samlet indeks for innovasjon til slutt, der vi har brukt vektene fra tabellen på forrige side.

Målt på denne måten er det Sør-Trøndelag som har høyest andel innovative foretak, fulgt av Nord-Trøndelag, Oslo og Vestfold. Finnmark, Hedmark og Vest-Agder har lavest andel innovative bedrifter.

Telemark kommer godt ut av denne målingen, og er på femteplass av fylkene. Telemark har forholdsvis høy andel av bedrifter med produktinnovasjon og prosessinnovasjon, men små andeler av bedrifter med markedsinnovasjon.

6.1.1 Innovasjonsfrekvens – enbedriftsforetak og flerbedriftsforetak

Et kompliserende forhold er at vi har en del foretak som har bedrifter i flere kommuner. Store industriforetak som f.eks. Hydro, Orkla og Statoil har virksomhet i en rekke kommuner. I tallene på forrige side har vi regnet hver enkelt bedrift i slike flerbedriftsforetak som innovative dersom foretaket har oppgitt å ha innovasjon. Spørsmålet er om ikke statistikken over innovasjon i enbedriftsforetakene er et bedre mål på regional innovasjon, enn statistikk som tar med avdelinger av større foretak. Hvis vi tar ut en tabell som på forrige side, men bare med enbedriftsforetak får vi følgende tall:

Tabell 18: Andel av enbedriftsforetakene som oppgir ulike typer av innovasjon i 2010. N = antall besvarelser.

Rang	Fylke	N	Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt i verden	Metode	Distribusjon	Støtte-funksjon	Design	Media	Markeds-kanal	Prising	Innovasjons grad
1	Møre og Romsdal	329	22,2	7,0	22,5	7,6	15,2	4,3	7,3	14,0	12,5	7,3	5,5	267,5
2	Sør-Trøndelag	311	17,7	9,6	22,8	9,0	13,5	2,9	5,8	13,5	12,9	9,0	5,8	265,0
3	Hordaland	484	18,4	8,5	19,6	9,1	10,7	4,1	9,7	13,2	11,8	10,5	8,9	251,9
4	Oslo	990	13,1	13,3	20,2	7,4	6,9	5,1	8,3	13,7	14,2	11,4	9,8	242,6
5	Akershus	496	18,1	7,9	19,6	9,3	7,9	3,6	7,3	12,1	12,5	8,9	6,5	238,3
6	Buskerud	284	19,0	5,6	18,0	9,5	10,9	3,2	3,9	12,0	13,0	8,5	7,4	232,9
7	Vestfold	253	19,8	6,7	18,6	7,1	8,7	2,4	6,3	13,8	12,6	8,7	7,9	230,4
8	Aust-Agder	129	19,4	4,7	17,8	7,8	10,9	0,8	2,3	14,7	10,1	7,8	3,1	220,2
9	Oppland	182	14,8	5,5	15,4	6,6	11,0	2,2	6,6	10,4	12,1	6,6	7,7	199,5
10	Sogn og Fjordane	124	11,3	8,1	15,3	3,2	13,7	1,6	5,6	13,7	16,1	7,3	8,1	198,8
11	Nord-Trøndelag	129	16,3	5,4	14,7	3,1	14,0	3,1	4,7	12,4	11,6	8,5	9,3	195,7
12	Telemark	177	14,1	7,9	13,6	5,1	11,9	4,0	6,2	10,2	11,3	7,9	6,8	191,5
13	Østfold	260	16,5	4,6	15,4	5,0	9,2	1,9	3,8	10,4	11,5	8,1	6,5	187,7
14	Rogaland	538	14,1	6,1	14,5	6,1	8,9	2,2	6,5	11,0	8,6	5,9	4,8	185,5
15	Vest-Agder	181	11,6	6,1	10,5	5,5	11,0	3,3	4,4	13,3	9,9	5,5	6,1	171,5
16	Nordland	209	11,5	8,1	12,4	2,9	10,5	1,9	7,7	10,5	10,5	10,0	4,8	170,1
17	Troms	147	10,9	8,8	13,6	4,1	8,8	3,4	4,8	8,2	8,2	6,8	5,4	166,7
18	Hedmark	159	8,8	5,7	10,7	0,6	8,2	1,3	3,8	8,8	10,1	6,3	5,7	129,2
19	Finnmark	73	4,1	2,7	6,8	0,0	5,5	1,4	2,7	5,5	4,1	4,1	2,7	74,7
	Norge	5455	15,6	8,1	17,5	6,8	9,9	3,3	6,5	12,2	11,9	8,6	7,0	207,4

Når vi bare måler innovasjonsgraden i foretak som bare har virksomhet på ett sted, får vi en litt annen rangering enn vi fikk da vi tok med flerbedriftsforetakene. Nå er det Møre og Romsdal som har høyest innovasjonsgrad, foran Sør-Trøndelag og Hordaland. Finnmark, Hedmark og Troms kommer nederst.

Telemark er nå nummer 12 av fylkene, og har dermed falt sju plasser fra rangeringen fra forrige side. Det betyr at det er en svært høy andel av innovative bedrifter i flerbedriftsforetak i Telemark, men forholdsvis liten innovasjon i foretak av de som er lokale.

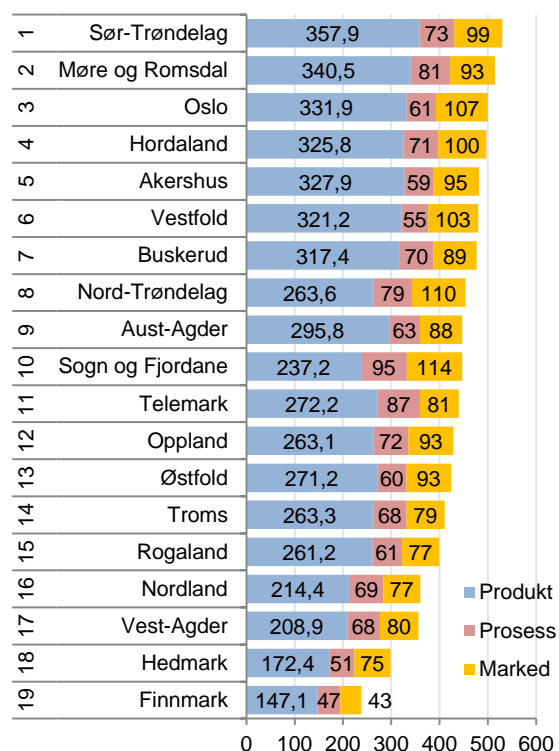

6.1.2 Innovasjonsgrad fylker

Hvis vi skal foreta en rangering av fylkene når det gjelder andeler innovative foretak, kan vi kombinere resultatene fra de to tabellene vi har vist i de foregående sidene. Vi får da en rangering som vist i figuren til høyre. Sør-Trøndelag har den høyeste innovasjonsgraden, fulgt av Møre og Romsdal og Oslo.

Figuren illustrerer også at det er liten forskjell mellom fylkene, bortsett fra Finnmark og Hedmark som har en del lavere frekvens av innovative foretak. Når det er lite som skiller fylkene, vil rangeringen bli ganske sterkt påvirket av valg av indikatorer.

Telemark kommer ut omtrent midt på treet, som nummer 11 av 19 fylker.

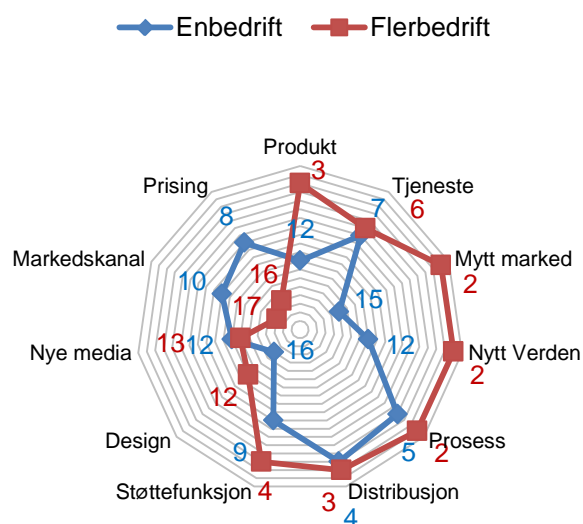
Figur 62: Innovasjonsgrad i fylkene i 2010.

I figur 63 kan vi se hvor Telemark skårer godt og dårlig for de 11 innovasjonstypene, for henholdsvis de lokale enbedriftsforetakene, og for sine avdelinger av større foretak med virksomhet flere steder.

Telemark har høy andel produkt- og prosessinnovasjon i sine avdelinger av større konsern. Disse har lav andel med markedsinnovasjon.

Rangeringen for de lokale foretakene er mer på det jevne. Her er rangeringen ikke spesielt høy. Det er få lokale foretak med produktinnovasjoner som er nye i markedet eller nye på verdensmarkedet.

Næringslivet i Telemark har historisk sett vært dominert av store industrikonsern, og da spesielt Norsk Hydro, og i mindre grad av lokalt eide bedrifter. Det ser ut til å prege bildet i dag også, med få virkelig innovative lokale foretak.

Figur 63: Rangering blant alle de 19 fylkene for Telemark for de ulike innovasjonstypene i 2010.

6.1.3 Innovasjonsgrad i regionene

Andelen innovative bedrifter varierer ikke så mye mellom fylker, men variasjonene er sterkere mellom regioner. For regionene har vi i tillegg til frekvensen av innovative bedrifter i undersøkelsen også regnet ut hvor stor andel de innovative bedriftene utgjør av samlet sysselsetting. Resultatene av denne utregningen er vist i siste kolonne i tabellen under. Noen regioner er slått sammen på grunn av lavt antall bedrifter som er med i undersøkelsen, slik at det er 80 regioner som er rangert.

Tabell 19: Andel innovative bedrifter for de ulike innovasjonstypene, blant regionene på Østlandet, 2010. Samlet rang for frekvens, og rang for andel av samlet sysselsetting innen innovative bedrifter helt til høyre.

Rang	Region	Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt i verden	Metode	Distribusjon	Støttefunk.	Design	Nye media	Markeds-kanal	Prising	Rang frekvens	Rang veid syss
2	Kongsberg/Numedal	29,0	9,9	26,8	22,7	28,1	6,1	11,8	14,4	10,8	10,8	6,4	14	1
3	Midt-Buskerud	54,9	19,7	46,5	14,0	40,8	14,0	5,7	54,9	54,9	14,0	7,0	1	40
5	Halden	21,5	14,9	27,6	13,0	25,4	2,2	6,3	25,4	29,2	25,1	16,6	15	2
6	Akershus Vest	29,2	20,2	31,8	15,3	16,3	8,1	11,6	19,6	21,4	11,0	10,1	11	4
14	Gjøvikregionen	29,7	9,5	31,2	10,5	21,1	3,3	10,7	25,4	17,7	13,1	16,2	19	13
18	Oslo	22,6	21,0	30,9	11,4	13,2	8,7	13,8	22,3	23,2	17,0	14,1	18	20
19	Ringerike/Hole	28,0	12,8	27,2	4,9	26,5	12,8	18,9	11,8	8,3	3,4	4,9	34	9
20	Midt-Telemark	26,8	14,6	34,1	7,3	34,1	12,2	7,3	21,9	39,0	19,5	0,0	9	43
21	Nedre Glomma	32,0	11,6	30,3	10,7	15,2	5,4	10,7	19,9	21,4	12,2	8,6	22	18
24	Sandefjord/Larvik	27,7	16,5	29,3	6,9	16,0	5,9	12,8	21,8	27,7	13,8	10,1	23	25
25	Tønsbergregionen	30,2	8,8	28,7	13,5	11,7	5,5	8,9	20,5	19,7	13,7	11,5	27	23
27	Grenland	25,6	16,6	25,8	8,3	23,0	11,8	14,9	17,2	19,6	12,1	8,4	28	24
30	Drammensregionen	27,4	12,5	28,0	12,4	15,2	5,5	11,3	20,0	21,7	11,4	10,2	26	35
32	Nedre Romerike	29,4	6,6	28,8	10,6	13,3	5,6	17,3	19,7	20,4	13,9	10,6	29	36
34	Fjellregionen	20,8	19,5	33,8	0,0	19,5	6,5	9,1	24,7	24,7	27,3	6,5	24	53
40	Lillehammerregionen	12,9	15,8	23,9	1,9	18,7	9,1	20,1	21,8	23,9	20,9	15,1	42	37
43	Vest-Telemark	22,4	9,4	22,4	13,0	21,3	0,0	11,8	19,4	15,9	13,0	19,4	36	66
48	Mossregionen	19,5	7,5	22,0	3,6	12,0	9,5	9,5	20,9	21,5	20,4	11,4	49	42
49	Follo	19,8	10,2	23,5	5,7	10,1	7,6	15,2	21,3	21,3	15,1	12,6	45	58
55	Hamarregionen	21,6	10,5	22,1	2,2	14,0	3,4	10,5	15,4	17,9	7,8	5,6	57	45
56	Øvre Romerike	17,7	9,4	19,9	5,9	7,4	4,3	8,8	19,0	24,9	15,4	4,4	58	46
58	Glåmdal	18,8	9,8	19,3	1,2	18,2	0,0	4,9	17,3	22,2	8,9	13,5	64	50
60	Indre Østfold	26,1	5,5	16,8	3,8	20,6	1,8	5,5	13,0	16,4	12,7	9,3	65	55
62	Øst-Telemark	18,0	6,6	18,0	11,4	24,7	4,8	7,2	6,6	10,9	6,6	8,5	56	64
65	Hadeland	11,8	22,2	28,1	0,0	0,0	22,2	22,2	11,4	11,8	5,9	5,9	53	68
68	Gudbrandsdal	13,6	12,2	15,2	7,6	16,7	0,0	10,5	10,3	22,6	16,5	13,6	66	59
69	Valdres	13,1	0,0	13,1	7,5	31,8	13,1	20,6	13,1	20,6	7,5	0,0	60	77
76	Hallingdal	2,9	4,4	4,4	2,9	8,8	10,3	5,9	7,4	26,5	23,5	19,1	76	65
79	Sør Østerdal	7,9	1,2	2,4	0,0	10,2	0,0	0,0	6,7	4,8	6,7	14,0	79	69

Kongsberg/Numedal er rangert høyest av regionene på Østlandet, og som nummer to av alle regioner i landet. Kongsberg/Numedal er rangert høyest av alle regionene når det gjelder andel av samlet sysselsetting i innovative bedrifter.

Midt-Telemark har en høy andel av innovative bedrifter i innovasjonsundersøkelsen, men kommer ut som middels når vi ser på andel av samlet sysselsetting i innovative bedrifter. Samlet rangering for Midt-Telemark er 20 av 81 regioner. Grenland er rangert som nummer 27. Vest-Telemark er rangert litt under middels som nummer 43, mens Øst-Telemark er rangert svakest av regionene i Telemark som nummer 62.

6.2 Innovasjonsklima

Andelen av innovative foretak varierer ganske sterkt mellom ulike bransjer. I en bransje som produksjon av datamaskiner og elektroniske produkter oppgir over 65 prosent av foretakene at de har introdusert nye produkter på markedet, mens i andre bransjer er andelen null. Samtidig øker sannsynligheten for at bedriften er innovativ med størrelsen til bedriften. Dermed vil en region som har mange bedrifter i bransjer med høy innovasjonsgrad naturlig få en høyere andel innovative bedrifter, mens regioner med mange bedrifter i bransjer med lav andel innovative bedrifter vil sannsynligvis få lave andeler med innovative bedrifter. Vi kan måle andelen innovative bedrifter i regionene, der vi samtidig korrigerer for ulikheter i bransjestruktur og fordeling mellom små og store bedrifter. Da får vi et uttrykk for om regionen har høy eller lav andel innovative foretak gitt sin bransje- og størrelsesstruktur. Vi kaller dette for *innovasjonsklima*^{iv}. Vi konsentrerer oss om enbedriftsforetakene i denne analysen. Resultatene av denne analysen er gitt i tabellen under.

Tabell 20: Innovasjonsklima, målt som sannsynlighet for at en bedrift er innovativ gitt bransje og størrelse. Oslo er referansefylke, og har derfor verdien 0 for alle indikatorene. Tallene måler sannsynligheten for innovasjon i forhold til Oslo.

Rang	Fylke	Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt verden	Metode	Distribusjon	Støttefunk.	Design	Nye media	Markedskanal	Prising	Indekstall
1	Møre og Romsdal	0,3	0,3	0,3	0,1	0,7	0,2	0,4	0,1	0,1	-0,2	-0,3	4,8
2	Hordaland	0,2	0,2	0,1	0,3	0,4	0,2	0,7	0,1	0,0	0,2	0,3	4,7
3	Sør-Trøndelag	0,2	0,2	0,3	0,3	0,7	-0,3	0,0	0,1	0,1	-0,1	-0,4	4,5
4	Buskerud	0,2	-0,1	0,0	0,3	0,4	0,1	-0,2	0,1	0,1	0,0	0,1	2,9
5	Akershus	0,2	-0,2	0,0	0,2	0,2	-0,2	0,1	0,0	-0,1	-0,1	-0,2	0,9
6	Oppland	0,0	0,0	0,0	0,2	0,4	-0,3	0,4	-0,1	0,0	-0,4	0,0	0,9
7	Sogn og Fjordane	-0,3	0,5	0,0	-0,6	0,7	-0,6	0,3	0,3	0,4	-0,2	0,2	0,2
8	Oslo	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
9	Nordland	-0,2	0,6	-0,1	-0,5	0,3	-0,4	0,7	0,1	0,0	0,2	-0,3	-0,7
10	Telemark	-0,2	0,3	-0,4	-0,4	0,5	0,3	0,2	-0,1	0,0	0,0	0,0	-1,6
11	Rogaland	0,0	-0,2	-0,2	-0,2	0,2	-0,3	0,3	0,1	-0,3	-0,3	-0,3	-2,2
12	Troms	-0,2	0,3	-0,2	-0,2	0,1	0,1	-0,1	-0,3	-0,3	-0,2	-0,3	-2,3
13	Vestfold	0,0	0,0	-0,2	-0,3	0,0	-0,4	0,2	0,1	0,0	-0,1	0,1	-2,3
14	Nord-Trøndelag	0,0	0,1	-0,2	-0,9	0,6	0,2	0,0	0,2	0,1	0,1	0,4	-2,4
15	Aust-Agder	0,2	-0,4	0,0	0,1	0,3	-1,4	-0,9	0,1	-0,2	-0,2	-1,0	-2,7
16	Vest-Agder	-0,3	0,1	-0,5	-0,2	0,3	0,1	-0,1	0,2	-0,2	-0,4	-0,1	-2,7
17	Østfold	0,0	-0,2	-0,2	-0,3	0,2	-0,5	-0,3	-0,1	0,1	0,0	0,0	-3,0
18	Hedmark	-0,8	-0,1	-0,6	-2,3	0,0	-1,0	-0,4	-0,4	-0,2	-0,4	-0,3	-16,2
19	Finnmark	-1,0	-0,8	-0,7	-17,7	-0,3	-0,7	-0,3	-0,6	-1,0	-0,9	-1,1	-82,0

Møre og Romsdal er rangert best av fylkene når det gjelder innovasjonsklima, foran Hordaland og Sør-Trøndelag. Finnmark og Hedmark kommer ut klart svakere enn de andre fylkene. Det er forholdsvis jevnt mellom de andre fylkene.

Telemark kommer ut som middels av fylkene på en tiendeplass. Telemark skårer godt for prosessinnovasjon, men skårer svakt på produktinnovasjon, særlig og de nye produktene er nye for markedet.

6.2.1 Innovasjonsklima i regionene

Vi kan bruke samme metode for å beregne innovasjonsklima i regionene. Vi tar da utgangspunkt i rangeringer for hver enkelt innovasjonstype. Resultatene for regionene på Østlandet er vist i tabellen under.

Tabell 21: Innovasjonsklima, målt som sannsynlighet for at en bedrift er innovativ gitt bransje og størrelse. Oslo er referanseregion. Tallene i tabellen viser rangering for hver av indikatorene fra 1=beste region til 80=dårligste region.

Rang	Region	Vare	Tjeneste	Mytt marked	Nytt Verden	Metode	Distri-busjon	Støtte-funk.	Design	Nye media	Markeds kanal	Prising	Indeks-tall	Rang 2008
3	Midt-Buskerud	2	16	18	17	11	2	75	2	1	39	55	327	1
9	Fjellregionen	30	2	3	70	3	9	22	4	4	1	35	423	9
11	Midt-Telemark	45	5	10	24	10	50	14	6	41	48	77	436	26
14	Nedre Romerike	13	55	17	10	37	39	6	19	40	27	27	468	3
15	Drammensregionen	19	30	20	9	52	44	41	20	25	28	19	492	23
16	Gjøvikregionen	18	33	22	5	36	47	33	25	47	57	22	499	19
23	Vest-Telemark	34	37	32	3	68	57	72	16	42	20	6	634	68
26	Lillehammerregionen	51	28	16	71	29	4	2	21	21	19	13	649	31
27	Sandefjord/Larvik	35	14	36	40	48	31	16	30	20	32	34	658	53
28	Akershus Vest	16	34	28	15	47	28	56	56	51	46	52	662	21
33	Gudbrandsdal	59	17	45	4	28	70	24	76	22	37	28	705	64
35	Grenland	29	27	48	41	24	16	17	50	32	24	40	713	56
37	Oslo	37	38	34	30	56	29	42	44	37	26	31	743	37
39	Nedre Glomma	20	45	30	28	67	38	43	58	30	40	61	774	55
41	Mossregionen	56	21	46	52	64	20	45	13	27	10	7	801	16
43	Øvre Romerike	50	53	38	31	49	76	36	35	15	21	62	819	51
46	Halden	70	43	51	45	14	79	58	33	5	5	8	853	54
48	Ringerike/Hole	26	40	55	50	9	14	40	62	69	70	65	885	71
49	Kongsberg/Numedal	46	62	52	19	42	35	61	66	46	23	50	895	22
55	Tønsbergregionen	48	60	54	34	60	42	55	55	57	43	16	982	30
56	Follo	57	64	61	38	65	36	31	36	43	36	33	985	58
62	Indre Østfold	41	63	59	44	22	72	62	68	70	69	46	1062	50
66	Valdres	55	79	63	57	1	13	32	67	64	76	78	1070	36
69	Hamarregionen	54	51	53	55	59	45	47	69	55	66	66	1111	20
71	Hallingdal	79	75	78	56	57	10	65	70	19	3	10	1199	63
74	Glåmdal	78	47	69	78	63	77	59	59	33	44	32	1289	66
75	Øst-Telemark	76	54	77	54	54	69	79	74	62	67	23	1295	47
79	Sør Østerdal	74	76	80	66	74	55	76	72	76	65	12	1422	76
80	Hadeland	67	70	75	80	80	74	74	71	39	59	43	1434	42

De regionene på Østlandet med best innovasjonsklima er kanskje noe overraskende Midt-Buskerud, Fjellregionen (nord i Hedmark) og Midt-Telemark. Det er regioner som har mange innovative bedrifter når vi tar hensyn til bedriftenes bransje og størrelse. Hvis vi gjør en tilsvarende måling basert på den forrige innovasjonsundersøkelsen i 2008, er Midt-Buskerud beste region i landet, mens Fjellregionen hadde samme rangering. Midt-Telemark har forbedret seg fra rang nummer 26 i 2008 til rang 11 av alle regionene i 2010.

Vest-Telemark kommer godt ut av denne målingen, på en 23. plass blant de 81 regionene som er målt. Der er kraftig fram fra 2008 da plasseringen var 68.

Grenland er også bedre enn middels med sin 35. plass, og har også framgang fra 2008 da plasseringen var 56.

Øst-Telemark kommer ganske dårlig ut, og er nummer 75 av 81 regioner i denne målingen, og har falt mange plasser fra siste måling.

6.3 Internasjonalisering

Hvilke fylker har det mest internasjonale næringslivet? Innovasjonsundersøkelsen har også data om hvorvidt bedriftene selger varer og tjenester til utlandet, og om de har sitt hovedmarked utenlands. Det kan vi bruke for å se hvordan tilbøyeligheten til å selge varer og tjenester utenlands varierer mellom fylkene.

I figur 64 ser vi hvordan andelen som har eksport og som har sitt hovedmarked utenlands varierer mellom fylkene.

Møre og Romsdal har den høyeste andelen av eksportbedrifter i utvalget. Aust-Agder har den høyeste andelen av bedrifter som har sitt hovedmarked utenlands. Hedmark, Nord-Trøndelag og Oppland har lavest andel eksportbedrifter.

Telemark er nummer sju på denne rangeringen.

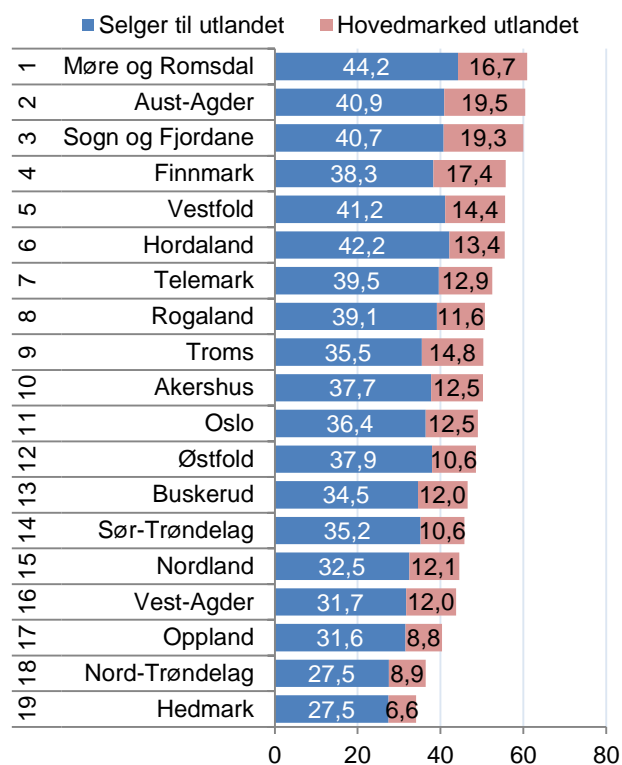
Innovasjonsundersøkelsen er en utvalgsundersøkelse, og vi kan ikke være helt sikre på at utvalget er helt representativt for næringslivet i fylkene.

Tilbøyeligheten til å eksportere varierer med hensyn til bransje, der det er noen bransjer som har mye eksport. Det er også flere enn små store bedrifter som eksporterer.

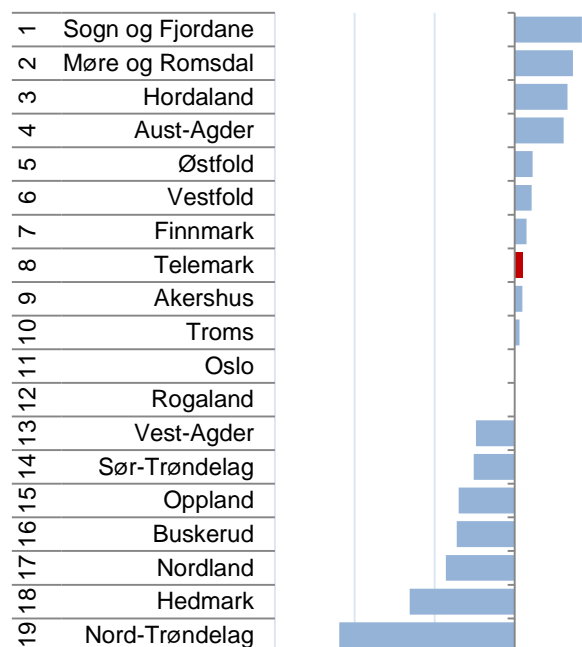
Vi kan derfor måle *eksportklima*^v med å bruke samme metode som vi brukte for å måle innovasjonsklima. Resultatene er vist i figur 65. Her ser vi at Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal, Hordaland og Aust-Agder har en høyere eksporttilbøyelighet enn de andre fylkene.

Nord-Trøndelag og Hedmark har lavest tilbøyelighet til eksport.

Telemark er rangert som nummer åtte på denne rangeringen, og er i en gruppe av fylker sammen med Østfold, Vestfold, Finnmark, Akershus, Troms, Oslo og Rogaland som har omtrent middels eksporttilbøyelighet.

Figur 64: Andel av bedrifter i innovasjonsundersøkelsen som oppgir at de selger til utlandet, og som har sitt hovedmarked utenlands i 2010.

Figur 65: Eksportklima: Tilbøyelighet til å ha eksport, korrigert for størrelse og bransje i 2010.

6.3.1 Internasjonalisering regioner

Andelen av bedrifter som har eksport varierer ganske sterkt mellom regionene.

I figur 66 ser vi hvordan andelen eksportbedrifter varierer i regionene på Østlandet. Halden har den nest høyeste andelen eksportbedrifter, av de bedriftene som har deltatt i innovasjonsundersøkelsen. Hele 65,4 prosent av bedriftene i Halden oppgir å ha kunder i utlandet. Akershus Vest har høyest andel av bedrifter med hovedmarked utenlands av regionene på Østlandet, mer enn en fjerdedel av bedriftene i utvalget i Akershus Vest har sitt hovedmarked utenlands.

Av regionene i Telemark, har Øst-Telemark en høy andel eksportforetak, og samtidig en høy andel med sitt hovedmarked utenlands. Øst-Telemark er rangert på tredje plass på Østlandet og som nummer 11 av de 80 regionene som er rangert.

Midt-Telemark har svært høy andel av bedrifter med eksport, men ingen som har sitt hovedmarked i utlandet. Grenland ligger omtrent midt på treet, og er rangert som nummer 41 av 80 regioner. Vest-Telemark har forholdsvis få eksportbedrifter.

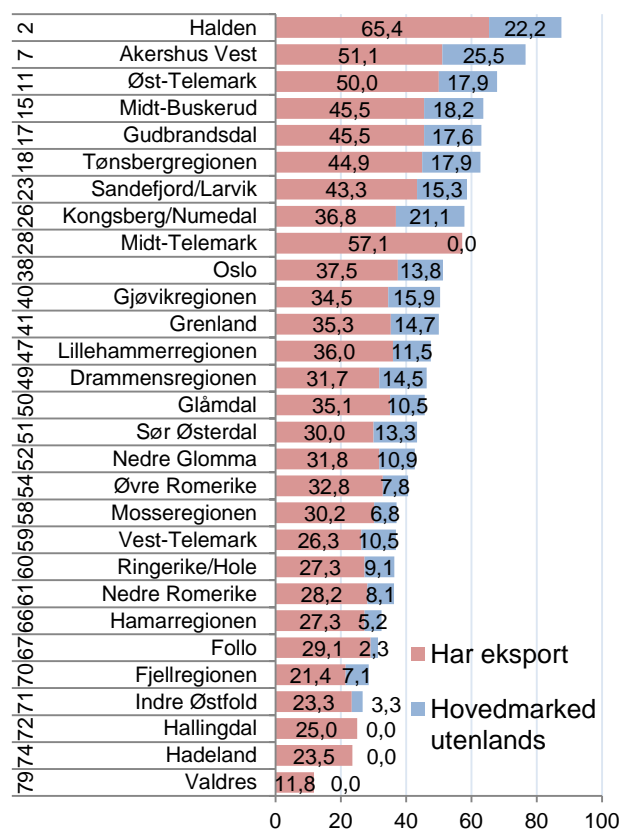
Når vi måler eksporttilbøyeligheten, korrigerer vi for forskjeller i størrelse og bransje. Da blir rangeringen noe annerledes. Halden har høyest eksporttilbøyelighet av alle regionene i landet.

Øst-Telemark passerer da Akershus Vest på rankingen, og er nummer ti av regionene i landet, og nummer to på Østlandet.

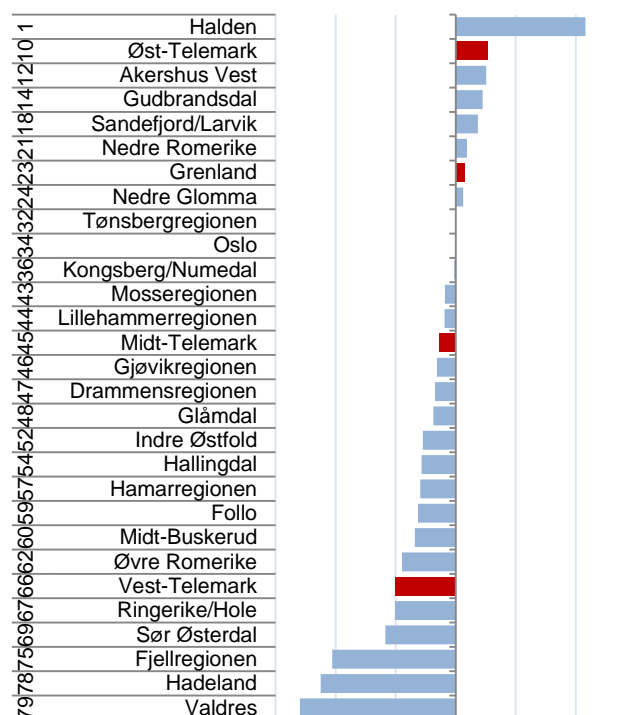
Grenland har en forholdsvis høy eksporttilbøyelighet og er rangert som nummer 23. De blir dermed rangert høyere når vi tar bransje- og størrelsesstruktur med i målingen.

Midt-Telemark er nå under middels, på 45. plass. Mange av bedriftene fra Midt-Telemark i utvalget er i bransjer som vanligvis har eksport.

Vest-Telemark har lav eksporttilbøyelighet og er nå nummer 66 av 80 regioner.

Figur 66: Andel av bedriftene i regionene på Østlandet i innovasjonsundersøkelsen som har eksport og som har sitt hovedmarked utenlands i 2010.

Figur 67: Eksporttilbøyelighet korrigeret for størrelse og bransje i regionene på Østlandet i 2010

6.4 Innovasjonssamarbeid

Innovasjonsundersøkelsen har også detaljerte spørsmål om innovasjonssamarbeid. Det spørres om hvilke typer institusjoner som bedriftene har samarbeid med, og hvor disse samarbeidspartnerne er lokalisert geografisk.

De første vi undersøker er hvor stor andel av bedriftene som har innovasjonssamarbeid, og hvor disse er lokalisert.

Tabell 22: Andel av enbedriftsforetak som oppgir samarbeid, fordelt etter samarbeidspartnerens lokalisering, 2010.

Fylke	Regionalt	Norge	Norden	Europa	USA	Kina/India	Andre land	Har samarbeid	SUM utland	N
Sør-Trøndelag	8,7	6,8	3,2	4,2	2,3	0,6	1,9	17,7	12,2	311
Møre og Romsdal	13,7	21,9	4,3	7,3	2,1	1,2	1,8	16,1	16,7	329
Oppland	16,5	15,9	4,4	6,0	5,5	0,5	0,5	15,9	17,0	182
Troms	7,5	9,5	4,1	5,4	2,7	0,7	0,0	15,0	12,9	147
Sogn og Fjordane	24,2	18,5	4,8	6,5	0,8	0,0	0,0	12,1	12,1	124
Akershus	9,9	7,1	5,0	5,8	3,4	3,4	3,2	11,9	21,0	496
Nord-Trøndelag	18,6	12,4	3,1	9,3	3,9	2,3	3,1	11,6	21,7	129
Norge	8,9	9,3	4,0	5,3	2,0	1,1	1,6	11,4	14,0	5455
Hedmark	10,1	11,3	4,4	2,5	0,6	0,0	0,6	11,3	8,2	159
Telemark	11,3	18,1	9,6	9,6	1,1	1,7	2,3	11,3	24,3	177
Vest-Agder	13,8	15,5	7,2	8,3	3,3	1,1	2,2	11,0	22,1	181
Rogaland	9,3	10,6	5,0	6,1	3,5	0,9	1,7	11,0	17,3	538
Aust-Agder	14,7	14,7	6,2	10,1	1,6	2,3	3,1	10,9	23,3	129
Hordaland	5,0	6,6	1,9	3,7	1,4	0,6	0,4	10,3	8,1	484
Oslo	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,5	0,7	10,0	3,6	990
Nordland	16,3	10,5	1,0	4,8	1,4	1,0	2,4	9,6	10,5	209
Buskerud	9,2	15,8	7,0	9,5	1,1	0,0	0,7	8,8	18,3	284
Vestfold	8,7	7,9	6,7	9,5	3,2	2,8	4,3	8,7	26,5	253
Østfold	7,7	5,4	5,8	5,0	0,4	1,2	1,2	8,1	13,5	260
Finnmark	6,8	6,8	0,0	1,4	0,0	0,0	1,4	5,5	2,7	73

Fylkene er sortert etter hvor stor andel av bedriftene som har samarbeid. Det er Sør-Trøndelag og Møre og Romsdal som har høyest andel av bedrifter som har innovasjonssamarbeid. Det kan også være interessant å se hvor mange som har innovasjonssamarbeid med utenlandske partnere. Her er det Vestfold som skårer høyest, fulgt av Telemark og Aust-Agder. Sogn og Fjordane har klart høyest andel som har innovasjonssamarbeid regionalt, mens Oslo har klart lavest andel av regionale partnere. En skulle kanskje tro at bedrifter i Oslo ville hatt mange flere potensielle partnere å samarbeide med, så dette er kanskje noe overraskende.

6.4.1 Type innovasjonspartnere

Det er også interessant å se hvilke typer innovasjonspartnere som bedriftene samarbeider med. I spørreundersøkelsen spørres det om hvorvidt partnere er kunde, leverandør, konkurrent, universitet, FoU-institusjon eller forskningsinstitutt.

Tabell 23: Andel som har innovasjonssamarbeid med ulike typer partnere i 2010.

Fylke	Har samarbeid	Eget konsern	Forskningsinstitutt	Konkurrenter	Konsulenter	Kunder	Lab/FoU-foretak	Leverandører	Universiteter
Østfold	8,1	3,1	3,1	0,8	2,3	5,8	3,5	5,4	2,7
Akershus	11,9	4,8	4,2	4,2	4,4	7,1	2,8	6,3	4,0
Oslo	10,0	0,7	0,5	0,7	0,7	0,7	0,6	0,7	0,6
Hedmark	11,3	1,9	3,1	2,5	2,5	7,5	2,5	6,3	3,1
Oppland	15,9	7,7	4,4	3,3	6,6	7,7	6,0	8,8	4,9
Buskerud	8,8	5,3	4,9	2,5	4,2	8,8	4,9	8,1	4,6
Vestfold	8,7	8,3	4,0	2,0	4,3	7,1	5,1	9,5	2,8
Telemark	11,3	7,9	7,3	1,1	5,1	10,7	5,1	9,0	7,3
Aust-Agder	10,9	4,7	3,9	7,0	4,7	11,6	3,9	13,2	3,9
Vest-Agder	11,0	7,2	5,5	2,2	4,4	6,6	8,3	9,4	7,7
Rogaland	11,0	4,5	3,3	4,1	4,1	7,2	3,5	6,7	3,7
Hordaland	10,3	2,1	2,3	1,4	2,7	3,1	2,7	3,5	1,9
Sogn og Fjordane	12,1	7,3	4,8	4,0	9,7	10,5	2,4	11,3	4,8
Møre og Romsdal	16,1	7,0	5,5	3,3	4,9	10,6	4,6	10,9	5,5
Sør-Trøndelag	17,7	2,6	3,5	2,9	2,9	6,1	2,3	3,9	3,5
Nord-Trøndelag	11,6	2,3	5,4	2,3	5,4	11,6	3,9	13,2	8,5
Nordland	9,6	3,8	2,9	3,3	1,9	10,5	1,9	7,2	5,7
Troms	15,0	1,4	2,0	2,7	4,1	7,5	2,7	5,4	4,1
Finnmark	5,5	2,7	2,7	0,0	2,7	4,1	1,4	2,7	0,0
<i>Norge</i>	<i>11,4</i>	<i>3,9</i>	<i>3,3</i>	<i>2,5</i>	<i>3,4</i>	<i>6,3</i>	<i>3,1</i>	<i>6,1</i>	<i>3,5</i>

Det er kunder som det er flest som har innovasjonssamarbeid med. 6,3 prosent av utvalget har samarbeid med kundene sine. Deretter er det leverandører som har nest høyest hyppighet, med 6,1 prosent. Universiteter, konsulenter, forskningsinstitutter og FoU-foretak har henholdsvis mellom 3 og 4 prosent av utvalget innovasjonssamarbeid med. Konkurrenter har lavest hyppighet for innovasjonssamarbeid, kanskje ikke så overraskende. Det er likevel 2,5 prosent av bedriftene som har innovasjonssamarbeid med konkurrenter. Samarbeid innen eget konsern er også en kategori. Her er det mange bedrifter som ikke inngår i konsern, slik at av denne andelen er nok ganske høy for de bedriftene som inngår i konserner, naturlig nok.

Det er ganske stor variasjon mellom fylkene når det gjelder hvem bedriftene samarbeider med. Telemark har relativt mange som har innovasjonssamarbeid med forskningsinstitutter og universiteter. Flertallet av disse er ikke regionale, vi så på forrige side at Telemark ikke har spesielt mange samarbeidspartnere regionalt, men forholdsvis mange internasjonale.

7. Utdanning

Det er stor interesse for utdanningsnivået, både generelt i befolkningen og i næringslivet. Et høyt utdanningsnivå regnes ofte som en kvalitet i seg selv, samtidig som mange antar at et høyt utdanningsnivå også er vekstfremmende for næringslivet. I regionale utviklingsstrategier, både blant fylkeskommuner og primærkommuner, er det ofte selvstendige målsettinger om å oppnå økt utdanningsnivå. Derfor har vi tatt med dette temaet i denne rapporten. Telemarksforskning har fått tilgang til data fra SSB om utdanningsnivå for alle sysselsatte fordelt på arbeids- og bokommune, og etter sektor og næring. Vi vil først presentere noen data om utdanningsnivå i befolkningen. Deretter konsentrerer vi oss om utdanningsnivået i næringslivet.

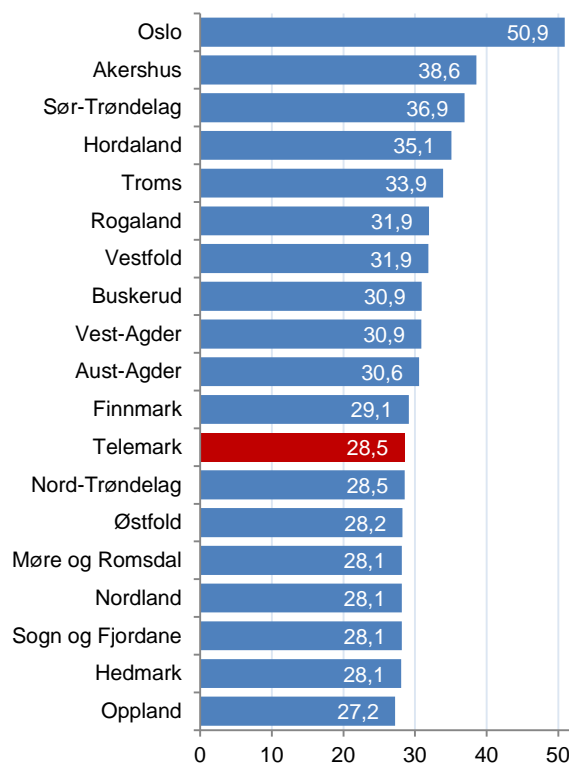
7.1 Utdanning i befolkning

Utdanningsnivået i befolkningen varierer ganske mye mellom fylkene. Oslo har klart høyest utdanningsnivå i sin befolkning. 50,9 prosent av den sysselsatte befolkningen i Oslo har høyere utdanning, dvs. minst tre år på universitet eller høyskole. Da regner vi ut andelen blant den delen av befolkningen som er registrert som sysselsatt.

Etter Oslo er det Akershus, Sør-Trøndelag, Hordaland og Troms som har høyest andel av de sysselsatte med høyere utdanning.

Etter disse fylkene er det relativt små forskjeller i andelen med høyere utdanning. Oppland og Hedmark har den laveste andelen med høyere utdanning.

Telemark er nummer 12 av fylkene når det gjelder utdanningsnivå i befolkningen. I Telemark har 28,5 prosent av den sysselsatte befolkningen høyere utdanning.

Figur 68: Andel av den sysselsatte befolkningen med minst tre år høyere utdanning fra høyskole eller universitet, 2012.

7.1.1 Utdanningsnivå i arbeidsliv og befolkning

På forrige side så vi hvordan utdanningsnivået varierte i den sysselsatte befolkningen. Når vi beregner andelen med høy utdanning etter arbeidssted i stedet for etter bosted, får vi et litt annerledes resultat. Oslo har fremdeles den høyeste andelen med høyere utdanning, men nå er nivået 48 prosent. Det er lavere enn da vi målte etter bosted. Det betyr at andel med høyere utdanning blant de som arbeider i Oslo er lavere enn andelen av de som har arbeid og bor i Oslo. Etter Oslo er det Sør-Trøndelag, Akershus og Hordaland som har det mest kompetansekrevende arbeidslivet.

Telemark er nummer 13 av 19 fylker når det gjelder utdanningsnivå blant som arbeider i fylket. Utdanningsnivået er høyere for de som arbeider i fylket enn for de som bor i fylket.

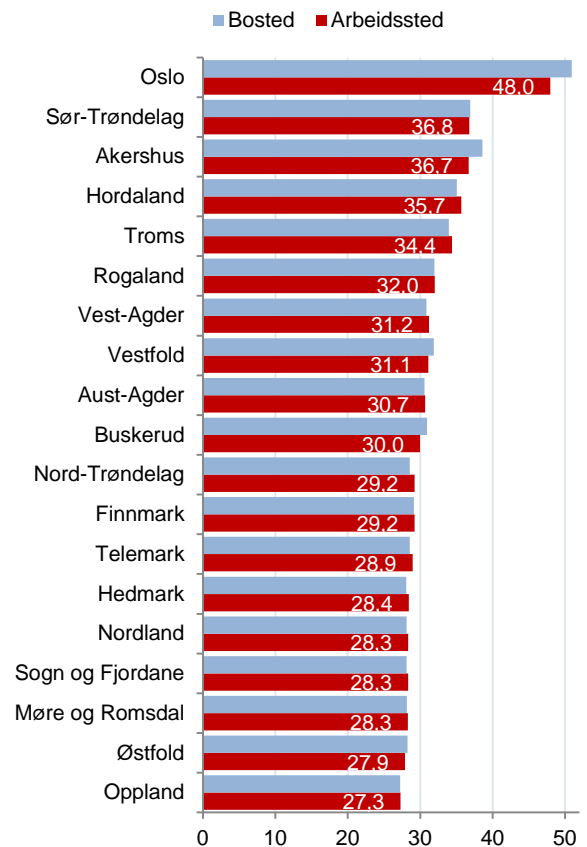
7.1.2 Utdanningsnivå blant pendlere

Det kan være interessant å se på utdanningsnivået til de som pendler ut og inn av fylkene.

Oslo har et ganske mye høyere utdanningsnivå for de som pendler ut enn de som pendler inn. Det samme gjelder Akershus, Buskerud og Vestfold. På Østlandet har Østfold, Hedmark, Oppland og Telemark høyere utdanningsnivå blant de som pendler inn. Kanskje betyr det at fylker som Oslo og Vestfold er attraktive steder som bosted for folk med høyere utdanning? I så fall vil Hedmark og Telemark vært tilsvarende mindre attraktive for personer med høy utdanning. Kanskje har de med høyere utdanning større preferanse for å bo urbant? Eller bedre råd til å bo i de relativt dyrere byene?

På Vestlandet er det Rogaland som har høyere utdanningsnivå blant de som pendler ut, mens de andre fylkene har lavere.

Nord-Trøndelag har spesielt stor forskjell mellom ut- og innpendlere. Her er det mange som pendler mellom Nord- og Sør-Trøndelag, og det kan se ut til at det er mer attraktivt for de med høyere utdanningsnivå å bo i Sør-Trøndelag, antakelig Trondheim.

Figur 69: Andel sysselsatte med høyere utdanning, etter bosted og arbeidssted 2012.

Tabell 24: Andel med høyere utdanning hos pendlere i 2012.

	Pendler ut	Pendler inn	Differanse
Østfold	32,0	34,2	-2,2
Akershus	45,0	41,8	3,1
Oslo	51,0	43,0	8,0
Hedmark	29,4	35,9	-6,5
Oppland	29,7	32,6	-2,8
Buskerud	37,7	35,8	1,8
Vestfold	36,1	31,0	5,1
Telemark	30,9	35,4	-4,5
Aust-Agder	34,1	36,9	-2,9
Vest-Agder	32,8	33,5	-0,8
Rogaland	33,9	28,2	5,7
Hordaland	32,2	36,1	-3,9
Sogn og Fjordane	30,8	31,3	-0,5
Møre og Romsdal	29,9	30,1	-0,2
Sør-Trøndelag	40,2	37,8	2,4
Nord-Trøndelag	30,9	41,9	-11,0
Nordland	29,0	32,3	-3,3
Troms	30,7	37,3	-6,7
Finnmark	31,4	33,6	-2,1

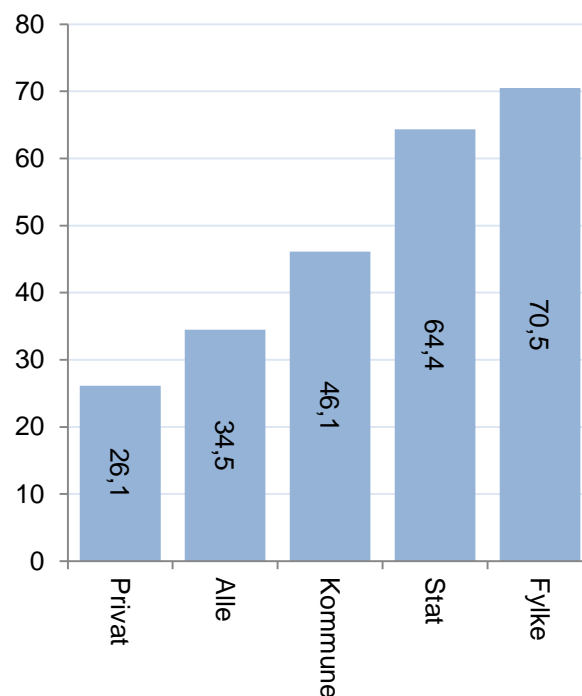
7.1.3 Utdanningsnivå sektorer

Det er stor forskjell på utdanningsnivået i de ulike sektorene. Fylke og stat har mye høyere andel med høyere utdanning enn de andre sektorene. Over 70 prosent av de som arbeider i fylkeskommunene har høyere utdanning, mens 64,4 prosent av de statsansatte har minst 3-årig utdanning.

Blant kommuneansatte er også utdanningsnivået høyere enn gjennomsnittet. Her har 46,1 prosent av arbeidstakerne høyere utdanning.

Næringslivet har mye lavere andel utdannede enn i offentlig sektor. 26,1 prosent av de som jobber i næringslivet har høyere utdanning.

Sektorsammensetningen har naturligvis stor betydning for den regionale variasjonen i utdanningsnivået. Steder hvor en stor andel av sysselsettingen er i offentlig sektor vil naturlig få et høyere utdanningsnivå i arbeidslivet, og sannsynligvis også i befolkningen.

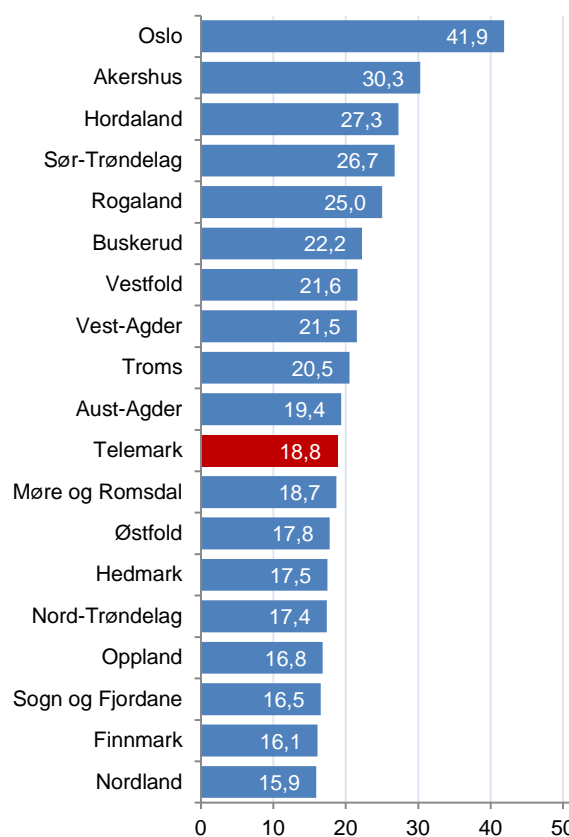
Figur 70: Andel med høyere utdanning etter sektor, 2012.

7.1.4 Utdanningsnivå næringslivet

I resten av kapittelet skal vi se spesielt på utdanningsnivået i næringslivet. Variasjonen i utdanningsnivå i næringslivet er vist i figur 71.

Oslo har klart høyere utdanningsnivå i sitt næringsliv. 41,9 prosent av de som arbeider i næringslivet i Oslo har høyere utdanning. Akershus, Hordaland og Sør-Trøndelag har også et høyere utdanningsnivå i næringslivet enn tilsvarende tall på landsbasis. Alle de andre fylkene har et lavere utdanningsnivå i næringslivet enn landet som helhet. Umiddelbart kan det synes som om det ikke er spesielt sterk sammenheng mellom utdanningsnivå og innovasjon. Møre og Romsdal, som utmerket seg da vi målte innovasjonsklima og internasjonalisering er på den nedre halvdel når det gjelder utdanningsnivå.

Telemark er så vidt under middels, som nummer 11 av 19 fylker når det gjelder utdanningsnivå i næringslivet.

Figur 71: Andel med høyere utdanning i næringslivet, etter arbeidssted i 2012.

7.1.5 Utdanningsnivå regioner

Hvordan varierer utdanningsnivået i næringslivet i regionene? I tabellen under ser vi hvordan utdanningsnivået i regionene på Østlandet har utviklet seg.

Tabell 25: Andel med høyere utdanning i næringslivet i regionene, etter arbeidssted, 2000 - 2012.

Rang 2012	Region	2000	2005	2010	2011	2012	Rang 2000	Forbedring rang
1	Akershus Vest	36,0	40,2	41,9	42,0	45,7	1	0
2	Oslo	33,0	35,6	38,1	38,2	41,9	2	0
3	Kongsberg/Numedal	25,0	27,3	30,1	31,0	34,7	3	0
8	Lillehammerregionen	17,9	19,6	21,2	21,2	23,6	9	1
10	Follo	19,0	20,5	21,0	20,9	23,0	7	-3
12	Tønsbergregionen	16,1	18,3	19,9	20,4	22,7	10	-2
14	Sandefjord/Larvik	14,0	15,7	18,2	18,9	20,8	18	4
15	Ringerike/Hole	13,8	15,0	17,8	18,0	20,6	21	6
16	Halden	15,4	16,8	18,4	18,8	20,5	11	-5
17	Drammensregionen	14,7	16,5	17,8	17,9	20,4	14	-3
19	Hamarregionen	14,1	15,7	18,3	18,6	20,2	17	-2
20	Grenland	13,7	15,6	17,7	18,0	19,6	22	2
22	Nedre Romerike	15,2	16,4	17,1	17,2	19,3	13	-9
23	Mossregionen	13,2	15,4	17,0	16,9	19,2	24	1
27	Midt-Telemark	12,6	13,8	16,2	16,3	18,5	27	0
32	Nedre Glomma	11,7	14,2	16,3	16,2	17,9	33	1
33	Vest-Telemark	10,3	12,4	14,6	15,2	17,8	46	13
36	Øvre Romerike	13,5	13,9	14,8	15,0	17,3	23	-13
40	Sør Østerdal	10,6	12,5	14,7	15,1	16,7	45	5
41	Gjøvikregionen	11,7	13,2	14,9	14,9	16,5	34	-7
47	Fjellregionen	9,9	12,5	13,8	13,9	15,8	53	6
48	Midt-Buskerud	10,7	12,4	14,5	14,2	15,8	42	-6
52	Hadeland	9,5	12,3	14,2	14,3	15,6	55	3
53	Hallingdal	10,3	11,9	13,1	13,1	15,5	48	-5
57	Øst-Telemark	11,2	12,1	13,8	13,6	14,9	38	-19
60	Indre Østfold	9,2	10,9	13,1	13,2	14,4	58	-2
63	Valdres	8,7	10,3	12,5	12,9	14,1	63	0
72	Glåmdal	8,1	9,5	11,6	11,4	13,0	71	-1
79	Midt-Gudbrandsdal	7,4	9,1	10,5	10,2	11,7	76	-3
80	Nord-Gudbrandsdal	7,0	8,4	10,0	10,3	11,5	79	-1

Akershus Vest, Oslo og Kongsberg/Numedal har det høyeste utdanningsnivået av regionene i Norge. Det har de hatt i hvert fall tilbake til år 2000.

Grenland, Midt-Telemark og Vest-Telemark har alle et høyere utdanningsnivå godt over middels av norske regioner, mens Vest- og Øst-Telemark har lavere utdanningsnivå enn middels. Alle regionene har etter hvert høyere utdanningsnivå. De som kommer inn i næringslivet har høyere utdanningsnivå enn de som går ut av det, etter hvert som det generelle utdanningsnivået øker.

Utviklingen har vært forskjellig, og noen har økt sin rangering siden 2000, mens andre har falt. Vest-Telemark har hatt en kraftig forbedring av sitt kompetansenivå og klatret 12 plasser, mens Grenland har klatret to plasser. Tolkningen av dette er tvetydig. Dersom det har vært en vekst i antall kompetansearbeidsplasser er det naturligvis bra, men dersom utviklingen skyldes at mange lavkompetansearbeidsplasser har forsvunnet er det mindre positivt. En måtte ha gått inn i disse tallene i mer detalj for å finne ut hva som har skjedd for å kunne forstå drivkreftene. Øst-Telemark har falt hele 19 plasser siden 2000, og har det største fallet av alle regionene.

7.1.6 Utdanningsnivå i kommuner

Vi kan også se på utdanningsnivået i næringslivet i kommunene.

Tabell 26: Andel med høyere utdanning i næringslivet i kommunene, etter arbeidssted, 2000-2012.

Rang 2012	Navn	2000	2005	2010	2011	2012	Rang 2000	Forbedring rang
33	Porsgrunn	15,7	17,5	19,8	20,3	22,5	36	3
44	Sauherad	12,6	13,0	18,7	18,7	21,1	86	42
61	Tokke	12,1	15,8	16,9	17,7	19,9	95	34
63	Bø	14,2	15,5	16,9	17,1	19,8	51	-12
74	Skien	12,9	15,3	17,9	18,3	19,3	77	3
79	Fyresdal	8,6	9,1	13,3	14,4	19,0	243	164
82	Vinje	10,7	12,6	14,7	14,9	18,8	146	64
97	Kviteseid	11,1	13,2	16,2	15,2	18,1	126	29
116	Seljord	10,1	12,9	14,5	16,0	17,3	159	43
151	Bamble	14,6	16,4	14,7	14,6	16,0	48	-103
156	Notodden	12,5	13,3	15,0	14,7	15,9	90	-66
188	Nome	10,8	12,0	13,7	13,8	15,0	138	-50
202	Kragerø	9,5	11,2	12,4	12,6	14,7	195	-7
252	Tinn	9,7	10,4	11,9	12,1	13,5	178	-74
275	Hjartdal	6,1	8,8	12,7	11,7	13,0	356	81
340	Nissedal	6,3	6,6	8,7	10,2	11,3	350	10
341	Drangedal	5,4	5,2	8,2	9,5	11,3	376	35
361	Siljan	7,2	7,7	10,4	11,1	10,5	301	-60

Porsgrunn, Sauherad og Tokke har det høyeste utdanningsnivået i næringslivet av kommunene i Telemark. De har alle klatret på rankingen. Bø var nummer to i 2000, men har falt noen plasser siden da. Fyresdal har klatret hele 164 plasser siden 2000 etter mer enn en fordobling av andelen med høyere utdanning, mens Bamble har falt 103 plasser, selv om andelen har økt. Alle kommunene har hatt en økning i utdanningsnivået i næringslivet, så en må neste se på rankingen for å se om økningen har vært stor eller liten i forhold til andre kommuner.

Mange kommuner i Telemark er rangert over middels av norske kommuner. Bare Siljan, Drangedal og Nissedal ligger klart under middels.

7.3 Hvorfor varierer utdanningsnivået?

Det er stor forskjell på utdanningsnivået mellom de ulike bransjene. Vi kan derfor gjøre en bransjustering på samme måte som vi har gjort tidligere i denne rapporten, og få fram om regionene har mer eller mindre høyt utdanningsnivå gitt den bransjestrukturen de har. Resultatene er vist i tabellen til høyre. I tabellen har vi først vist normalisert andel med høy utdanning, der vi har sett på differansen mellom andel med høy utdanning i næringslivet i regionen og den tilsvarende andelen på landsbasis. Dernest har vi regnet ut hvor mye av dette avviket som kan forklares av bransjestrukturen, og til slutt en bransjustert utdanningsandel.

Da ser vi at det bare er noen få regioner som har en bransjestruktur som tilsier at utdanningsnivået i næringslivet skal ligge høyere enn gjennomsnittet for Norge. Det er bare Oslo, Halden og Akershus Vest som har en bransjestruktur som tilsier at utdanningsnivået skal være høyere enn landet.

Når vi justerer for bransjestrukturen, ser vi at rangeringen med hensyn til utdanningsnivå blir litt annerledes enn når vi bare ser på andelen uten å ta hensyn til bransjestrukturen. Regionene faller på rangeringen for bransjustert andel med høyere utdanning i forhold til andelen med høyere utdanning i næringslivet før bransjustering.

I Telemark er det Midt-Telemark som skiller seg ut med et forholdsvis høyt bransjustert utdanningsnivå. Bransjeeffekten er den laveste blant regionene i Telemark, mens det bransjusterte utdanningsnivået rangerer som nummer ti blant de 83 regionene i landet.

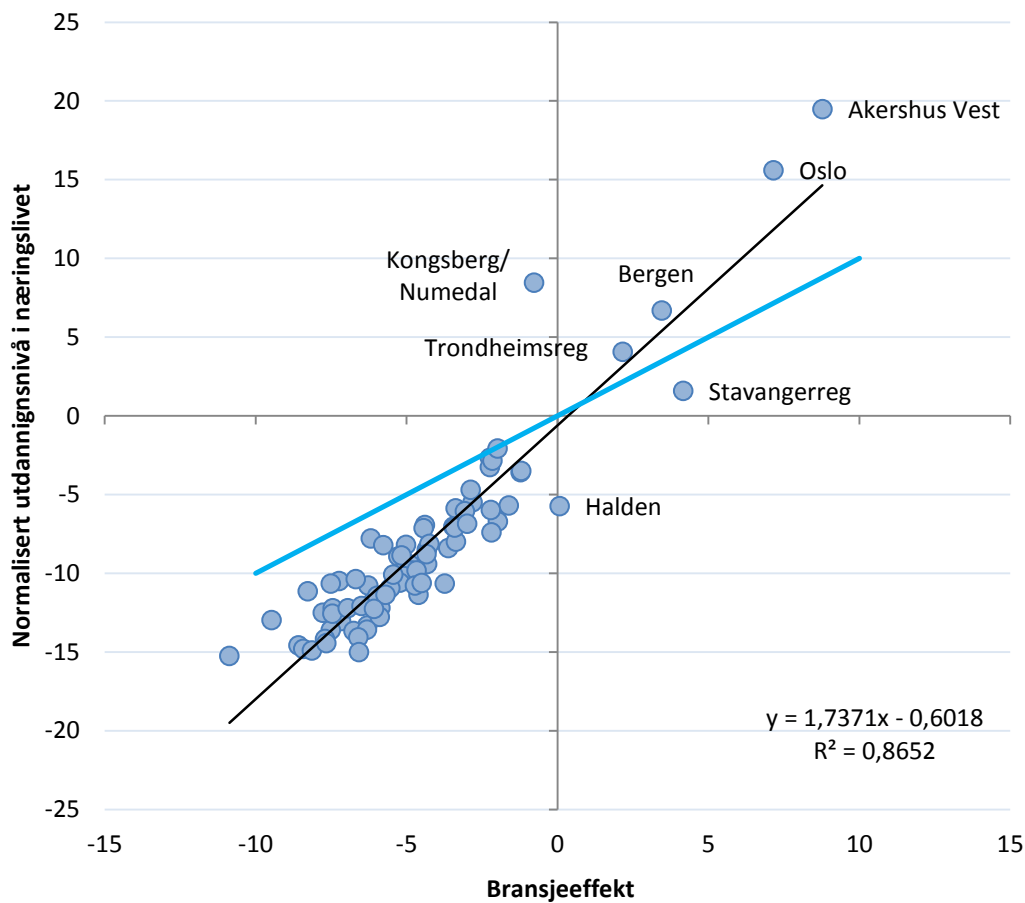
Vest-Telemark og Grenland rangerer omtrent middels med hensyn til bransjustert utdanningsnivå. Grenland har den beste bransjeeffekten blant regionene i Telemark. Øst-Telemark rangerer nesten nederst i landet med hensyn til bransjustert utdanningsnivå.

Tabell 27: Normalisert andel med høyere utdanning i næringslivet, bransjeeffekten, og bransjustert andel med høyere utdanning. Rangering blant landets 83 regioner etter bransjustert utdanningsnivå til venstre.

Rang	Region	Normalisert andel	Bransjeeffekt	Bransjustert
1	Akershus Vest	19,5	8,8	10,7
2	Kongsberg/Numedal	8,5	-0,8	9,2
3	Oslo	15,6	7,2	8,4
7	Lillehammerregionen	-2,7	-2,2	-0,4
9	Follo	-3,2	-2,2	-1,0
10	Midt-Telemark	-7,8	-6,2	-1,6
13	Tønsbergregionen	-3,6	-1,2	-2,4
15	Drammensregionen	-5,9	-3,4	-2,5
16	Nedre Romerike	-6,9	-4,4	-2,6
18	Sandefjord/Larvik	-5,5	-2,8	-2,7
21	Hamarregionen	-6,1	-3,1	-3,0
24	Fjellregionen	-10,5	-7,2	-3,3
26	Mosseregionen	-7,0	-3,4	-3,6
27	Øvre Romerike	-8,9	-5,3	-3,7
34	Ringerike/Hole	-5,7	-1,6	-4,1
35	Vest-Telemark	-8,5	-4,3	-4,2
39	Hallingdal	-10,8	-6,3	-4,5
43	Grenland	-6,7	-2,0	-4,7
46	Nedre Glomma	-8,4	-3,6	-4,8
47	Sør Østerdal	-9,6	-4,8	-4,9
49	Gjøvikregionen	-9,8	-4,7	-5,1
60	Midt-Buskerud	-10,5	-4,8	-5,7
62	Indre Østfold	-11,9	-6,1	-5,7
63	Halden	-5,7	0,1	-5,8
65	Midt-Gudbrandsdal	-14,6	-8,6	-6,0
69	Valdres	-12,2	-6,1	-6,1
72	Nord-Gudbrandsdal	-14,8	-8,4	-6,4
74	Øst-Telemark	-11,4	-4,6	-6,8
79	Hadeland	-10,7	-3,7	-6,9
80	Glåmdal	-13,3	-6,3	-7,0

Når en betrakter tabellen, vil den oppmerksomme leser oppdage at de som har høy utdanningsandel i næringslivet også ser ut til å få høy bransjustert andel. Oslo og Akershus Vest er for eksempel høyest på begge målene, mens de med lavest utdanningsnivå også har lavest utdanningsnivå etter bransjustering. Midt-Telemark er en region som ikke faller helt inn i dette mønsteret, ettersom regionen kom vesentlig bedre ut etter bransjustering, men tendensen er likevel ganske klar. Det betyr at bransjestrukturen ikke helt ut forklarer hvorfor noen regioner har et høyere utdanningsnivå i næringslivet, men at det også må være andre forhold som påvirker utdanningsnivået. Det skal vi se litt mer på, på neste side.

I figuren under har vi satt inn alle regionene etter utdanningsnivå og bransjeeffekten.

Figur 72: Utdanningsnivå, normalisert, og bransjeeffekten på utdanningnivå i norske regioner i 2012.

Av denne figuren kan en lese seg til flere forhold. For det første er det bare seks av 83 regioner med en andel av næringslivets ansatte med høy utdanning som er over andelen på landsbasis. Det er de største byregionene, Akershus Vest og Kongsberg/Numedal. Det er dermed hele 77 regioner som har lavere utdanningsnivå i sitt næringsliv enn gjennomsnittet for Norge.

For det andre er det bare seks regioner som har en bransjestruktur som tilsier en høyere utdanningsandel. Halden er en av disse, mens Kongsberg/Numedal ikke har en slik bransjestruktur.

Når vi legger inn en regresjonslinje (den sorte streken), ser vi at korrelasjonen mellom bransjeeffekten og utdanningsandelen er svært høy, hele 0,8652. Bransjestrukturen forklarer dermed svært mye av variasjonene, tilsynelatende. Problemet er at bransjestrukturen overforklarer forskjellene. Regresjonsformelen, som vi kan lese av diagrammet er y (utdanningsandel) = $1,7371 \cdot x$ (Bransjeeffekt) - $0,6018$. Betaværdien, som er tallet 1,7371 burde ligge nært verdien 1. Da skulle regresjonslinjen vært som den blå streken i diagrammet. Når vi regner ut bransjustert utdanningsandel er det avstanden til den blå streken som gir svaret.

Når vi går inn og ser på utdanningsnivået i regioner som Oslo og Akershus Vest, ser vi at de har mye høyere utdanningsnivå enn landet i alle bransjer. Så hvis en region har en bransjestruktur med en stor andel i kompetanseintensive bransjer, så blir også utdanningsnivået i lite kompetanseintensive bransjer også høyere.

ⁱ Alle tall om arbeidsplasser og sysselsetting er fra registerbasert sysselsettingsstatistikk fra SSB.

ⁱⁱ Progressivt gjennomsnitt er et gjennomsnitt for de siste ti årene, der de siste årene gis størst vekt, siste år teller 10, nest siste 9, osv. Dette er en metode som vi bruker for å rangere utviklingen mellom ulike geografiske områder for en rekke indikatorer, fordi vi da ikke bare måler utviklingen i tiårsperioden, men også får med om trenden er positiv eller negativ.

ⁱⁱⁱ Alle tall for nyetableringer, vekst og lønnsomhet baserer seg på data som Telemarkforskning har fått levert fra Brønnøysundregistrene.

^{iv} Rent teknisk måler vi innovasjonsklima gjennom en binær logistisk regresjonsanalyse der avhengig variabel er om bedriften har innovasjon (0/1) og uavhengige variable er størrelse (lineær av antall ansatte), bransje (dummyvariable for hver 2-siffer NACE-bransje) og dummyvariable for regioner. Betakoeffisienten for regionvariabelen vil da være et uttrykk for om regionen har høy eller lav tilbøyelighet for å ha innovasjon. Denne regresjonsanalysen er kjørt for alle de 11 innovasjonstypene, og deretter veid på samme måte som vi veier for frekvenser.

^v Eksportklima måles gjennom en binær logistisk regresjonsanalyse, der avhengig variabel er om bedriften har eksport (0/1) og uavhengige variable er størrelse (lineær av antall ansatte), bransje (dummyvariable for hver 2-siffer NACE-bransje) og dummyvariable for regioner. Betakoeffisienten for regionvariabelen vil da være et uttrykk for om regionen har høy eller lav tilbøyelighet for å ha eksport.

Regioninndeling Telemark 2013:

<i>Region-nummer</i>	<i>Region</i>	<i>Kommune-nummer</i>	<i>Kommune</i>
27	Grenland	0805	Porsgrunn
		0806	Skien
		0811	Siljan
		0814	Bamble
		0815	Kragerø
		0817	Drangedal
28	Midt-Telemark	0819	Nome
		0821	Bø
		0822	Sauherad
29	Øst-Telemark	0807	Notodden
		0826	Tinn
		0827	Hjartdal
30	Vest-Telemark	0828	Seljord
		0829	Kviteseid
		0830	Nissedal
		0831	Fyresdal
		0833	Tokke
		0834	Vinje